

IXTISOSLIK FANLARNI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODIKASI

- ❖ ЎзДСМИ хузуридаги Тармоқ маркази
- ❖ “Бастакорлик санъати” (турлари бўйича) йўналиши
- ❖ ф.ф.н., профессор Маъмур Умаров

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий таълим,фан ва инновациялар вазирлигининг 2023 йил 25 августдаги 391-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: ЎзДСМИ “Санъатшунослик” кафедраси профессори, ф.ф.н., профессор Маъмур Умаров

Такризчилар: Тигран Шиганян – Флинт мусиқа институти санъатшунослик фанлари доктори, (АҚШ).

МУНДАРИЖА

I.	ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II.	МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	12
III.	НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	20
IV.	АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	92
V.	КЕЙСЛАР БАНКИ.....	112
VI.	ГЛОССАРИЙ.....	119
VII.	АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	124

I. ИШЧИ ДАСТУР

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси” модулининг мақсади:

Педагог кадрларни инновацион ёндошувлар асосида ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада лойиҳалаштириш, соҳадаги илғор тажрибалар, замонавий билим ва малакаларни ўзлаштириш ва амалиётга жорий этишлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини такомиллаштириш, шунингдек уларнинг ижодий фаоллигини ривожлантиришдан иборат.

“Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси”

модулининг вазифалари:

- педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;
- педагогларнинг ижодий-инновацион фаоллик даражасини ошириш;
- замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;
- педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;
- махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;
- ўқув жараёнини фан ва ишлаб чиқариш билан самарали интеграциясини таъминлашга қаратилган фаолиятни ташкил этиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- фанларни ўқитишдаги илғор хорижий тажрибаларни;
- янги илмий натижалар, яратилган илмий адабиётларни;
- республика ва хорижда “Муסיқа санъати” йўналиши бўйича олиб борилаётган илмий тадқиқотлар ва уларнинг натижаларини;
- ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикасини;
- дарс технологик харитасини ишлаб чиқишни;
- адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалаларини;
- ижрочилик турларини ўзлаштиришнинг услубий асосларини;
- якка ва жамоавий ижронинг ривожланиш тенденцияларини;
- замонавий талабларда машғулотларни ташкил қилишнинг илмий ва амалий асосларини;
- фанларини ўқитишда сўнгги йилларда эришилган ютуқларни;
- санъат соҳасидаги таълим мазмуни узвийлиги ва интеграциясини таъминлашда новаторлик ва анъанавийлик мезонларини;
- санъатидаги замонавий йўналиш ва услублар ҳамда тенденцияларни билиши лозим.

- санъат йўналиши бўйича янги электрон ўқув адабиётларни яратиш ва улардан фойдаланиш;
- санъат йўналиши бўйича хорижий тилдаги манбалардан фойдалана олиш;
- анъанавий ўқитиш услубларини замонавийлаштириш;
- илғор маҳаллий ва хорижий тажрибалардан фойдаланиш;
- модернизация ва ўзгаришларни ўзлаштирган ҳолда унинг мазмун-моҳиятини талабаларга етказиш;
- фанларни ўқитишда инновацион технологияларни жорий этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.
- муסיқа санъати таълимида аудио ва видео ёзувларини яратиш ва кўллаш;
- муסיқий асарларни ўзлаштиришда анъанавий ва замонавий услубларни кўллаш;
- муסיқа санъати фанларини ўқитишда замонавий техник воситалардан фойдаланиш;
- муסיқа ижрочилигида замонавий услублар ва жаҳон тажрибасидан самарали фойдаланиш;
- якка тартибда, жамоалар билан ишлашда ижро малакаларини ўстириш;
- гуруҳли ва якка тартибдаги машғулотларни ташкил этиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.
- муסיқа соҳасида машғулотларни юқори савияда ташкил этиш;
- машғулотларни илғор педагогик ҳамда замонавий ахборот технологиялардан фойдаланган ҳолда ташкил этиш ва бошқариш;
- гуруҳли ва якка тартибдаги машғулотлар учун тегишли фанлар бўйича модулларни ишлаб чиқиш ва модул тизими асосида машғулотларни ташкил этиш;
- муסיқа санъати соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бориш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модул ташкил этиш бўйича тавсиялар

“Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси” модули ҳозирги кунда таълимнинг замонавий методлари, ахборот коммуникация технологиялари кўлланилиши назарда тутилган. Маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан, шунингдек анъанавий ва замонавий дирижёрлик асарларидан ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ижрочилик

малакаларини шакллантириш ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси” модули мазмуни ўқув режадаги “Муסיқий ижодиётдаги номоддий маданий мерос намуналари”, “Муסיқий жанрлар ва замонавий тенденциялар” “Ижро санъати маркетинги стратегиялари” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар олий таълим муассасаларида номоддий маданий мероснинг ўрганилишини таъминлаш, замонавий услублар билан бойитилган ҳолда амалда қўллаш ва талабалар билимини баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат			
		Жами	назарий	амалий	кўчма
1.	Таълим жараёнининг тузилмаси. Машғулот турлари, шакллари. Муסיқа фанлари ўқитилишида замонавий ёндашувлар.	4	4		
2.	Очиқ дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси.	4	4		
3.	Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари.	2	2		
4.	Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти.	2		2	

5.	Муסיқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси.	2		2	
6.	“Муסיқа санъати” фанини ўқитишда инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш.	2		2	
Жами:		16	10	6	0

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Таълим жараёнининг тузилмаси. Машғулот турлари, шакллари. Муסיқа фанлари ўқитилишида замонавий ёндашувлар. (4 соат)

Таълим жараёнининг тузилмаси. Машғулот турлари, шакллари. Муסיқа фанлари ўқитилишида замонавий ёндашувлар. Узлуксиз муסיқа таълими тузилмаси ва хусусиятлари. Таълим сифатини таъминлаш бўйича олиб борилаётган ислохотлар. “Ихтисослик фанларини ўқитишнинг замонавий методикаси” фанининг мақсади ва вазифалари. Муסיқа санъати фанларининг ўзига хос жиҳатлари. хорижий тажрибалар асосида дарсларни ташкил этиш услублари.

2-мавзу: Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси. (4 соат)

Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш методикаси. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси. Муסיқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари. Муסיқа санъати фанларини ўқитишда таълим методлари ва воситалари. Очик дарсларни ўтказиш ва дарсларни таҳлил қилиш. Дарслик ва электрон дарслик ҳамда ўқув ва электрон ўқув қўлланмалардан фойдаланиш методикаси

3-мавзу: Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. (2 соат)

Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. Хорижий адабиётлар таҳлили, таълим жараёнига тадбиқ этиш масалалари. Муסיқа ўқитишда инновацион технологияларнинг вужудга келиши ва ривожланиши. Инновацион таълим тамойиллари. Муסיқа таълимида замонавий стратегиялар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Маърузадан сўнг режалаштирилган дастлабки тўрт мавзу бўйича амалий машғулотлар маъруза машғулотининг мавзуси асосида ташкил этилади. Бунда тингловчилар мустақил равишда, шунингдек педагог томонидан таклиф этилган йўналиш бўйича амалий топшириқларни бажарадилар. Топшириқ ёзма, савол-жавоб тарзида ёки амалий ижро ёки бошқа шаклда бажарилиши мумкин.

Назарий таълим режалаштирилмаган амалий машғулотлар қуйида келтирилган режалар асосида ташкил этилади. Амалий машғулотлар тингловчиларнинг таклиф этилаётган мавзуга бўлган муносабатини ёзма, оғзаки жавоб ёки амалий ижро кўринишларида ифода этишлари учун имкон яратиши кўзда тутилган. Амалий машғулотлардаги режалаштирилган масалалар педагог томонидан махсус тайёрланган тарқатма материаллар, ёзма манбалар, қўшимча воситалар, шунингдек оркестр ёки хор жамоалари билан амалий ишлаш орқали тингловчиларнинг фаоллигини ошириш учун хизмат қилиши керак.

1-амалий машғулот: Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти. (2 соат)

Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти. Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. компьютер технологияларига асосланган ўқитиш методларидан фойдаланишга мўлжалланган ўқитиш воситаси сифатида. Дарслик ва электрон дарсликдан мустақил таълим олишда ва ўқув материалларини ҳар томонлама самарали ўзлаштиришда фойдаланиш методлари. Электрон дарсликда фаннинг ўқув материаллари талабага интерактив усуллар билан, психологик ва педагогик жиҳатлар, замонавий ахборот технологиялари, аудио ва видео анимациялар имкониятларидан ўринли фойдаланиш.

2- амалий машғулот: Мусиқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси. (2 соат)

Мусиқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси. Тингловчилар томонидан номоддий маданий мерос муҳофазаси борасида қабул қилинган қонунлар таққосланади, уларнинг такомиллашув жараёни таҳлил этилади, Ўзбекистонда қабул қилинган қонунларнинг Конвенция мақсадларига мос келиши ва ундаги зиддиятлар ўрганилади, қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилади. Бунинг учун тингловчилар мустақил равишда хорижий

адабиётлар ва интернетдан қўшимча маълумотлар тўплайдилар ҳамда мавзу бўйича кўтарилган масалалар бўйича амалий кўникмаларини намоиш этадилар.

3- амалий машғулот: “Муסיқа санъати” фанини ўқитишда инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш. (2 соат)

“Муסיқа санъати” фанини ўқитишда инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш. Аввалдан режалаштирилган ҳолда тингловчилар орасида инновацион педагогик технологиялари турлари бўлинади ва ҳар битта тингловчи ўз тегишли соҳаси бўйича ўз маълумотларини тақдимот (презентация) кўринишида тақдим этади. Тингловчилар томонидан ўз соҳасига оид бўлган педагогик технологиялар турлари муҳокама этилади ва тўлдирилади.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш), кўчма машғулотлар;
- давра суҳбатлари (муаммо ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

**II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА
ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН
ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ
МЕТОДЛАРИ**

**II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН
ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ**

Ақлий ҳужум (брейнстроминг-ақллар тўзони) – амалий ёки илмий муаммолар ечиш ғоясини жавобвий юзага келтириш.

Ақлий ҳужум ва масалани ечиш босқичлари

1. Мустақил фикрланг хаёлингизга келган барча ғоя, фикрларни қоғозга ёзинг.
2. Барча ғоя ва фикрларни ёзинг, агар улар такрорланаётган бўлса, махсус белги қўйинг.
3. Ғояларни баҳоланг.
4. Энг мақбул ғоя гуруҳ ғояси сифатида шакллантиради.
5. Барча ёзилган ғоялар гуруҳ муаммосини ечиш учун гуруҳлаштириш мумкин.
6. Гуруҳнинг умумий жавоби шакллантирилади.

Инсерт - самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгилашнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиб-ўрганишда ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари, китоб ва бошқа материаллар олдиндан таълим олувчига вазифа қилиб берилади. Уни ўқиб чиқиб, «V; +; -; ?» белгилари орқали ўз фикрини ифодалайди.

Матни белгилаш тизими

- (v) - мен билган нарсани тасдиқлайди.
 (+) – янги маълумот.
 (-) – мен билган нарсага зид.
 (?) – мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

Инсерт жадвали

Тушунчалар	V	+	-	?
Таълим методи ва таълим технологияси				
Таълимда интерфаол методлардан фойдаланиш йўллари				
Таълим ва тарбияни ташкил этиш шакллари				
Педагогик технологияларнинг хусусиятлари				
Педагогик технология турлари				

Педагогик технологиянинг ривожланиш назарияси				
Педагогик технологияларнинг самарадорлиги				

"Қарама-қарши муносабат" методи

Метод ўз моҳиятига кўра ўзлаштирилган билимларни таҳлил ва синтез қилиш асосида асосий ҳамда иккинчи даражали маълумотлар сифатида гуруҳларга ажратиш имконини беради. Методни қўллашда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

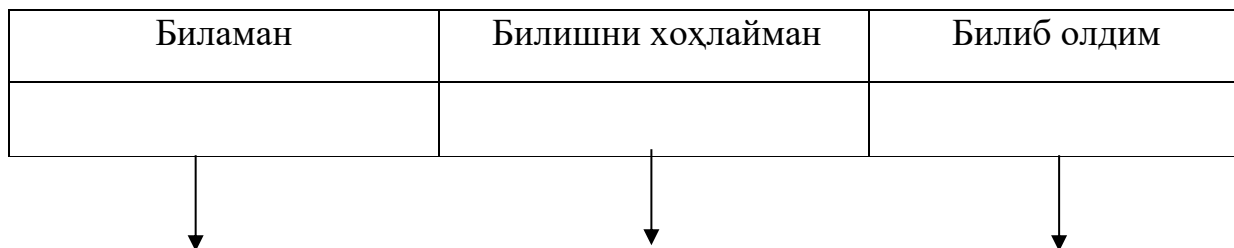
- мавзунинг умумий мазмуни ёдга олиниб, унинг аҳамиятини ёритувчи таянч тушунчалар аниқланади;
- улар муайян кетма-кетликда қайд этилади;
- тушунчалар шахсий ёндашув асосида муҳим ва у қадар муҳим бўлмаган тушунчалар тарзида гуруҳланади;
- жадвал яратилиб, унинг 1-устунига муҳим бўлган, 2-устунига муҳим бўлмаган тушунчалар ёзилади;
- кичик гуруҳлар асосида шахсий ёндашувлар муҳокама қилинади;
- жамоанинг умумий фикрига кўра якуний хулосани ифода этувчи жадвал яратилади.

"Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим" методи

Ушбу метод талабаларга муайян мавзулар бўйича билимлари даражасини баҳолай олиш имконини беради. Методни қўллаш жараёнида талабалар билан гуруҳли ёки оммавий ишлаш мумкин. Гуруҳ шаклида ишлашда машғулот якунида ҳар бир гуруҳ томонидан бажарилган фаолият таҳлил этилади. Гуруҳларнинг фаолиятлари қуйидаги кўринишда ташкил этилиши мумкин:

- 1) ҳар бир гуруҳ умумий схема асосида ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради ва машғулот якунида гуруҳларнинг муносабатлари лойиҳа бандлари бўйича умумлаштирилади;
- 2) гуруҳлар умумий схеманинг алоҳида бандлари бўйича ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради.

Ўқув фаолияти бевосита ёзув тахтаси ёки иш қоғозиде ўз аксини топган қуйидаги схема асосида ташкил этилади:

Методдан фойдаланиш уч босқич асосида амалга оширилади, яъни:

1. Талабаларнинг ўрганилиши режалаштирилаётган мавзу бўйича тушунчаларга эгалик даражалари аниқланади.

2. Талабаларнинг мавзу бўйича мавжуд билимларини бойитишга бўлган эҳтиёжлари ўрганилади.

3. Талабаларни мавзуга оид маълумотлар билан батафсил таништирилади.

Босқичлар бўйича амалга оширилган ҳаракатларнинг тўлиқ тафсилоти куйидагича:

- Талабалар гуруҳларга бириктирилади;
- Талабаларнинг янги мавзубўйича тушунчаларга эгалик даражаси ўрганилади;
- Талабалар томонидан қайд этилган тушунчалар лойиҳанинг 1-бандига ёзиб борилади;
- Талабаларнинг янги мавзу бўйича мавжуд билимларни бойитишга бўлган эҳтиёжлари сифатида баён этилган тушунчалар лойиҳанинг 2-бандига ёзиб қўйилади;
- ўқитувчи Талабаларни янги мавзуга оид умумий маълумотлар билан таништирилади;
- Талабалар ўзлаштирган янги тушунчалар аниқланади;
- баён этилган янги тушунчалар лойиҳанинг 3-бандига ёзиб қўйилади;
- машғулот якунида ягона лойиҳа яратилади.

Кейс -стади методи

Кейс-стади (инглизча case - тўплам, аниқ вазият, stadi - таълим) кейсда баён қилинган ва таълим олувчиларни муаммони ифодалаш ҳамда унинг мақсадга мувофиқ тарздаги ечими вариантларини излашга йўналтирадиган аниқ реал ёки сунъий равишда яратилган вазиятнинг муаммоли-вазиятли таҳлил этилишига асосланадиган таълим услубидир.

Кейс – бу реал ҳаётнинг «бир бўлаги» (инглиз терминалогиясида TRUE LIFE).

Кейс – фақат вазиятни тўғри ёритиш эмас, балки вазиятни тушунтириш ва баҳолашга имкон берадиган ягона маълумот комплекси.

Кейсда акс этган вазият, бу реал ёки сунъий ҳодисани институционал тизимда маълум вақтда ҳаётда юзага келишини акс эттиради.

Кейсда баён қилинган вазият институционал тизимда (шу ўринда ва кейинчалик - корхонада) дискрет (айни шу) вақтда ташкилий ҳаётдаги типик

муаммоларни қайта яратадиган реал ёки сунъий қурилган ҳодисаларнинг идеал тарздаги инъикосидан иборатдир.

Муаммоли вазият. Мазкур ҳолда вазият субъектининг ҳозирги вақтда ёки келгусидаги мақсадларга эришишига хавф соладиган вазият тушунилади.

Муаммоли вазият. Бунда субъектни ҳозирги шароитда ёки келгусида мақсадига эришишига хавф туғдирувчи вазият тушунилади

“Кейс методи”ни амалга ошириш босқичлари

Иш Босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иэрархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг эчимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил эчим йўллари ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир эчимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил эчимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини эчимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият эчимининг амалий аспектларини ёритиш

“ВЕЕР” технологияси

Бу технология мураккаб, кўп тармоқли, мумкин қадар, муаммо характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган.

Технологиянинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир йўла ахборот берилади. Аини пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида нуқталардан муҳокама этилади. Масалан, ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари белгиланади.

Бу интерактив технология танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўз ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда ихчам баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади.

“БЕЕР” технологияси умумий мавзуни айрим тармоқларини муҳокама қилувчи кичик гуруҳларнинг ҳар бир қатнашувчининг, гуруҳнинг фаол ишлашига қаратилган.

“БЕЕР” технологияси мавзуни ўрганишнинг турли босқичларида қўлланилиши мумкин:

-бошида: ўз билимларини эркин фаоллаштириш;

-мавзуни ўрганиш жараёнида; унинг асосийларини англаб етиш:

-яқунлаш босқичида; олинган билимларни тартибга солиш.

Асосий тушунчалар қуйидагилар:

Аспект (нуқтаи назар) билан предмет, ҳодиса, тушунча текширилади.

Афзаллик - бирор нарса билан қиёслангандаги устунлик, имтиёз.

Фазилат-ижобий сифат.

Нуқсон-нотуқатлик, қоидаларга, мезонларга номувофиқлик.

Хулоса-муайян бир фикрга, мантиқий, қоидалар бўйича далилдан натажага келиш.

ФСМУ технологияси.

(Ф) - фикрингизни баён этинг.

(С) - сабабини кўрсатинг.

(М) - мисол (далил) келтиринг.

(У) - умумлаштиринг.

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс мунозаралар ўтказишда ёки ўқув-семинар якунида (тингловчиларнинг ўқув семинари ҳақидаги фикрларини билиш мақсадида) ёки ўқув режаси асосида бирон бўлим ўрганиб бўлингач қўлланилиши мумкин, чунки бу технология тингловчиларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга, шу билан бир қаторда тингловчиларнинг, ўқув жараёнида эгаллаган билимларини таҳлил этишга, қай даражада эгалаганликларини баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятини ўргатади.

Ушбу технологиянинг асосий мақсади тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ушбу технология бир неча босқичда ўтказилади:

1-босқич.

-ўқитувчи тингловчилар билан бирга баҳс мавзусини ёки муҳокама этилиши керак бўлган муаммони, ёки ўрганилган бўлимни белгилаб олади;

-ўқитувчи ўқув машғулотида аввал ҳар бир тингловчи якка тартибда ишлаши, кейин эса кичик гуруҳларда иш олиб борилиши ва ниҳоят дарс охирида жамоа бўлиб ишланиши ҳақида тингловчиларга маълумот беради:

-машғулот давомида ҳар бир талаба ўз фикрини эркин ҳолда тўлиқ баён этиши мумкин эканлиги эслатиб ўтилади.

2- босқич.

Ҳар бир тингловчига ФСМУ технологиясининг 4 босқичи ёзилган қоғозлар тарқатилади:

Ф- фикрингизни баён этинг.

С - фикрингизни баён этишга сабаб кўрсатинг.

М - кўрсатилган сабабингизни исботлаб мисол (далил) келтиринг.

У - фикрингизни умумлаштиринг.

Ҳар бир тингловчи яқка тартибда тарқатилган қозоздаги ФСМУ нинг 4 босқичини ўз фикрларини ёзма баён этган ҳолда тўлатади.

3 - босқич.

-Ҳар бир тингловчи ўз қоғозларини тўлатиб бўлгач, Ўқитувчи уларни кичик гуруҳларга бўлинишларини илтимос қилади ёки ўзи турли гуруҳларга бўлиш усулларида фойдаланган ҳолда тингловчиларни кичик гуруҳларга бўлиб юборади:

-ўқитувчи ҳар бир гуруҳда ФСМУ технологиясининг 4 босқич ёзилган катта форматдаги қоғозларни тарқатади:

-ўқитувчи кичик гуруҳларга ҳар бирлари ёзган қоғозлардан фикр ва далилларни катта форматдаги умумлаштирган ҳолда 4 босқич бўйича ёзишларини таклиф этади.

4 - босқич.

-Кичик гуруҳларда аввал ҳар бир тингловчи ўзи ёзган ҳар бир босқичдаги фикрлари билан гуруҳ аъзоларини таништириб ўтади. Гуруҳ аъзоларининг барча фикрлари ўрганилгач, кичик гуруҳ аъзолари уларни умумлаштиришга киришади:

-гуруҳ аъзолари ФСМУнинг 4 босқичини ҳар бири бўйича умумлаштириб, уни ҳимоя қилишга тайёргарлик кўрадилар:

-фикрларни умумлаштириш вақтида ҳар бир тингловчи ўз фикрларини ҳимоя этиши, исботлаши мумкин.

5- босқич.

-Кичик гуруҳларда умумлаштирилган фикрларини ҳимоя қиладилар: Гуруҳ вакили ҳар бир босқични алоҳида ўқийди иложи борича изоҳ бермаган ҳолда. Баъзи бўлимларни исботлаш яъни гуруҳнинг айнан нима учун шу фикрга келганини айтиб ўтиши мумкин.

6 - босқич.

-ўқитувчи машғулотга яқун ясайди, билдирилган фикрларга ўз муносабатини билдиради;

-қуйидаги саволлар билан тингловчиларга мурожат қилади:

-ушбу технологиядан нималарни билиб олдингиз ва нималарга ўргандингиз?

-ушбу технологияни ўқув жараёнида қўлланилиши қандай самара берди?

-ушбу технологияни қўлланилиши тингловчиларда қандай ҳислатларни тарбиялайди, нималарни шакллантиради, уларнинг қандай фазилатларини ривожлантиради?

-ушбу технологиянинг ўқув жараёнининг қайси босқичида қўлланилгани маъқул ва нима учун?

-ушбу технологияни дарс жараёнида қўлланилиши тингловчиларга нима беради ва нимага ўргатади?

-ушбу технологияни яна қандай тартибда ёки қандай шаклда ўтказиш мумкин?

III. НАЗАРІЙ МАТЕРІАЛІАР

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-мавзу: Та’лим жараёнининг tuzilmasi. Mashg‘ulot turlari, shakllari. Musiqa fanlari o‘qitilishiда замонавиу ёндashublar (4 soat).

Режа:

1.1. Та’лим жараёнининг tuzilmasi. Mashg‘ulot turlari, shakllari. Musiqa fanlari o‘qitilishiда замонавиу ёндashublar.

1.2. Uzluksiz musiqa ta’limi tuzilmasi va xususiyatlari. Та’лим sifatini ta’minlash bo‘uicha olib borilaётган islohotlar.

1.3. “Иxtisoslik fanlarini o‘qitishning замонавиу методикаси” fanining maqsadi va vazifalari.

1.4. Musiqa san’ati fanlarining o‘ziga xos jihatlari. хогижиу тажгибалар asosida darslarni tashkil etish uslublari.

Tayanch so‘zlar: Tyuter, edvaуzer, fasulutator, moderator, supervizor, supervizuуa, modullu texnologuуalar, modul, modul dastur, o‘qiv modulu, unstrumental kompetensuуalar, komunukativ kompetentluk, tuzumlu kompetentluk.

1.1. Та’лим жараёнининг tuzilmasi. Mashg‘ulot turlari, shakllari. Musiqa fanlari o‘qitilishiда замонавиу ёндashublar.

Musiqa fanlari mashg‘ulotlarlari pedagogikaning didaktik nazariyasi va prinsiplari asosida tuziladi. Mazkur prinsiplar musiqa fanlari o‘qituvchisi hamda talaba tomonidan bajariladigan barcha ta’lim asoslari-mashg‘ulotlar mazmunining metodlari va mashg‘ulotlarlarning tuzilishiдаги asosiy talablar va uning yo‘nalishlarini belgilab beradi. Mazkur prinsiplar asosan, o‘qiv materiallarini qo‘llash, musiqa mashg‘ulotlari (darslari) mazmuni va rejasini tuzish жараёнида qo‘llanadi. Yuqoridaги qaud etilgan umumdidaktik prinsiplari bir-biri bilan izviу bog‘liq bo‘lib, musiqa mashg‘ulotlarini davlat ta’lim standartiga muvofiq milliу xususiyatlarini asos qilib musiqa faoliyati izchilligini ta’minlaudi.

“Musiqa san’ati fanlarini o‘qitish metodikasi” fanining asosiy tushunchalari ta’lim- tarbiуa – givoжlantirish. Musiqa fanlari mashg‘ulotlarlaring didaktik prinsiplari bir necha turдан iborat:

1. Musiqa fanlari ta’limi va tarbiyasida tuzumluluk, ulmuyluk va davomiylik prinsipi.

Musiqa ta’limi fanlari va tarbiyasida tizimlilik, ilmiyluk va davomiylik prinsipi har bir mashg‘ulotlarda o‘zining tuzilishi va mazmuni

билан илмию asosda tashkil topishi lozim. Musiqa haqidaги bilimlar doyrasi, musiqa ta'limi va tarbiyasining asosiy omilidir. Unda insoniyat yaratgan musiqaга oid qoidalar, xulosalar, umumlashgan musiqaю тажрибалар о'з aksini topgan. Ularni o'zlashtirish - musiqa amaliёti yo'lda bilim va ko'nikmalar hosil qilish demakdir.

Илмиуликни, тизимликсиз amalga oshirish qiуин. Mashg'ulot (dars)larning barcha o'quv faoliyatini hamda keyingi mashg'ulot (dars)larning o'zaro mantiqiy bog'lanishi tizimlilik asosini tashkil etadi. Kuylash va tinglash uchun asarlarni bilim va malaka darajasiga ko'tarib, sodadan murakabga, noimludan ma'lumga qarab o'zlashtirib borish prinsiplari muayyan tartibga mos bo'lib, tizimlilik demakdir. Mashg'ulotlarning har bir faoliyati o'z navbatida, har bir mashg'ulot, darslarning mantiqiy davomi bo'lib, pedagogik maqsadlarni tobora amalga oshirishi davomiylik prinsipi demakdir.

Musiqa qanday idrok etiladi Tinglash va u haqidaги nazariy va amaliy bilimlar orqali. Musiqa darslarida musiqaю bilimlarni o'zlashtirish mukammal o'ylanган va asoslangan tizim bo'yicha o'tilishi o'ta muhim ahamiyatga ega. Beriladigan bilimlar sodadan murakabga qarab yo'naltirilган bo'lmog'i darkor. Ushbu prinsipning buzilishi bolalarning o'quv materialini o'zlashtirishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, ularning musiqa madaniyati mashg'ulot (dars)lariga bo'lgan qiziqishlarini so'ndiradi. Musiqaю bilimlarni tushuntirishda musiqa rahbari (o'qituvchisi), avvalo, o'tilган mavzularga tayanmog'i lozim. Musiqa savodi, jumladan, musiqaю bilimlarni o'zlashtirish jarayonida beriladigan bilimlar aniq tizimga solingan bo'lmog'i kerak. Yangi tushuncha va bilimlar avval o'zlashtirilган bilimlarга asoslangan bo'lishi, asta-sekin kengaytirilib va chuqurlashtirib borilishi lozim. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"da "O'quv - tarbiyaviy jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash" qaysi bosqichlarda amalga oshiriladi 2,3. Musiqa o'qitish metodikasining xususiy tamoyillari emotsionallik va ongillikning birligi hamda badiiylik va texnikaning birligi.

Е.Б.Абдуллин:-«...Musiqaю ta'limning mohiyati, maqsad va vazifalari, yo'nalishi, mazmun va jarayonning harakterini ochib berishda prinsiplar asosiy o'rin egallaydi», deydi. U musiqaю ta'limdaги bir nechta prinsiplarni yo'nalishlarга ajratadi:

1. Falsafiy-estetik yo'nalish (... Musiqaю ta'lim da insonparvarlik qarashi; bola shaxsini san'at bilan muloqotda o'z-o'zini baholashi...).

2. Musiqashunoslik yo'nalishi (... xalq, milliy va zamonaviy musiqa birligiga tayanish; musiqa жанrlari va ularning haёт bilan bog'liqligiga tayanish; tinglash, ijro etish, ijod etish faoliyat asosi sifatida...).

3. Бадиу-психологик yo‘nalish (... Musiqiy ta‘limda ong va tafakkur birligiga tayanish...).

4. Бадиу-дидактик yo‘nalish (... Musiqiy ta‘lim -tarbiya birligi, izchillik va tizimlilik, ilmiylik, musiqiy ta‘lim natijalari mustahkamligi...).

5. Musiqiy pedagogik yo‘nalish (... obrazlilik va butunlik, musiqiy-pedagogik maqsad va vositalar aloqadorligi, badiiyluk va texnologiya birligi...)

Ta‘limning umumiy maqsadlari va qonuniyatlariga binoan uning mazmuni, tashkil etish shakllari, metodlari va vositalarini belgilovchi asosiy qoidalar nima deb ataladi? Didaktik prinsiplar deb ataladi. Modul 8 ta blokdan iborat bo‘ladi. Oliy musiqa ta‘limi mazmunida ixtisoslik o‘quv predmetlarining vazifasi tanlangan kasb va ixtisosliklar bo‘yicha zarur va etarli darajadagi bilim, xatti-harakat usullari (ko‘nikma va malakalar) va shaxsiy fazilatlarini shakllantirish masalalari nazarda tutiladi. Mashg‘ulotlarni tashkil etish va o‘tkazish, talabalarining mustaqil ishlarini hamda o‘quv predmeti bo‘yicha to‘g‘arak ishlarini tashkil etish va me‘erlash, tahsil oluvchilarning faol o‘quv-bilish faoliyatlarini ta‘minlash yo‘llarini aniqlash, ta‘lim-tarbiya metodlarini tanlab amalga joriy etish, o‘zlashtirilganlik darajasini aniqlab, baholash kabi masalalarda metodika o‘quv predmeti mansub bo‘lgan fanга nisbatan ko‘proq didaktika va pedagogik psixologiyaga tayanadi. Lekin, ta‘limning quyidagi muhim bir masalasi mavjud-ki, bir tomondan, eng avvalo, metodika o‘zi tegishli fanга, ikkinchi tomondan pedagogik psixologiyaga tayanadi. Bunda so‘z o‘quv predmetining asosini tashkil etuvchi tushuncha (ibora)lar va nazariy konsepsiyalarni shakllantirishning o‘ziga xos jihatlari haqida bormoqda: cholg‘u ijrochiligi, xonandalik, solfedjiо, garmoniya, musiqiy asarlar tahlili ... kabilar.

O‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllanganlik darajasi sifatini qabul qilingan talablar, mezonlar asosida tahlil qilish va o‘lchash Baholash deb nomlanadi. Prezidentimizning 2011 yil 20 maudagi «Oliy ta‘lim muassasalari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va yuqori malakali mutaxassislar tayirlash sifatini tubdan yaxshilash bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Qarori Oliy ta‘lim muassasalarini modernizatsiyalash, ularning zamonaviy o‘quv va ilmiy laboratoriya jihozlari bilan ta‘minlash, ta‘lim jaraenlarini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish, ilg‘or pedagogik texnologiyalar hamda o‘qitish shakllarini joriy etish, o‘qituvchi kadrlar mehnatini rag‘batlantirishni kuchaytirish asosida iqtisodiy soha va tarmoqlarida talab qilinadigan oliy ma‘lumotга ega mutaxassislarni tayirlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadlarini qamrab olgan.

Har bir jamiyatning rivojlanishida ta'lim tizimining rivojlanishi eng muhim rol o'ynaydi. Shunday ekan, rivojlangan jamiyat qurish yo'lidagi ustozlarning sa'y harakatlari ham ta'lim tizimining sifat bosqichini yuqori saviyada bosib o'tib, ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan. Ta'lim jara'eni jadal rivojlanib boraётган bugungi kunda asosiy mazmun beruvchi yana bir tizim "Ustoz-shogird" tizimidir. Bugungi kunda mustaqil fikrlovchi, ishonch-e'tiqodli shogirdlarni tarbiyalashda va zamon talabiga mos kadrlar etkazib berishda bu tizim alohida o'ringa ega.

"Biz oldimizga qanday vazifa qo'yamiz, qanday vazifani echish zaruriyati tug'ilmasin, har o'qib-ozqibat barcha kadrlarga bog'liq taqalaveradi. Mubolag'asiz aytish mumkin, bizning kelajakimiz, mamlakatimiz kelajagi, o'rtimizga kim kelishiga e'lon boshqacharoq aytganda, qanday kadrlarni tayyorlashga bog'liqdir" — degan edi Prezidentimiz I.A.Karimov.

Darhaqiqat, har bir mashg'ulot mazmunining kengligi va chuqurligi uning davlat talablariga muvofiqligi, shogirdlarning ta'lim texnologiyalari va metodikaning to'g'ri usulini tanlashi va undan unumli foydalanishni talab etadi. Fikrimizdan kelib chiqqan holda, ustoz — shogird tizimi samaradorligining ortib borishini jadallashtirgimiz zarur. Bu samaradorlikni esa, ustoz-shogird tizimida innovasion ta'lim texnologiyalari orqali amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Chunki, shogird ustozidan o'zadi, degan xalq iborasi ham bejiz emas, albatta.

Mashg'ulot turlari, shakllari. Keyingi vaqtlarda modulli ta'lim tizimida kompleks endashuv tamoyili kuchayib bormoqda. Unda turli shakl, usullar moslashtirilgan holda joylashtirilmoqda. Bugungi kunda aralash ta'lim innovasiya sifatida keng kelmoqda.

Deklan Bern "blended learning" (aralash ta'lim) haqida shunday deyishib ta'lim bo'y pedagogik tajribadan samarali foydalanishga qaratilgan. Bunday endashuv axborotni taqdim etishda turli metodikalardan foydalanishni, ta'limni tashkil etishda va ta'lim jara'eni axborot texnologiyalari, individual va guruhlarda an'anaviy faoliyatni tashkil etishga asoslanishi mumkin. Bunday turlicha endashuv talabani charchatmaydi va o'qishga bo'lgan motivlarini kuchaytiradi. Asosiy masala tanlangan metodikalarning o'zaro muvofiqligini ta'minlash va kam harajat asosida yuqori samaradorlikka erishish hisoblanadi.

Aralash ta'lim ko'proq treninglarni tashkil etishni talab etadi. Treninglarni tashkil etishda quyidagi bosqichlarga e'tibor qaratish lozim:

1. Tayyorgarlik bosqichi.
2. Maqsadlarni aniqlab olish bosqichi.
3. Treningni o'tkazish bosqichi.

Бугунги кунда blended learning та'лими деганда кундизги ан'анвиу та'лим ва масофавиу та'лимнинг elementларини комбинасиуаси ham tushuniлmoqда. Бу тизимда о'қитувчи та'лим марказида qолади ва internet имкониуатларидан кенг ва samarali foудаланди. Аутиш жоизки, ахборот технологиуаларининг та'лим тизимидаги ахамииуати бе'қиёс, тобора унинг уанги ко'ринишлари takлиф етилmoqда. Та'лим тизимига ushбу технологиуаларнинг кириб келиши тарихига назар tashласак.

XVIII asr охигида Евграда, мунтазам равишда faолиуат ко'rsатувчи ва ко'рчилик аhoли uchun имкониуатли бо'лган рохта aloqасининг жогиу қилиниши натижасида "korrespondentлик о'қуви" раудо бо'лди. Tалабалар рохта орқали о'қув материаллари олар ва о'қитувчилар билан ёзма aloqa олиб боғардилар hamда илмиу иш shаклида ёки ишонч билдигилган shaxсга имтиhon topshигардилар. Rossiуада бундау shakl XIX asr охигида раудо бо'лди. XX asr бoши технологиуаларнинг жо'shqин гивожланиши радио ва телевидениенинг раудо бо'лиши masофавиу о'қитиш usullарига уанги о'згаришлар кигитди. Бундау технологиуаларнинг кириб келиши жамииуат haётининг kesкин о'sishi билан боғ'лиқ бо'либ, talabalar аудиториуаси бир necha ууз баробар oшиб ketди. XX asrнинг 50-уилларидан о'қув-teleko'rsatuvlar tashkil қилина бoшлади. Бироқ телевидение ва радиода олиб боғилаётган бундау о'қув mashg'ulotларининг жиддиу камчилиги тавжид еди, у'ни талабада qayтарув aloqa olish имкониуатлари тавжид emas еди. 1969 уил Бууук Британиуада жаhонда бигинчи бо'либ masофавиу та'лим униuersitetи очилди. Униuersitet "Бууук Британиуа очииу униuersitetи" деб nomланди. Унинг бундау nomланишининг сабаби, mashg'ulot аудиториуаларига тез-тез боғиш заруииуати бо'лмаган hollarда, ууqоги бо'лмаган haq হিসобига masофавиу билим olish имкониуатларини ochish еди.

Хоғижиу mamlakatlарда masофавиу о'қитиш dasturlари asosида faолиуат ууғитувчи mashhur униuersitetlar вижидга келди. Жумладан, University of South Africa 1946. Fern Universitat in Hagen (Германиуа, 1974). Миллиу технологиуа униuersitetи AQSH 1984 (инженер mutaxassisлиги бо'уича dasturlar asosида masофавиу mashg'ulotlar олиб боғилади)), Хаgen очииуниuersitetи (Германиуа), INTEC kolleжKeуртаun (YUAR), Испаниуа masофавиу о'қитиш миллиу униuersitetи, Британиуа очииу униuersitetининг очииу бизнес мактаби, Австралиуа һудидиу ахборот tarmog'и ва hokazolar. Masофадан о'қитиш та'лимининг omтавиуylashувида Internet ("on-line")нинг роли, telekommunikasiуаларнинг о'рни, barcha инsonларнинг Internetга баробар очииу tashрифи uchun yo'lak WWW (Web) технологиуасини уаратган олим Тим Berners Лининг хизмати беқиёсдиг. Нозигги кунда masофавиу та'лим AQSHда mukammal shakllанган бо'либ, унинг вижидга келиши 1970-уиллар охигига боғиб

taqaladi. Dunёda interaktiv ta'lim olishning ko'plab bazalari vijudga kelyapti. Jumladan, Britaniya ochiq universitetiga qarashli masofaviy ta'lim umumjahon markazining ma'lumotlar bazasini misol qilib keltirish mumkin. Distant uslubida Xalqaro Kengash faoliyat ko'rsatyapti, "D – Learning" – masofaviy ta'lim olaётган tinglovchilarning soni tobora ortib boryapti. O'tgan asrning 80-yillari oxirida shaxsiy kompyuter imkoniyatlarining oshishi o'qitish tizimini soddallashtirish va avtomatlashtirish bilan bog'liq yangi imkoniyatlarni vijudga keltirdi. Kompyuter o'rgatuvchi dasturlar har xil o'yinlar shaklida raudo bo'ldi.

XXI asr kompyuterlari va Internet masofaviy o'qitishning tezkorlik va soddallashtirilgan tartibda keng tarqalishiga imkon berdi. Internet radio va televideniyeга nisbatan juda katta siljishlarга олиб келди. Har qanday talaba bilan u qaerda joylashganligidan qat'i nazar muloqotга kiritish va qaytaruv aloqaga kiritish imkoniyatlari raudo bo'ldi. Tezkor internetning tarqalishi o'qitish uchun "onlayn" seminar tizimiga o'tish imkonini berdi va natijada masofaviy o'qitish tizimi vijudga keldi. Masofaviy o'qitish jараёнида tinglovchilarning hamma vaqt auditoriyada bo'lishi talab qilinmaydi. Masofaviy o'qitishni amalga oshiruvchi ko'pchilik o'quv muassasalarida umumiy mashg'ulotlar o'tkazib kelinmoqda, aytim holatlarда ular kechki vaqt ёки дам olish kunlari o'tkaziladi. Bunday mashg'ulotlarда tinglovchilarning qatnashishi shart emas, biroq tinglovchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish uchun ularning bunday mashg'ulotlarда ishtirok etishi juda foydali hisoblanadi.

Masofaviy o'qitish ta'lim berishda ikki asosiy ёндаshishni izohlab beradi – bular kengaytirish va transformasiya modellariдир. Kengaytirish моделида o'qitish texnologiyasi hozirgi an'anaviy usuldan deyarli farq qilinmaydi. Transformasiya модели o'qituvchi va tinglovchi hamkorligi uchun axborot-kommunikasiya texnologiyalari vositalarini o'zida mujassam qiladi.

Bugun masofaviy ta'limning yana bir turi «webinar» (1998 yilda bu termin muloqatга kiritildi) texnologiya vijudga keldi. Webinar texnologiya o'qitishni web –texnologiya asosida interaktiv holda tashkil etishni nazarda tutadi. Bu texnologiya nafaqat tinglovchilarga axborotni etkazadi balki, ular bilan muloqatга kiritish (og'zaki, ёзма) imkonini yaratadi, ya'ni seminar ko'rinishida fikrlarni almashish, o'z fikrini baён etish mumkin. Boshqacha qilib aytganda internet tarmog'i asosida tashkil etiluvchi ta'lim ham sub'ekt-sub'ekt paradigmatiga o'tmoqda.

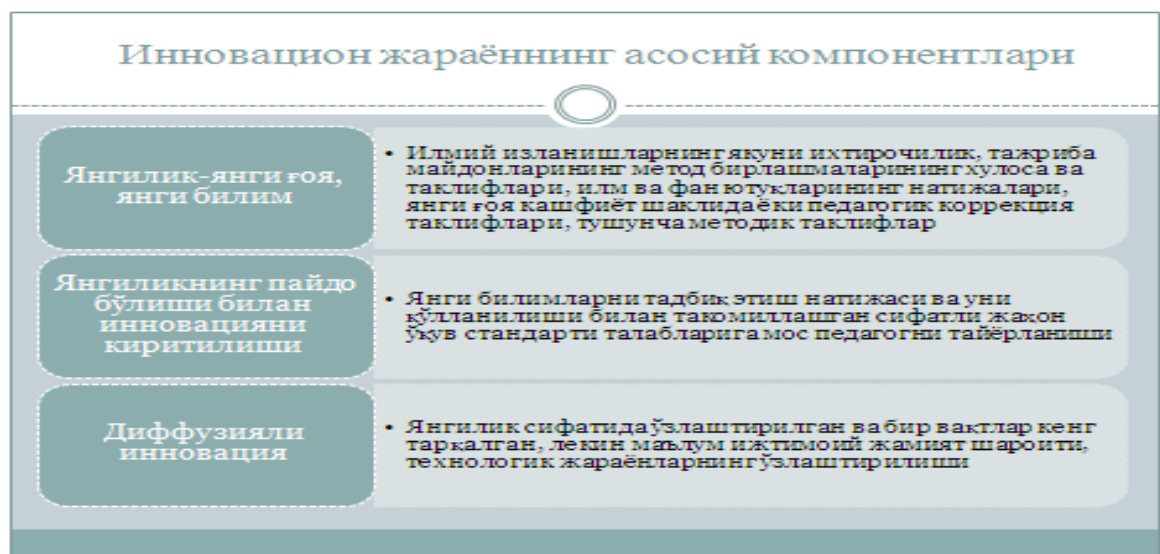
Talabalarning mustaqil faoliyatini samarali bo'lishi uchun pedagogdan turli xildagi maslahatlar tizimi talab qilinadi. Shu sababli pedagogik

usullarning zamonaviy ёndashuvlar ko'ginihidaги turlari takomillashib bogdi va bugungi kunda pedagogik faoliyatiga ko'ra bir qancha tushunchalar kелиб chiqishiga sabab bo'ldi.

Musiqа fanlaru o'qutulushuda zamonaviy ёndashuvlar haqida gap ketadigan bo'lsa, biz qo'uidagilarga e'tibor qaratushimiz zarur

Musiqа san'ati fanlarini o'qitishni zamonaviy innovasiyalarni qo'llashsiz amalga oshirib bo'lmaudi.

Иновасиуа (inglizcha innovation) - yangilik kiritish, yangilikdir. A.I.Prigojin **инновасиуа** deganda *ma'ruup ijtimoу birlukka - tashkulot, aholu, jamiat, guruhga yangi, nisbatan turg'un unsurlarni kurutub boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarushlarni tushunadi. Bu innovator faoliyatidir.*

Тадқиқотчилар (А.И. Пригожин, Б.В. Саонов, В.С. Tolstoy, А.Г.Кругликов, А.С.Ахиезер, N.P.Stepanov ва бoшqalar) инновасион жараёнлар таркиби қисmlарини о'rganishning икки ёndashувини ажратадилар: *yangulukning individual mikrosathu va alohida-alohida kurutulgan yanguluklarni o'zaro ta'suru mikrosathu.*

Бигинчи ёndashувда haётга жогіу етилган қандаудир янгı g'oya ёгитілади.

Иккинчи ёndashувда alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada biginning o'gini ikkinchisi eгallashdir.

Оlimlar инновасион жараён микротузилмасини tahlil qilishda haётning davriyligi konsepsiyasini farqlauidilar.

Bu konsepsiya yangilik kiritishga nisbatan o'lchanadigan жараён ekanligidan kелиб chiqadi.

Педагогикага оид адабиётларда инновасиуа жараёни схемаси белгилади. У quyidaги bosqichlarni qamrab oladi:

1. *Yangi g'oya tug'ulushu ёки yangilik konsepsiyasini paydo qilish bosqichi, u kashfiёт bosqichi деб ham yuritiladi.*

2. *Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.*

3. *Yaratilgan yangilikni amalda qo'llay bulish bosqichi.*

4. *Yangilikni ёyush, unu keng tadbiq etish bosqichi.*

5. *Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bi bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, uning samara beradigan muqobilu paydo bo'ladi.*

6. *Yangi muqobillik asosida, almashtirish orqali yangilikning qo'llanish durasini qusqartirish bosqichi.*

В.А.Сластенин yangilik kiritishni maqsadga muvofiq yo'naltirilgan yangilik yaratish, keng ёyish va foudalanish jaraёni majmui, uning maqsadi insonlarning ehtiёji va intilishlarini yangi vositalar bilan qondirish deb biladi.

Yangilik kiritishning tizimli konsepsiyasi mualliflari (А.И.Ригожин, Б.В.Сазонов, В.С. Tolstoy) инновасион жараёнларнинг икки muhim shaklini farqladilar.

Биринчи shaklga yangilik kiritishni оддиу ishlab chiqish kiritiladi. Bi ilk bor mahsulot o'zlashtirgan tashkilotlarga taalluqlidir.

Иккинчи shaklga yangilikni keng ko'lamda ishlab chiqish taalluqlidir.

Педагогик инновасиуада "yangi" tushunchasi markaziu o'rin tutadi. Shuningdek, педагогик fanda xususiu, shartli, mahalliu va sub'ektiv yangilikka qiziqish uyg'otadi.

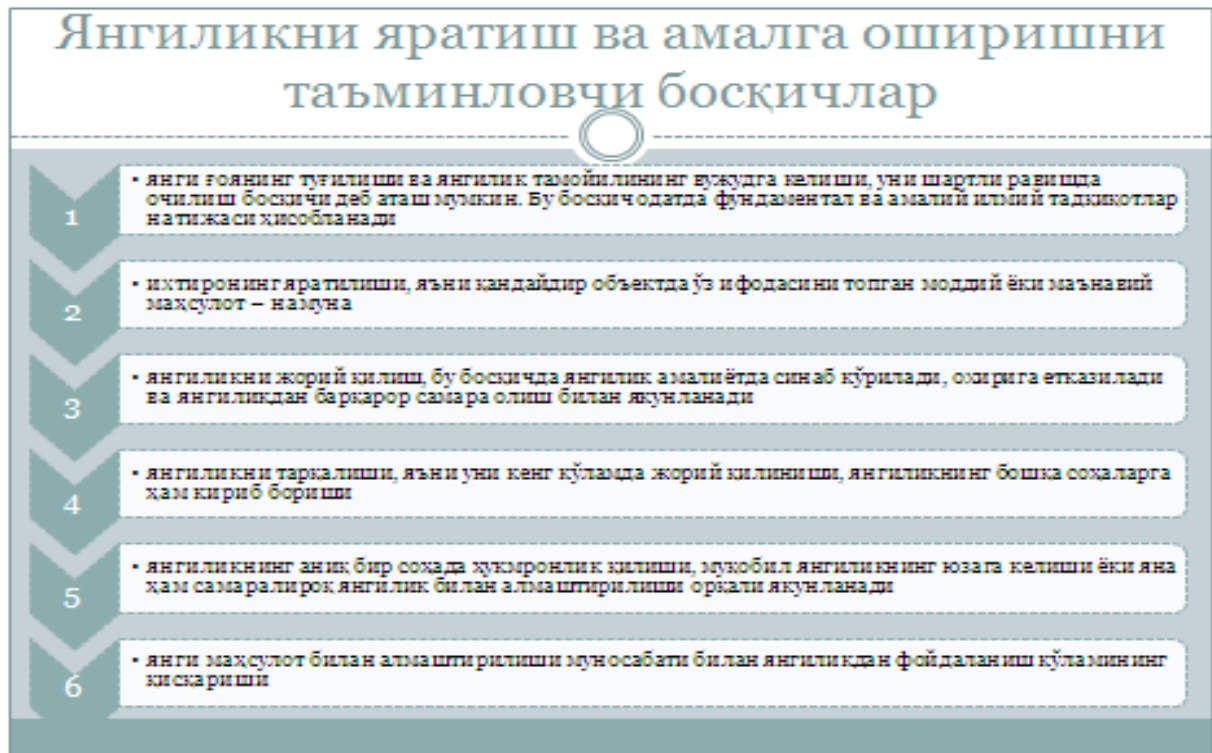
Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

Xususiu yangilik В.А. Сластенинning aniqlashicha, joiu zamonaviyashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birini yangilashni ko'zda tutadi.

Murakab va progressiv yangilanishga olib keluvchi ma'lum unsurlarning uyg'indisi **shartli yangilik** hisoblanadi.

Mahalliu yangilik konkret ob'ektda yangilikning foudalanishi bilan belgilanadi.

Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ekt uchun ob'ektning o'zi yangi bo'lishi bilan belgilanadi.

В.И. Загвуазинскию **янги** tushunchasiga ta'rif бериб, педагогикадаги **янги** бу faqatgina g'oya emas, balki hali foudalanilmaган ёндashуvlar, metodlar, texnologiyalarдиг, lekin бу педагогик жараённинг unsurlari мажмуан ёки alohida oлинган unsurlari бо'либ, о'згариб турувчи sharoitда ва вазиятда ta'lim ва tarbiya вазифаларини samarali hal etishning илг'or boshlanmalarини о'зида aks ettиради.

R.N.Yusufbekova **педагогик янгиликка** о'қитиш ва тарбиya берishда аввал ma'lum бо'лмаган ва аввал qaуд қилинмаган holat, natija, givoжланиб боғувчи назариya ва амалиётга eltувчи педагогик voqelikнинг о'згариб турishi mumkin бо'лган mazmuni sifatida қарауди.

Педагогик инновасиyада R.N.Yusufbekova *инновасион жараён tuzilmasunung uch blokunu farqlayди:*

Биринчи блок - педагогикадаги **янгини** ажратish блоки. Бунга педагогикадаги янги, педагогик янгиликнинг tasnifi, янгини yaratish shart-sharoiti, янгиликнинг me'эrlari, янгининг уни о'zlashtirish ва foudalanishga tayёrlиги, an'ana ва povatorlik, педагогикадаги янгини yaratish bosqichlari киради.

Иккинчи блок - янгини идрок қилиш, о'zlashtirish ва baholash блоки: педагогик hamjamiyatlar, янгини baholash ва уни о'zlashtirish жараёнларининг rang-баранглиги, педагогикадаги konservatorlik ва povatorlik, инновасиya muhiti, педагогик жамияtларнинг янгини идрок etish ва baholashga tayёrlиги.

Uchinchi блок - янгидан foudalanish ва уни жоғиу etish блоки, ya'ни янгини tadбиқ etish, foudalanish ва kенг жоғиу etish qonuniyatlarиги ва

turlaridig. M.M.Potashnikning innovasiya jaraʼnlari talqinlari kishi eʼtiborigini oʻziga tortadi. U innovasiya jaraʼnining quyidagi tuzilmasini beradi:

- faoliyat tuzilmasi - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl - metodlar - metodika komponentlari uygʻindisi;
- subʼektiv tuzilma-innovasion faoliyat subʼektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- sathiy tuzilma-innovasion faoliyat subʼektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- mazmun tuzilmasi - oʻqub-tarbiyaviy ishlar, boshqaruv (va b.)da yangilikning raudo boʻlishi, ishlab chiqilishi va oʻzlashtirilishi;
- bosqichlilikka asoslangan haʼt davriylik tuzilmasi – yangilikning raudo boʻlishi - ildam oʻsish - etuklik – oʻzlash tirish - diffuziya (singib ketish, tarqalish) – boʻyish (toʻyinish) – qoloqlik - inqiroz – irrigadiasiya(aldanish) – zamo naviyilashtirish;
- boshqaruv tuzilmasi - boshqaruv harakatlarning 4 ta turining oʻzaro aloqasi: rejalashtirish - tashkil etish - rahbarlik qilish - nazorat qilish;
- tashkiliy tuzilma - diagnostik, oldindan koʻra bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tatbiq etuvchi.

Иновасиуа жараёни таркибий тuzilmalar ва қонуниятларни қамраб олган тизимдан иборатдиг.

Педагогикага оид адабиётларда иновасион жараёни кечишининг 4 та асосиу қонунияти фарқланади:

- *педагогик иновасиуа муҳитининг аёвсиз бемаромлик қонуну;*
- *ниҳоят амалга ошув қонуну;*
- *қолипласhturush (stereotiplashturush) қонуну;*
- *педагогик иновасиуанинг даврий такрорланishi ва қайтушу қонуну;*

Аёвсиз бемаромлик қонунуда педагогик жараён ва ходисалар тоʻғʻрисидаги уахлит тасаввurlar бизилади, педагогик онг боʻлинади, педагогик уаггилк бахоланади ва и уаггилкнинг аһамиуати ва қиммати кенг ёуади.

Ниҳоят амалга оshish қонуну уаггилкнинг һаётиулиги боʻлиб, и ерта ё кеч, стихиуали ёки онгли равишда амалга оshади.

Қолипласhtirish (stereotiplashtirish) қонуну шундан иборатки, унда педагогик иновасиуа фикрлашни бир қолипга тushигиш ва амалиу һаракатга оʻtish тенденсиуасига ега боʻлади. Бундау һолатда педагогик қолип (stereotip) қолоqliкка, бoshqa уаггилкларнинг амалга оshish уоʻлига тоʻсиқ боʻlishга мажбур боʻлади.

Педагогик иновасиуанинг даврий такрорланishi ва қайтушу қонунининг моһиуати шундаки, унда уаггилк уаггилк шaroитларда қайта тикланади.

Педагогик иновасиуа тадқиқотчилари иновасиуа жараёнининг икки тирини фарқлаудилар:

Иновасиунинг бигинчи тири стихияли о'тади, уа'ни иновасион жараёнда унга бо'лган еhtiёж হিসобга оlinмауди, уни amalга oshirishning barcha shart sharoitlari тизими, usullari ва yo'llariga ongli munosabat bo'lmaуди.

Иновасиунинг иккинчи тири ongli, maqsadga тивofiq, илmiу asoslangan faoliyat mahsulidir.

Оliу мактабдаги иновасион жараёнлар В.А.Slastenin, М.М.Левина, М.У.Виленский ва boshqalar tomonidan таdqiq қилинган.

Оliу мактаб иновасион жараёнлари негизида quyidaги ёndashublarni белgilash mumkin:

- *madaniyatshunoslik жihatidan (insonni bulushning ustivor rivojlanishi) ёndashuv;*
- *shaxsiy faoliyat жihatidan (ta'lumdaги yangi texnologiyalar) ёndashuv;*
- *ko'p sub'ektli (dialogik) ёndashuv, kasbiy tayergarlikni insonparvarlashturush;*
- *individual - ижодиу (o'qituvchi ва talabalarнинг o'zaro munosabatlari) ёndashuv.*

Оliу мактабда **иновасион faoliyatning sub'ekti** o'qituvchi, uning shaxsiy imkoniyati হিসobланади. Bunda o'qituvchi shaxsining ижтимоиу-маданиу, intellektual ва ахлоқиу имконияatlari yuksak аhamiyatga molik bo'ladi.

S.M.Годниннинг ишларида *talabaning shaxsiy xuslatlari pedagogik жараёнning sub'ekti sifatida ёrutuladi*. Unga quyidaгилarni киритади: o'qitishning hozirgi ва kelgusi bosqichlari uchun qabul қилинган o'quv - tarbiya жараёнining maqsadi, vazifasi ва ko'rsatmalarini an'lay bilish; intellektual mehnatning yangi таdbirlarini egallash; maqsadga тивofiq kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash ва mustaqil tahsil olish, qiуinchiliklarni a'lo даражада енга bilish, o'sish ва mustahkam o'rin egallashning кенгауаётган intellektual ва kasbiy imkoniyatlari, истиqbollari билан qoniqish, o'zining sotsial roli funksiyasini бажарishiда faol munosabatда bo'lish ва hokazo.

Иновасион педагогик жараённинг muhim unsurlari *shaxsning o'z-o'zini boshqarishi ва o'zini- o'zi safarbar qila olishi husoblanadi*. Uning енг muhim yo'nalishlaridan biri **talabalarнинг bilish faoliyatini rivojlantirish**.

Bunday yo'nalish talabalarнинг o'quv ishlarini faollashtirish, ularning kasbiy ixtisoslashishini aniqlab olish faolligini o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, иновасион faoliyat omillari nazariyasi tahlili uning енг muhim yo'nalishi *gumanistik aksuologiya* ekan degan xulosaga olib keladi.

1.2. Uzluksiz musiqa ta'limi tuzilmasi ва xususiyatlari. Ta'lim sifatini ta'minlash bo'yicha olib borilаётган islohotlar.

Tayanch tushunchalar: *izviylik, uzluksizlik, uzluksiz ta'lim, innovasuyalar, umumiy o'rta ta'limda musuqa fanlarunu o'qutush, oliy ta'limda musuqa fanlarunu o'qutush.*

Uzluksiz ta'lim tizimida musuquy fanlarunu o'qutushda innovasuyalar.

O'zbekiston Respublikasi inson huquqlari va erkinliklariga rioya etilishini, jamiyatning ma'naviy yangilanishini, ijtimoiy yo'naltirilgan bозор iqtisodiyetini shakllantirishni, jahon hamjamiyatiga qo'shilishni ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyati qurmoqda.

Kadrlar tayërlash milliy dasturi «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining qoidalariga muvofiq holda tayërlangan bo'lib, milliy tajribaning tahlihi va ta'lim tizimidaagi jahon miqësideagi yutuqlar asosida tayërlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyësiy haëtda mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri ola bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilgandir.

3.1.1. Kadrlar tayërlashning milliy modeli:

-shaxs - kadrlar tayërlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti, ta'lim sohasidaagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi;

-uzluksiz ta'lim -malakali raqobatbardosh kadrlar tayërlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayërlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi;

-ishlab chiqarish kadrlarga bo'lgan ehtiëjni, shuningdek ularning tayërgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'uyladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayërlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatlardan ta'minlash jaraënining qatnashchisi.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan inson huquqlari, ta'lim, bola huquqi sohasidaagi shartnomalar va konvensiyalarning bajarilishi, kadrlar tayërlash sohasida jahon ilg'or tajribasini hisobga olish uzluksiz ta'lim va kadrlar tayërlash tizimining barcha jihatlarga daхldor bo'lib, uning rivojlanishi omillaridan biridir.

Kadrlar tayërlash sohasidaagi davlat siësatini insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan izviy bog'liq bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxs fuqaroni shakllantirishni nazarda tutadi. Shu tarzda fuqaroning eng asosiy konstitutsiyaviy huquqlaridan biri bilim olish, ijodiy qobiliyatni namoën etish, intellektual jihatdan rivojlanish, kasbi bo'uyicha mehnat qilish huquqi ro'ëbga chiqariladi.

Qonun umumiy o'rtta va o'rtta maxsus, kasb-hunar ta'limi standartlari orqali sifatli ta'lim olish, shuningdek ta'lim va kasb-hunar jihatdan tayërgarlikning shakllari va turlarini tanlashni, uzluksiz malaka oshirib borish, zarurat taqozo etsa, tegishli qayta tayërgarlikdan o'tish huquqini va keng imkoniyatlarini nazarda tutadi.

Shaxs ta'lim xizmatlarining yaratuvchisi sifatida tegishli malaka darajasini olgach, ta'lim, moddiy ishlab chiqarish, fan, madaniyat va xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat ko'rsatadi va o'z bilim va tajribasini o'rgatishda ishtirok etadi.

Davlat va jamiyat kadrlar tayërlash tizimi amal qilishi va rivojlanishining kafillari, yuqori malakali raqobatbardosh mutaxassislarni tayërlash bo'yicha ta'lim muassasalarining faoliyatini uyg'unlashtiruvchi sifatida faoliyat ko'rsatadi.

-Fuqarolarning bilim olish, kasb tanlash va o'z malakasini oshirish huquqlari ro'ёbga chiqarilishiga;

Davlat grantlari ёки pullik-shartnomaviy asosda olinay ta'lim va olinay o'quv yurtidan keyingi ta'lim olish huquqiga;

-Ta'lim oluvchilarning o'qishi, turmushi va dam olishi uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi vazifalar hal etilishida jamoatchilik boshqaruvini rivojlantirishga;

-Sog'liq va rivojlanishda nuqsoni bo'lgan shaxslar ta'lim olishiga kafolat beradilar.

-Uzluksiz ta'lim kadrlar tayërlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiёjlari qondiruvchi ustuvor sohadir.

3.1.2. Uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirish prinsiplari

ta'limning ustuvorligi uning rivojlanishining birlinchi darajali ahamiyatga ega ekanligi, bilim, ta'lim va yuksak intellektning nufuzi;

ta'limning insonparvarlashuvi inson qobiliyatlarining oshilishi va uning ta'limga nisbatan bo'lgan turli-tuman ehtiёjlari qondirilishi, milliy va umumboshariy qadriyatlar ustuvorligining ta'minlanishi, inson, jamiyat va atrof-muhit o'zaro munosabatlarining uyg'unlashuvi;

ta'limning milliy yo'naltirilganligi ta'limning milliy tarix, xalq an'analari va urf-odatlari bilan izviy uyg'unligi, O'zbekiston xalqlarining madaniyatini saqlab qolish va bo'yitish, ta'limni milliy taraqqiyotning o'ta muhim omili sifatida e'tirof etish, boshqa xalqlarning tarixi va madaniyatini hurmatlash;

иқтидорли ёшларни аниқлаш, уларга та'лимнинг енг уқоги даражасида, изчил равишда фундаментал ва махсус билим олишлари учун шарт-шароитлар yaratish.

3.1.3. Узлуksиз та'лим соҳасидаги ислоhotлар қуидагиларни назарда tutади:

давлат ва подавлат та'лим муассасаларининг har хил турларини гивожлантиргish;

мажбуриу умумиу о'рта та'лимдан о'рта махсус, касб-ҳunar та'лимига о'tилишини та'минлаш;

илг'ор технологиyalарни кенг о'зlashtиргish, иқтисодиётдаги таркибиу о'згаргishлар, chet el инвестициyalари ko'lamларининг кенгауиши, тадбиркорлик, кичик ва хусусиу бизнесни гивожлантиргish билан бог'лиқ уанги касб-ҳunar ва mutахассисликлар бо'уича кадрлар, shu жумладан бoshқарув тизими кадрларини тауёрлаш, qayta тауёрлаш ва уларнинг malakasини oshиргish;

та'лимни бoshқаргish тизимини takомилashtиргish, жамоат бoshқаруви shakllарини гивожлантиргish, та'лим муассасаларини минтаqалashtиргish;

та'лим жараёни ва кадрлар тауёрлаш сифатига холис баҳо бергish тизимини yaratish ва жогиу етиш;

узлуksиз та'лимни fan ва ishлаб chiqаргish билан интeгpасиуалashtиргishнинг рuxта механизmlарини ishлаб chiqиш ва жогиу етиш;

туб ерли миллатга mansуб бо'лмаган shaxslар зич yashaудиган жоуларда улар о'з она тилларида та'лим олишлари учун tashкилиу ва педагогик shart-sharоитлар yaratish;

3.1.4. Узлуksиз та'лим тизими ва турлари

мактабгacha та'лим;

о'рта махсус, касб-ҳunar та'лими; олиу о'қув уртидан кеуинги та'лим; мактабдан tashқари та'лим.

Umумиу та'лим dasturlари: мактабгacha та'лим, бoshlang'ич та'лим (I- IV sinflар), умумиу о'рта та'лим (I-IX sinflар), о'рта махсус, касб-ҳunar та'лимини qamrab олади.

Мактабгacha та'лим

Мактабгacha тарбиуани гивожлантиргish учун қуидагиларни amalга oshиргish лозим бо'лади:

мактабгacha та'лимнинг samарали psихологик-педагогик uslubларини излаш ва жогиу етиш;

замонавиу о'қув-uslubиу qo'llanmalar, техник vositalар, о'уинchoqlар ва о'уинлар yaratish hamда уларни ishлаб chiqаргish;

maktabgacha muassasalarning har xil turlari uchun turli variantlardagi dasturlarni tanlab olish, maktabgacha tarbiyaning barcha massalalari bo'uyicha malakali konsultasiya xizmati ko'rsatish imkoniyatini yaratish;

Umumiy o'rta ta'lim

Umumiy o'rta ta'limning yanigicha tizimi va mazmunini shakllantirish uchun quyidagilar zarur:

yuqori malakali pedagog kadrlar tayirlash;

o'quvchilarning qobiliyatlariga va imkoniyatlariga muvofiq ravishda ta'limga tabaqalashtirilgan endashuvini joqiy etish;

o'quvchilar kasb-hunar tanlaudigan va psixologik-pedagogik jihatdan maslahatlar oladigan markazlar tarmoqlarini tashkil etish.

Umumiy o'rta ta'lim negizida o'qish muddati uch yil bo'lgan majburiy o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uzluksiz ta'lim tizimidaqi mustaqil turdir.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishi akademik lisey eki kasb-hunar kolleji o'quvchilar tomonidan ixtiyoriy tanlanadi.

Akademik liseylarda o'quvchilar o'zlariga tanlab olgan ta'lim yo'nalishi bo'uyicha (gumanitar, texnika, agrar va boshqa sohalar) bilim saviyalarini oshirish hamda fanni chuqur o'rganishga qaratilgan maxsus kasb-hunar ko'nikmalarini o'zlarida shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu ko'nikmalarni o'qishni muayyan oliy ta'lim muassasalarida davom ettirish eki mehnat faoliyatida ro'ebga chiqarishlari mumkin.

Kasb-hunar kollejlari jihatlanganlik darajasi, pedagogik tarkibning tanlanganligi, o'quv jarayonining tashkil etilishi jihatidan yanqi turdagi ta'lim muassasalari hisoblanadi. Ular bir eki bir necha zamonaviy kasb-hunarni egallash hamda tegishli o'quv fanlaridan chuqur nazariy bilim olish imkoniyati beradi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish va rivojlantirish uchun quyidagilar zarur:

soha uchun oliy ta'lim muassasalarining, ishlab chiqarish, fan va madaniyat sohasining mutaxassislarini jalb etgan holda yuqori malakali mutaxassislarini tayirlash va qayta tayirlashni, shu jumladan chet ellarda tayirlash va qayta tayirlashni tashkil etish;

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalari uchun ta'lim va kasb-hunar dasturlari, o'quv-uslubiy majmualar ishlab chiqarish;

kasb-hunar kollejlari tayirlanadigan mutaxassislarga nisbatan ixtisos va kasb-hunar, malaka talablarining ro'uxatini ishlab chiqarish;

akademik liseylar va kasb-hunar kollejlarning moddiy-texnika va axborot bazalarini mustahkamlash.

Олиу та'лим о'рта maxsus, kasб-hunar ta'limи негизига asoslanadi hamda ikki (bakalavriat va magistratura) bosqichga ega.

Bakalavriat mutaxassisliklar yo'nalishi bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, ta'lim muddati kamida to'rt yil davom etadigan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura aniq mutaxassislik bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, bakalavriat negizida ta'lim muddati kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'limdir.

Ikki bosqichli oliy ta'lim tizimini tashkil etish va rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

oliy ta'lim muassasalari uchun professor-o'qituvchi kadrlar tayirlash, shu jumladan chet ellardagi etakchi o'quv va ilmiy markazlarda tayirlash;

oliy ta'lim muassasalari boshqaruvini takomillashtirish, bu muassasalarning mustaqilligini kuchaytirish, muassislar, vasiylar kengashlari, jamoat nazorat kengashlari shaklidagi jamoat boshqaruvini joriy etish;

o'qishni, mustaqil bilim olishni individuallashtirish hamda distansion ta'lim tizimi texnologiyasi va vositalarini ishlab chiqish va o'zlashtirish;

xalqning bo'y ma'naviy va intellektual merosi va umumboshariy qadriyatlar asosida ta'limning insonparvarlik yo'nalishini ta'minlash.

Oliy o'quv yurtidan keuyngi ta'lim jamiyatning oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyojlari qondirishga, shaxsning ijodiy ta'lim-kasb-hunar manfaatlarini qanoatlantirishga qaratilgan.

Yakuniy davlat attestatsiyasi natijalariga ko'ra tegishli ravishda fan nomzodi va fan doktori ilmiy darajasi berilib, davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi diplomlar topshiriladi.

«Ta'lim to'g'risida»gi Qonunga hamda mamlakatni ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariга muvofiq oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarni tayirlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini takomillashtirish;

rivojlangan mamlakatlarning ilg'or ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarida ustuvor yo'nalishlar bo'yicha oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayirlanishi uchun sharoitlar yaratib berish;

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayirlash

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayirlash tizimini tashkil etish va rivojlantirish uchun quyidagilar zarur:

yuqori malakali o'qituvchi-mutaxassis kadrlar tayirlash va sohani ular bilan to'ldirib borishni ta'minlash;

kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayërlash ta'lim muassasalarini davlat attestatsiyasi va akkreditatsiyasidan o'tkazish tizimini ishlab chiqish va amaliëtra joëiu etish;

professional treningning ilg'or texnologiya va uskunalagini, shuningdek murakkaë, fan yutuqlarini талаë qiluvchi texnologiya жараënlari имитаторларини ishlab chiqish, yaratish va amaliy o'zlashtirib olish.

Bolalar va o'smirlarning ta'limga bo'lgan, yakka tartibdagi, ortib boruvchi талаë-ehtiëjlarini qondirish, ularning bo'sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, jamoat tashkilotlari, shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan tashqari davlat va podavlat ta'lim muassasalarini tashkil etadilar.

ta'lim berish va kamol toptirishga yo'naltirilgan xizmatlar ko'rsatuvchi muassasalar tarmog'ini kengaytirish va bunday xizmatlar turlarini ko'paytirish;

o'quvchilarning bo'sh vaqtini tashkil etishning, shu jumladan ommaviy sport va jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish tadbirlarining, bolalar turizmning, xalq hunarmandchiligining mavjud turlari va shakllarini takomillashtirish, milliy turlari va shakllarini tiklash hamda amaliëtra joëiu etish.

Kadrlar tayërlash milliy modeli salmoqli element sifatida fanni o'z ichiga oladi, bu sohada:

oliy malakali ilmiy va pedagog kadrlar tayërlash amalga oshiriladi;

mamlakatimiz ilm-fanning jahon ilm-faniga integratsiyasi sodir bo'ladi, zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarning eng muhim muammasini hal etish uchun ilmiy yutuqlar va kadrlarni xalqaro miqësdä almashiruv amalga oshiriladi.

ilg'or pedagogik texnologiyalarni yaratish va o'zlashtirish uzasidan maqsadli innovatsiya loyihalarini shakllantirish va amalga oshirish yo'li bilan ilm-fanning ta'lim amaliëti bilan aloqasini ta'minlash chora- tadbirlarini ishlab chiqish;

Kadrlar tayërlash milliy dasturini samarali tarzda bajarishni ta'minlash uzasidan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish;

ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot va ilmiy-pedagogik ishlar darajasini baholashga zamonaviy ëndashuvni ro'ëbga chiqarish, ilmiy tadqiqotlar va texnologik ishlanmalar natijalari tijoratlashuvi asosida olimlarning obro' e'tibori va ijtimoiy maqomini oshirish;

fan va texnologiyalar sohasidagi faoliyatni ma'naviy va moddiy rag'batlantirish tizimini ishlab chiqish, talabalar va ësh olimlarning ilmiy

yutuqlari uchun maxsus mukofotlar va sovginlar ta'sis etish, maxsus stipendiyaalar sonini ko'paytirish, eshlar ilmiy-texnika ijodiyetining doimiy ishlaydigan ko'rgazma va ekspozitsiyalarini tashkil etish.

Ishlab chiqarishning talab-ehtiёjlari kadrlar tayёрlash tizimining yo'nalishi, darajasi va miqёslarini shakllantiradi, kasb tayёрgarligining maqsadi, vazifalari va mazmunini belgilaydi, malaka talablarini ilgari suradi, ta'limning muvoziy texnologiyalari va shakllarini tanlashni taqozo etadi. Ishlab chiqarish rivojand natijada kadrlarning sifati va raqobatbardoshligiga baho beradi:

turli saviya va malakadagi mutaxassislarга bo'lgan talab-ehtiёjni shakllantiradi;

muassis, vasiy, donor, homiy tariqasida auzim mutaxassislarini va guruhlarni maqsadli tayёрlashni, shuningdek turli tip va darajadagi o'qib yurtlarini moliyalashda qatnashadi;

Ishlab chiqarishning kadrlar tayёрlash tizimidaagi mavqeyini kuchaytirish quvidaagi yo'llar bilan ta'minlanadi:

kadrlar tayёрlash hamda bittalikda ilmiy-texnologiya ishlanmalarini olib borishda korxonalarining ishlab chiqarish salohiyatidan foydalanish;

ishlab chiqarishning talab-ehtiёjlarini inobatga olib, texnika va texnologiyalarni rivojlantirishning yangi yo'nalishlari bo'uyicha kadrlarni tayёрlash, qayta tayёрlash va ularning malakasini oshirish;

pedagog kadrlarning ilg'or texnologiyalar sohasidaagi malakasini bevosita ishlab chiqarishda muntazam oshirib borish;

ishlab chiqarish amaliyotini o'tish uchun ta'lim oluvchilarni ish joylari bilan ta'minlash;

Kadrlar tayёрlash tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

Ta'limning uzluksizligini ta'minlash

Ta'lim muassasalarini hududiy yo'nalishga o'tkazish va tarkibiy tuzilmasini o'zgartirish ishi amalga oshiriladi. Uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish va uning samaradorligini baholash monitoringi amalga oshiriladi.

Pedagog va ilmiy-pedagog kadrlar tayёрlash, qayta tayёрlash va ularning malakasini oshurish

Oliy ta'lim muassasalarida davlat ta'lim standartlariga mos yuqori malakali o'qituvchilar tayёрlash bo'uyicha maxsus fakultetlar, shuningdek respublika viloyatlarida umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uchun o'qituvchilar va mutaxassislar malakasini oshirish va ularni qayta tayёрlash uyzasidan maxsus markazlar tashkil etiladi.

Кадрларни о‘қитиш ва тарбиyalash миллий tiklanish prinsiplari va mustaqillik yutuqlari, xalqning bo‘y milliy, ma’naviy va intellektual salohiyati hamda umumbashariy qadriyatlariga tayanган, insonparvarlikka yo‘naltirilgan ta’limning mazmuni davlat ta’lim standartlari asosida isloh qilinadi. Ta’lim oluvchining shaxsiga, unda ta’lim va bilimlarga bo‘lgan ishtiёqni kuchaytirishga, mustaqil ish tutishni, iftixor va insoniy qadrg-qimmat tuyg‘usini shakllantirishga alohida e’tibor beriladi.

Barcha sohalarда ma’naviy-axloquy tarbiya va ma’rufiy ushlarni kenz yo‘lga qo‘yush

О‘zbekiston mustaqilligi prinsiplariga sadoqatli hamda jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishga qodir shaxsni shakllantirish maqsadida ta’lim muassasalari ota-onalar, oila, mahalla qo‘mitalari, Respublika Ma’naviyat targ‘ibot markazi, Milliy g‘o‘ya va mafkura ilmiy- amaliy markazi, jamoat tashkilotlari, fondlar bilan o‘zaro puxta hamkorlik qiladilar.

(O‘zbekiston Respublikasining 2007 yul 9 apreldaги O‘RQ-87- sonlu Qonunotahrurida — O‘R QHT, 2007 y., 15-son, 150-moddа)

Iqtidorli bolalar va iste’dodli ёshlarni aniqlash va o‘qitish uslubiyati, psixologik-pedagogik va tashkiliy sharoitlari yaratiladi, bunday bolalar va ёshlarga oid ma’lumotlarning respublika banki va monitoringi shakllanadi. Maxsus o‘qub dasturlari va progressiv pedagogik texnologiyalar ishlab chiqish uchun eng yaxshi pedagog va olimlar jalb qilinadi, o‘qub-tarbiya jaraёnida ularning faol ishtiroki ta’minlanadi. Fan va texnika, siёsat va iqtisodiyёtni, madaniyat va san’atni o‘rgatish markazlari qabulidagi hamda milliy (elita) ta’lim muassasalari tashkil etiladi.

Uzluksuz ta’lum tizimida musiqiy fanlaruni o‘qutushda innovasiyalar.

“Musiq ta’limi” ta’lim yo‘nalishida ta’lim olaётган talabalarning aqliy imkoniyatlarini o‘stirish, ularда badiiy estetik borliqni butun tarovati va jozibasi bilan his etishni tarbiyalash muhim pedagogik- psixologik vazifa bo‘lib, ustoz-murabbiylardan tipimsiz mehnat va tashabbuskorlikni talab etadi.

Oliy ta’lim tizimida o‘qitiladigan musiqiy fanlarning izchillik va mantiqiylik asosida rejalashtirilgan bo‘lib, bakalavriat bosiqichi talabalarida aqliy imkoniyatlarni ma’lum tizim asosida givojlantirib borishga yo‘naltirilgan.

Mutaxassislik fanlari qatoriga kirituvchi “Maqom asoslari”, “An’anaviy xonandalik”, “Cholg‘u ijrochiligi va ansamбли”, “Vokal va zamonaviy musiq”, “O‘zbek xalq musiq ijodi”, “Xor va xorshunoslik”, “Cholg‘ushunoslik” va qolaversa “Musiq nazariyasi”, “Gарmoniya”, “Musiq

asarlari tahlili”, “Solfеджио” каби fanlar talabalarining musiqiy bilim va tafakkurini, idrokini o‘stirishda keng imkoniyatlar eshigini ochadi.

Keyingi yillarda xalqimizning madaniy merosini, jumladan musiqiy qadriyatlarni o‘rganish, tiklash va rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratildi. Ayniqsa, san‘at oliygozlari talabalariga orasida mumtoz musiqa namunalari - maqomlarni, xalq ashulalari va kuylarini o‘rganish, milliy sozlarimizda chalish istagi ortib bormoqda. Ana shular e‘tiborga olinib, Respublikamizda faoliyat ko‘rsataётган oliy o‘quv yurtlarining o‘quv rejasi ham takomillashtirilib, musiqiy fanlarga ajratilgan soatlar ko‘pyaytilmoqda.

Mazkur fanlar sarasiga “Cholg‘ushunoslik” fanini ham kiritish joizdir. Ushbu fan asosan milliy sozlarimizning raudo bo‘lishi tarixi, shakllanishi, tuzilishi va ularning hozirgi musiqa ijrochiligidagi o‘rni haqida ma‘lumot berishga yo‘naltirilgan.

Fan orqali talabalarida milliy cholg‘ularning an‘anaviy va ta‘mirlangan nusxalari, tuzilishi va ijro etish mahoratini shakllantirish, shuningdek, ularda xalqimizning bo‘y musiqiy ijodi haqida bilim va tasavvurlarni oshirishdan iborat.

Darslar jaraёnida milliy sozlarning guruhlariga bo‘linishi kamonli sozlar, noxun bilan chaladigan, puflab chaladigan hamda zarbli sozlar haqida talabalariga keng ma‘lumot beriladi. Shuningdek, guruhlardagi har bir cholg‘u asbobining tuzilishi, rauda xususiyatlari (applikatorasi) an‘anaviy va akademik (ta‘mirlangan) turlarini taqqoslash yo‘li bilan ularning ijro xususiyatlari tahlil etiladi.

Shuningdek, milliy sozlarimizning bastakorlik ijodiyati bilan o‘zaro munosabati, ularni yakka va ansambl (jamoa bo‘lib) chalish imkoniyatlari hamda cholg‘ularimizning o‘tmishi va hozirgi zamon ustoz ijrochilari ijodi bilan bakalavrlarni tanishtirish ko‘zda tutilgan. Shu bilan birga milliy sozlarning umumta‘lim maktablarida musiqa madaniyati darsini o‘tishdagi imkoniyatlari borasida ham keng ma‘lumot beriladi.

Shuni aytish joizki, “Cholg‘ushunoslik” fani musiqa mutaxassisligi bo‘yicha ta‘lim olaётган talabalarining kasbiy bilimlari va dunёqarashini bo‘yitish bilan birga, ularning milliy musiqiy merosimiz, maqomlarga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi, o‘z kasblariga bo‘lgan muhabbat va e‘tiqodlarini yanada mustahkamlaydi va shu orqali tafakkur hamda idrokni tarbiyalashga olib keladi.

Mazkur dars jaraёnida talabalar jamoa bo‘lib musiqiy asarlarni chaladilar va cholg‘ushunoslik fani bo‘yicha egallangan nazariy bilimlarni amalga tadbiq etadilar.

Миллий солагимизнинг раудо бо'lish тарихи о'збек миллий давлатчилигининг shakllanishi тарихи билан mushtarakдир. Манбалардан ма'lумки, миллий musiqa cholg'у asbobлагимизнинг тарихи олис замонларга боғиб taqalar ekan, уа'ни, егамиздан аввалги XIII минг уилликдаёқ, dastlab urma зарбли cholg'ular so'ngra shovqinli sozlar раудо бо'la boshlagan. Nega аунан urma зарбли sozlar ilk bor kashf etilishini buyuk olimlar енг қадимги mehnat qo'shiqlari - ishning ritmik tuzilishi билан bevosita bog'liqlikda yuzaga kelganidan, deya izohlayдилар¹. Кейинроқ xalq ustalari tomonidan qamish ёки bambuk роуасидан surnay, nay, hushtak, shaqildoq ва chiltor (arfa) сингари cholg'ular уасалади. Ма'lum муддатдан so'ng torli mezrobli ва torli kamonli musiqa cholg'ularи уаратиледи. Кейинчалик ko'p asrlik маданияу taraqqiёт жараёнида о'зига хос tuzilish ва жарангдорlikка ега бо'lgan дотор, тапбур, рубоб, g'ижжак, чапг сингари an'anaviy sozlar иждод қилинган. Dunё ендигина ohangni kashf eta boshlagанида Turon заминида анчагина утуqlar qo'lga кигитилганининг о'зиёқ musiqiy merosимизнинг shajarasi жуда изоқлигига ishonch hosil qilish mumkinligini izohloydi.

Жамиyatнинг еволюсион гивожланishi жараёнида xalq cholg'uchilari Markaziy Osiё ва Yaqin SHarq mamlakatlari xalqlarининг турмуши ва mehnat faoliyatига сингиб inson faoliyatининг ажралmas таркибиу қисмига айланиб qoldi ва бу cholg'ularдан xalqlar о'z миллий marosim hamда oilaviy баурамларида кенг foudalаниб kelishgan. Shubhasiz, бу давгда cholg'у ижгосчилиги san'ati ham ма'lum даражада гивожланish bosqichига ko'tarilib, xalq orasidan mohir ва iste'dodli yakkanavoz sozandalar еtishiб chiqadi. Shundan so'ng yakkanavozlik ижгосчилиги билан бир qatorда asta-sekin жо'rnavorlik ижгосчилиги ham shakllаниб omma orasida tarqala boshladi.

Talabalarнинг musiqiy tafakkuri ва идрокни yuksaltirishning axborot texnologiyalari yana bir vositadir. Миллий қадриятлар, ауниқsa mumtoz musiqa asosida олиу musiqa ta'limида tahsil olaётган bakalavrlarнинг ақлиу имкониуатларини, ularda musiqiy tafakkur ва идрокни yuksaltirish uchun barcha mavjud ish usullarини qo'llash taqozo etilmoqda. Shu jumladan, hozirgi sharoitda ta'lim sohasiga ilg'or axborot ва pedagogik texnologiyalarнинг жадал кигиб kelaётганлиги сабабли, maqomlarning жозибали, maftunkor, о'зига жалб етивчи, tinglovчининг hissiётларига ta'sir етиб, unda turli kaufiyat ва kechinmalarnи uyg'otuvchi kuchини bakalavrlarга ushbu vositalar orqali yaqqol ko'rsatish, ularda mumtoz musiqamizga nisbatan mehr-muhabbatни uyg'otish o'ta muhimдир.

¹ Абдуллаева С. Современные азербайджанские музыкальные инструменты. Баку. 1984 г., С.5.

Musiqqa ta'limi tizimida talabalar bilan ishlab, ularда musiqiy tafakkur va idrokni yuksaltirish uchun innovasion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish mumkin.

Yaqin vaqtlargacha o'quv mashg'ulotlarida qo'llanib kelingan audio va videotexnika vositalari faqatgina berilgan musiqiy material: maqom sho'balari hamda turli musiqqa janrlariga xos asarlarni eshittirish va ko'rsatish imkoniga ega, holos. Biroq, bugungi kunda ushbu vositalar izlanuvchan o'qituvchi va talabalarni qoniqtirмауди.

Bugungi kun talabi darajasida endashib, oliy musiqqa ta'limida musiqiy fanlarni amaliy mashg'ulotini o'qitish jараёнида talabalar bilan ishlash faoliyatini olib ko'radigan bo'lsak, fan doirasida berilgan maqom asarining nota matnini tahliliy o'rganish, notalarni nomlari bilan aniq intonasiyada kuylash, asarda uchraudigan turli interballar, dinamika va ijro sur'atini aniq tasavvur etgan holda kuylash, shuningdek, notalarni solfedжио qilib kuylash talab etiladi.

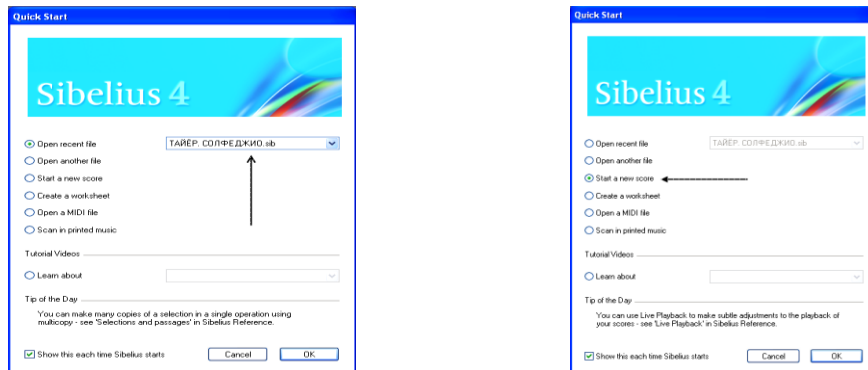
Bundan tashqari, asarda uchraudigan murakkaб parchalarni alohida mashq qilish, asarlar va ularning parchalarini tahliliy tinglab o'z xulosasini chiqarish vazifasi qo'uyladi. Bu ko'rqirrali badiiy musiqiy faoliyatni yuqori saviyada bajarish uchun nota ijrosini kuzatish, tinglash va ko'rish, ya'ni audiovizual idrok etish maqsadga muvofiq.

Ushbu ta'limiy vazifalarning barchasini yuqori saviyada amalga oshirishda eng oхигги kompyuter dasturlari qo'l keladi. Mazkur zamonaviy kompyuter dasturlari sigasiga hozirgi kunda dunё musiqqa amaliётида keng tarqalgan va qo'llanilaётган “Final” (“Finale”) hamda “Sibelius” (“Sibelius”) nota matn muharriri dasturining 1 – 6 versiyalarini misol qilib keltirish mumkin. Ushbu kompyuter dasturlari zamonaviy musiqqa amaliётini uning nazariy asoslariga tayanган holda amaliy tarzda aks ettirish imkoniga eгадиг.

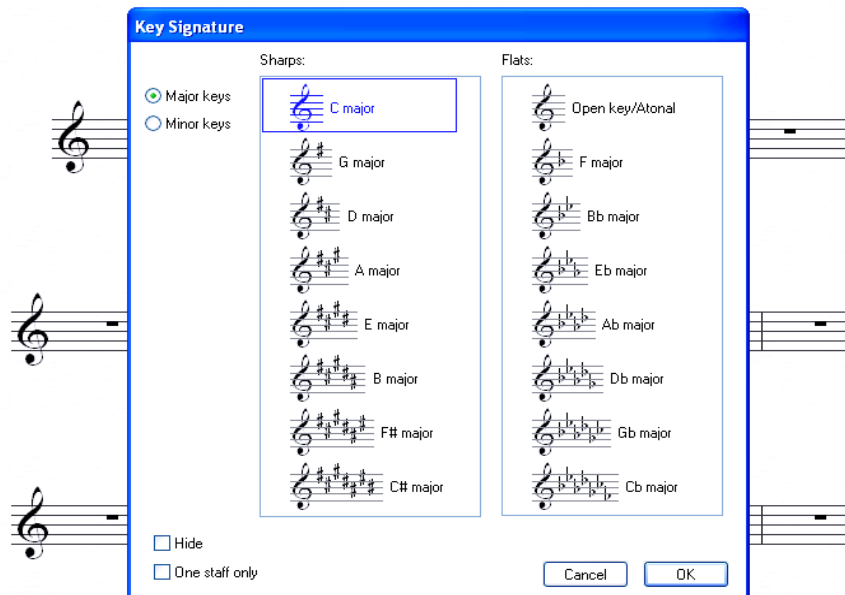
Jumladan, “**Sibelius 4**” nota matn muharriri dasturi vositasida:

- nota yo'liga notani ёzish;
- uni tahrir qilish;
- tinglash jараёнида qaysi nota ijro etilaётганлигини real tarzda kuzatib borish;
- musiqqa asarini boshqa tonallikka transpozitsiya qilish;
- musiqqa asarini o'ldingi tonalligiga qaytarish;
- ma'lum nota matnini nusxalash;
- tinglangan musiqqa asarining notasini avtomatik tarzda ekranda namoyish etish va zarur bo'lganda qog'ozda bosib chiqarish hamda boshqa ko'rigina operatsiyalarni bajarish mumkin.

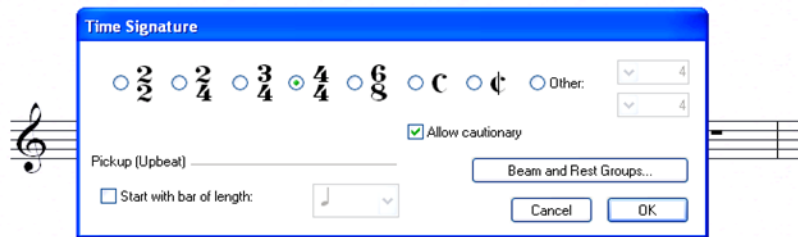
Dasturni ishga tushirishda dastlab ekranda barcha vazifalar aniq ko'rsatiladi. Shunda ulardan biringi tanlanadi, masalan, agar tayёр material olinadigan bo'lsa, unda chap tomon yuqoridagi biringinchi ёziv belgilanib, OK belgisi bosiladi (3-rasmga qaralsin).

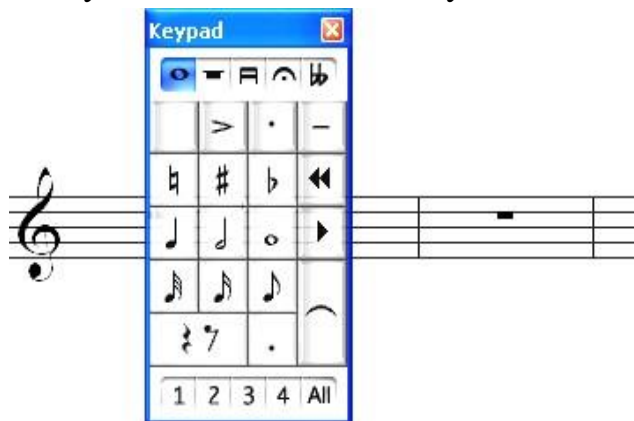
Агар уанги бет осиб nota ёзish талаб етilsa, chap томондаги ууқоридан раstra томон ичинчи қатордаги ёзив белгиланади ва ОК белгиси босилади. Nota ёзish uchun nota уо'ли aks еттирилган sahifa осилгач tonallik белгиланади masalan, до мажор. Ushbu белгиланган vazifalar darhol nota matnida o'z o'rnida раудо бо'лади ва талаба онгида ma'lum dastlabki pazariu bilimlar aks еtishiga imkon yaratadi. Bu esa aynan maqomlar musiqasiga qiziqqan, iqtidorli talabalarinig fan bo'uischa pazariu bilimlari mustahkamlanishi barobagida ularda tafakkur va idrok bilish jaraёni yuksalishiga, amaliu ko'nikmalar shakllanishiga shart-sharoitni kenгаутигиб, musiqiu bilim olishga nisbatan еhtiёж ва мотивasiyani kuchaутигади.

So‘ngra o‘lchov qo‘yiladi, masalan 4/4.

Nihoyat, maxsus ekran ko‘rsatkichi (ёрданчи клавиатура) vositasida nota matni nota yo‘liga birlin-ketlin joylashtiriladi.

Bundan tashqari, talaba o‘zi uchun muhim bo‘lgan musiqa parchasini ushbu dastur orqali kompyuterda ёзиб, o‘z ijrosidagi xatoni ko‘rishni va tuzatishni, uni maxsus dasturli sintezatorда ижро еттигиб тинглаши ва o‘z faoliyatini baholashi, turli жанr va uslublarга хос bo‘lgan asarlarni ёки ularning parchasini tahliliy tинглаши hamda asar borasida ma‘lum xulosalarga kelishi mumkin. Bu esa talabalar bilan ishlashda yuqori natijalarga erishishda muhim omil bo‘ladi.

1.3. “Иxtisosluk fanlaruni o‘qutushning zamonaviy metodikasi” fanuni o‘qutushning maqsadi va vazifalari

Tayanch tushunchalar: metodika, musiqa o‘qutush metodikasi, musiqashunoslik, innovatsiyalar, musiqa o‘qutush tamoyuli, ta‘lim-tarbiya, rivojlantirish.

Metodika – pedagogika fanining bir sohasi bo‘lib, turli predmetlarni o‘qitish uslubiyatidir. Qisqacha qilib aytganda metodika - bu uslub, keng ma‘noda – ta‘limot.

Musiqa o‘qutush metodikasi – musiqa san‘ati vositasida bola shaxsini maqsadga yo‘naltirgan holda musiqa madaniyatini shakllantirish yo‘llarini

о‘рگانади. Мусиқа о‘қитиш методикаси дидактик ва хусусиу тамоуиллар, usul, vosita ва методлар ёрдамида мусиқиу та’лим-тарбиуа жараёнини олиб бориш ҳамда унинг умумиу ва хусусиу вазифаларини hal etish yo‘llарини белгилауди. Умумиу вазифаларга – мусиқанинг тарбиуавиу та’сир кучини ko‘rsatish, та’лим oluvchilarda мусиқага бо‘лган мухаббатни, еhtiёжни о‘stirish, мусиқа tinglash жараёнини tashkil etish, мусиқа маданиятини shakllantirish ва h.k. masalalar киради.

“Ихтисослик fanларини о‘қитишнинг замонавиу методикаси” педагогика-психологиуа fanларнинг sohalari билан извиу бог‘liqlidir. Бу esa замонавиу haётимизда жамият олдида турган вазифалар, та’лим muassasalari ва о‘қитувchilar олдида qo‘уиладиган талаblar, та’лим oluvchilarning ёsh хусусиуатлари, мусиқиу та’лим-тарбиуанинг maqsad ва вазифаларини аниqlash, ularning гивожланish истиqbolini белgilash имкониуатини беради.

Методика о‘з олдида турган muammolarni hal etishда ham психологиуага таянади. Masalan, мусиқа идроки, ижодиу ва мусиқиу qobiliуатларини гивожlantirish uchun инсон ruhiуати, онги, tafakkuri, хотираси, tasavvuri qonuniуатлари, унинг ko‘rinishlari, гивожланish bosqichlari haқидаги bilimlarга, мусиқиу qobiliуат, инсон faoliуати нима ekanлиги хусусидаги tushunchalарга ега бо‘lishi shart.

“Ихтисослик fanларини о‘қитишнинг замонавиу методикаси” умумиу та’лимнинг murakkaб ва ko‘pқirrali maqsadларини hamда мусиқа та’лим-тарбиуаси вазифаларини samarali hal etish uchun педагогика ва психологиуа fanlari билан бир qatorда мусиқashunoslik илми ва мусиқа ижroчилиги sohalарига ham таянади.

Мусиқashunoslik илмининг мусиқиу тарихиу-назариу fanlar mazmuni та’лим oluvchilарга мусиқиу san’at хусусиуатларини etkazish yo‘llарини topishга, ularга haётнинг мусиқиу образларда aks etishi, мусиқиу ifода vositalарининг аhamиуатини tushuntirishда, мусиқиу asarlarni бадиуиу tahlili metodlari ва texnologiуаларини аниqlash, kasбиу takomillashshishida ёрдам беради. Мусиқа тарихи, asosiу yo‘nalishlar, uslub ва жанrlarning гивожланishi, уirik kompozitorlarning о‘зига xos ижод yo‘ли haқидаги bilimlar та’лим oluvchilарининг мусиқиу didini тарбиуalash, kasбиу kompetensiуаларини shakllantirish ва ularning dunёqarashini kenгаytirishга asos бо‘лади.

“Ихтисослик fanларини о‘қитишнинг замонавиу методикаси” fanининг asosiу tushunchalari “тарбиуа-та’лим» – «гивожlantirish» ва ularning о‘заро бог‘liqligidir.

Тарбиуа - педагогикада тарбиуа деганда болалар, о‘smirlar, ёshlarning жисмониу, ма’навиу kuchларини гивожlantirish, ularning dunёqarashini shakllantirish tushuniladi.

Musiqa haёtni aks ettirishi, haёт bilan bog'liqligi, uning musiqa ijodkoriga, ijrochisiga va tinglovchisining haёtiy qarashlariga bog'liqligi musiqani tarbiya vositasiga aylantiradi. Musiqiy tarbiya jараёнида талабада ahloqiy, aqliy, estetik jismoniy sifatlarni tarkib toparadi.

Ta'lim - bilimlar majmuasini o'zlashtirish jараёnidir. Xususan, musiqiy ta'lim o'quvchilarni turli musiqiy faoliyatlarga o'rgatish, musiqiy tasavvur, bilim, malaka va ko'nikmalar berish va bu bilimlarning talabalar tomonidan o'zlashtirishi jараёnidir.

Rivojlantirish – eng oddiy, sodda musiqiylik ko'rinishlaridan murakablariga qarab takomillashish. Boshqacha aytganda, musiqiy qobiliyatlarning o'sishi va shakllanishi jараёni rivojlanishni hosil qiladi.

Talabalarga musiqiy ta'lim berish, ularni tarbiyalash va rivojlantirish ishlari yaxlitlikda olib borilishi musiqa pedagogikasining eng muhim qonuniyatlaridir.

Musiqa o'qitish tamoyili (printsiplari) - bu musiqiy ta'lim-tarbiya jараёнига qo'yiladigan talablar uig'indisidir.

Musiqa o'qitish metodikasi pedagogika fani sifatida uning umumiy qonuniyatlariga bo'ysunadi va umumdidaktik tamoyillarga asoslanadi:

- tarbiyalovchi ta'lim;
- ilmiylik, tizimlilik va izchillik;
- musiqiy materialning qulayligi va ta'lim oluvchilar ёshiga mosligi;
- ko'rgazmalilik;
- tasavvur, bilim, malaka va ko'nikmalarining mustahkamligi;
- ta'lim oluvchi musiqiy faoliyatining faolligi, mustaqilligi;
- musiqiy tarbiyaning haёт bilan bog'liqligi.

Mazkur tamoyillar o'qituvchi hamda talabalar tomonidan bajariladigan barcha *ta'lim komponentlari* - dars mazmuni, metodlari, dars tuzilishidagi asosiy talablar va yo'nalishlarni belgilab beradi.

Shu bilan bir qatorda musiqa o'qitish metodikasi o'zining xususiy tamoyillarini ham ilgari suradi. Bular: *emotsionallik va ong'lilikning birligi* hamda *badniylik va texnikaning birligi* tamoyillarini ko'rib chiqamiz.

Emotsionallik va ong'lilikning birligi tamoyili. Bu tamoyilning zarurligi musiqa san'ati va uning idrok etishning o'ziga xos xususiyatidan kelib chiqadi. Musiqani idrok etishni rivojlantirish undan olingan hissiy taassurotlar, uning ifoda vositalarini anglashni talab etadi. Musiqiy asarni tinglashdan olingan hissiy ta'sirni ong bilan qabul qilish uning mazmunini tushunishga, talabalarida musiqiy tajriba to'plashga ёrdam beradi. Talabalarining fikri, kечинmalari, hissiётlarini bo'yitadi, musiqaning ta'sirini

kuchaytiradi. Mazkur tamoyilni musiqa o'qitishda qo'llash talabalarida idrok etilgan asarga ba'ho berish qobiliyatini o'stiradi va shu asosda ularning qiziqishi, musiqa didi, ehtiёjlari tarbiyalanadi.

Бадиулик ва техниканинг бирлиги тамойли. Musiqa asarni бадииу ва ифодали ижро етиш uchun ma'lum бир malaka ва ko'nikmalar талаб етилади. Masalan, qo'shiqni o'rganish жараёнида ta'lim oluvchilarda vokal-xor malakalari shakllantiriladi. Cholg'u asboblarida ижро етиш uchun ham биргалликда chalishning енг оддиу usul ва yo'llarini егallashlari лозим. Bunda ижрочилик malakalari бадииу вазифаларга, уа'ни musiqa asar образи, кауфиуатининг ёрқин, ифодали ёритилишига қаратилган бо'лиши талаб етилади. Bunda musiqa asarning бадииу ижросига еришиш *maqsad* бо'либ, malaka ва ko'nikmalarni егallash shu maqsadga етишишда *vosutadur*.

Bu tamoyillar talabalarida musiqa qobiliyatlarini, musiqaга qiziqishni, did va musiqa madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Musiqa qobiliyatlar, ularning turlari, maxsus (ижрочилик, bastakorlik) ва umumiy musiqa qobiliyatlar, ularning rivojlanish shart-sharoitlari masalalari ko'plab psixolog (B.Terlov, V.Muyashev, B.Yavorskiy, V.Petrushin va h.z.), pedagoglar (L.Barenboym, V.Belobogodova, Y.Aliyev, N.Betlugina), musiqashunoslar (B.Asafev, A.Alekseev va b.) tomonidan кенг o'rganib chiqilgan. Hozir ham bu muammolar o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda. Xalq cholg'ulari orqali opera-simfonik orkestri dirigёrlari bo'lgan san'atkorlar G'.To'laganov, E.Toshmatov, X.Shamсутдинов, F.Sodirov, D.Mutalov, A.Saxiev G'.Abdug'ov va K.Ug'uboev.

"Ixtisoslik fanlarini o'qitishning zamonaviy metodikasi"ning *maqsadi* ёsh avlodni milli muziqa merosiga vorislik qila oladigan hamda umumбашариу musiqa bo'ligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida kamol toptirish, musiqa madaniyatini shakllantirish, yuqori malakali kadrlar sifatida tayirlashdir.

Talabalarida musiqa madaniyatini shakllantirish maqsadida бир qator *vazifalar* белгиланади:

- musiqa ta'lim-tarbiyasi ha'et bilan bog'lab olib borish;
- talabalarining musiqa san'atiga mehr, qiziqishlarini o'stirish;
- musiqa-badiiy didni va musiqa faoliyatlariga ehtiёjini rivojlantirish;
- musiqa haqida bilim, malakalar doirasini tarkib toptirish;
- iqtidorli talabalarining musiqa rivojlanishlari uchun sharoit yaratib berish va ularning badiiy ehtiёjini qondirish;
- musiqa faoliyatlar жараёнида бадииу-ижодкорлик his-tuyg'ularini rivojlantirish;

- musiqiy asarlarning badiiу-g'oyaviу mazmuni vositasida talabalarда ahloqiy-estetik qarashlarni tarbiyalash.

Fan asoslarini o'qitish metodikasi kabi ixtisoslik o'quv predmetlari metodikasi u tegishli fan bilan pedagogika orasida vujudga keladi. Shu bilan bitta umumilmiу o'quv predmetlari metodikasi bilan ixtisoslik o'quv predmetlari metodikalari big-bigidan farq qilishini ham ta'kidlash zarur. Fan asoslari amalda umumilmiу ёки umumta'lim o'quv predmetlari deb yuritilib, ularning mazmuni bevosita ular tegishli bo'lgan fandan ajratib olinadi hamda didaktik ishlov berilib, undan so'ng o'rganiladi.

1.4. Musuqa san'atu fanlarunung o'ziga xos xushatlaru

Oliу ta'limda musuqa san'ati darslarini olib borish amaliёti jaraёnida big necha xususiy, ya'ni musuqa san'atini o'qitishga xos bo'lgan metodlar yuzaga keldi. Shulardan big qanchasini ko'rib chiqamiz.

Kontrast (tafovut) – taqqoslash metodi. Akademik B.Asafev tomonidan taklif etilgan va musuqani idrok etish malakalarini rivojlantirishga qaratilgan. Badiiу-pedagogik tahlil jaraёnida o'qituvchi qo'ugan vazifalarga javob berish uchun talabalar musiqiy obrazning o'zgarishi va rivojlanishini kuzatishlari, o'zlarining taassurotlarini anglashlari va xulosalar qila olishlarini taqozo etadi.

Musiqiy tajribasi kam bo'lgan talabalar uchun tafovutli (kontrast) asarlarni taqqoslash orqali ijrochilik uslublarini o'zlashtirgan holda, asarlar to'g'risida mantiqiy tafakkurga ega bo'ladi.

«Musiqiy tasavvurni buzish» metodi. Musuqaga emotsional ta'sirchanlikni, musuqa «nutqi» elementlarining ifodaviуligi haqida tasavvurni shakllantirishi metodidan boshqacha yo'l bilan ham fudalanish mumkin. O'qituvchi talabalarga yaxshi tanish bo'lgan asarning ma'lum big ifoda vositasi ёки ijro shtrixlarini o'zgartirgan holda ijro etadi va talabalarga musuqaning xarakteri o'zgarган ёки o'zgaraganligini aniqlashni taklif etadi. Vazifani hal etilishi jaraёnida talabalar musuqa ifoda vositalari va shtrixlarning ahamiyatini to'laroq tushunadilar, asarlarni yanada diqqat bilan tinglashga harakat qiladilar.

Qiёsuy tahlil. Musiqiy tajriba orttirish natijasida talabalar katta, yirik жанrlardagi asarlarni *qiёsuy tahlil* qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Xususan, turk, ozarbaуjon, tojik va afg'on xalqlari musuqasi namunalari bilan tanishadilar va qiёsuy tahlil jaraёnida ularda o'zbek musuqasiga ko'p jihatdan «taqom» жанги orqali, musuqa ladlari, usullar, pola va bezaklarda, cholg'ularda umumiуlik mavjud ekanligini bilib oladilar.

Taqqoslash, qiёslash metodlari vokal-xor ishlarida, musiqa savodxonligini o'zlashtirishda ham yaxshi samara beradi.

Emotsional ta'sir etish metodi – o'qituvchining musiqiy asarga obrazli so'z, mimika, jestlar orqali o'z munosabatini ko'rsata olishida namoён bo'ladi. Asar kayfiyati, xarakteriga mos ravishda uning ovozi hissiy «turlanadi». Bunda ifodaviy usullarni o'qituvchi musiqaning emotsional ta'sirini kuchaytirish va talabalar taassurotini bo'yitish uchun qo'llaydi.

Muammoli o'qitish metodi. Talabalarda mustaqillikka, o'zligini anglashga bo'lgan intilish ularning musiqiy qiziqishlari, ehtiёjlariга ham ta'sir etadi. Turli qarashlarning yuzaga kelishi *muammolu holatlarni* keltirib chiqaradi va ular «bahs-munozara» larда o'z echimini toradi. Bu жараёнда бирон-бир талаба chetда qolmaudi. Munozara жараёни talabalarning musiqiy тажрибасини faollashtiradi, o'z fikrini himoyalashga undaydi. Mohirona tashkil etilgan bahslarda o'qituvchi talabalarga turli fikr-mulohazalarni, ularдаги ziddiyatlarni xolisona ko'rsata olishga ёрдам beradi. Har qaysi taraf ma'lum bir xulosalar chiqaradi, musiqiy namunalarni keltiradi, ya'ni faol munozara talabalarda dunёqarashlar, ishonchlarni shakllantiradi.

Yuqorida keltirilгандан tashqari musiqiy ta'lim-tarbiyada yana bir qator xususiy va innovatsion metodlar qo'llaniladi. O'qitish жараёнида o'qituvchi tomondan qo'llaniladigan tarqatma materiallar, kartochkalar, savolnomalar, yo'riqnomalar, amaliy ishni tashkil etish buyicha texnologik xaritalar kiradi.

Дидактик topshiriqlar va materiallarni ishlab chiqishда quyidagilarga e'tibor berish kerak:

1. Muammolarni hal qilishga yunaltirish;
2. Tadqiqotlar olib borishga yunaltirish;
3. Turli vaziyatlar va holatlar tahliliga qaratish;
4. Tajribalar va mashqlar o'tkazishga muljallash;
5. Yangiliklarni izlash va topishga yo'naltirish.

Mustaqil o'rganishni ta'minlovchi va amaliётlarni o'tkazishga yo'naltirilgan o'quv materiallarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bularга yo'naltiruvchi matnlar, loyihalalar va modullarni misol qilish mumkin. Bu o'quv materiallari Talabalarni mustaqil bilim olish va mehnat faoliyatiga yo'naltiradi. O'quv materiallari talabalarning fanга tegishli faoliyat usuli bo'yicha nazariy ma'lumotlar bilan bir qatorда etarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari uchun turli хилдаги, hajmdaги va murakablikдаги savol va topshiriqlar tizimini qamrab olishi kerak.

Ижодиу topshiriqlar tarkibiga ижодиу mashq, ижодиу mustaqil ish, turli дидактик o'yinlar kiradi. Agar ижодиу mashq vositasida o'rganilgan bilimlar yangi o'quv holatlariga tatbiq qilinsa, ижодиу mustaqil ish dillardan yangi

xulosalar chiqarish hamda yangicha faoliyat usullarini faoliyatda qo'llash bilan ajralib turadi.

Muammali vaziyatlar va ijodiy o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishda quyidagi qoidalarga rioya etilishi tavsiya etiladi:

-topshiriqlar haqiqiy vaziyatlar bilan bog'liq muammolarga qaratilishi kerak;

-o'quv topshirig'idagi muammoni hal etishda talabalar aqliy faoliyatini turli usullar ёрдамида rivojlantirishni ko'zda tutadi;

-topshiriqlar mazmunida aks ettirilgan hodisalar va jaraёнlar o'rtasidagi muhim bog'liqlik ko'rsatilishi kerak;

-topshiriqlar echtimini aniqlash va talabalar ongida hodisalar ёки jaraёнlar o'rtasida bog'liqlikni mustahkamlash imkoniyatlarini nazarda tutilishi lozim;

-topshiriqlarni bajarish jaraёnida talaba oddiy tushunchalardan, u hali o'zlashtirilmagan yanada murakkaброқ tushunchani keltirib chiqarish imkonini bergishi lozim;

-topshiriqni bajarish jaraёnida oddiy tushunchalar talabaga ma'lum bo'lmagan tushunchalar bilan o'zaro tahlil qilinadi;

-topshiriqni bajarishda talaba tushunchalarning shakli va mazmunini o'zgartirmasdan va o'zgartirib, ularni qayta ishlab chiqadi.

Mustaqil ishlar talabaning umumiy rivojlanishiga va kasbiy mahoratini o'stirishga xizmat qilishi kerak. Shuningdek talabalarning mustaqil va ijodiy ishlarini tashkil qilish tarbiyaviy, ta'limiy ahamiyatga ham ega bo'lishi kerak. Tarbiyaviyahamiyati shundaki, talaba o'z bilimini oshirish va mustahkamlash uchun o'zini-o'zini tarbiyalaб bo'radi. Ta'limiy ahamiyati esa talaba bo'sh vaqtdan samarali foydalanган holda mustaqil bilim olish jaraёnining shakllanishiga olib keladi.

Mustaqil ishlarining turlari, shakllarini tanlashda "oddiydan-murakkaбга" hamda "umumiydan-xususiyга", "mavhumdan-aniqlikka" tamoyillariga amal qilish lozim. Mustaqil va ijodiy ish topshiriqlarini ishlab chiqishda har bir talaba shaxsiy imkoniyatlari, tushunuvchanlik, o'quv materialini o'zlashtirish darajasi inobatga olinishi, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Musiqiy ta'lim-tarbiya metodlarining turlicha ekanligi musiqa san'atining o'ziga xosligi hamda talabalar musiqiy faoliyatining xususiyatlari bilan aniqlanadi. Bu metodlarning har biri alohida qo'llanmasdan, balki bиг-биги bilan bog'liq holda, bиг-бигини to'ldirган holda izviy amalga oshiriladi.

Shunday qilib, musiqa darsining maqsadiga ko'ra belgilangan vazifalarni amalga oshirishda eng muqobil metodlarni tanlashi, bиг asar ustida har gal

уангича shaklda ishlashi, darsda nafaqat faol talabalarni, balki passiv talabalarni ham ishga jalb eta olishi, o'qituvchi va talabalar hamkorligi holatini yuzaga keltirish - musiqa o'qituvchisining ijodkorligini, mahoratini namoën etadi.

Назорат savollari

1. Uzluksiz musiqa ta'lim jaraënning integratsiyasi mazmuni nimalarдан иборат?
2. "Ихтисослик fanlarini o'qitishning zamonaviy metodikasi" fanini o'qitishning maqsadi va vazifalari nimalarдан иборат?
3. Metodika o'z olida turgan qандау muammolar mavjud?
4. Musiqa o'qitish tamoyillari qандау?
5. Badiiylik va texnikaning birligi tamoyilini tavsiflab беринг?
6. Musiqa qobiliyatlar va ularning turlari?
7. Kontrast (tafovut) – taqqoslash metodi nimani bildiradi?
8. Muammoni o'qitish metodini musiqa san'atiga tatbiq etish masalalari?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Рахимов SH. Musiqa san'atiga o'rgatish metodikasi. - T.: O'quv qo'llanma, 2009. – 224 б.
2. Madaniyat sohasiga oid me'ёriy hujjatlar to'plami. O'z.R. Madaniyat va sport ishlari vazirligi, 2010 y.

2-мавзу: Очиқ darslarni o'tkazish va darslarni tahlil qilish metodikasi. Darslik va elektron darslik hamda o'quv va elektron o'quv qo'llanmalarдан foydalanish metodikasi (4 soat).

Режа:

- 2.1. Очиқ darslarni o'tkazish va darslarni tahlil qilish metodikasi.
- 2.2. Darslik va elektron darslik hamda o'quv va elektron o'quv qo'llanmalarдан foydalanish metodikasi.
- 2.3. Musiqa fanlarini o'qitishda "Ustoz-shogird" an'analari.
- 2.4. Musiqa san'ati fanlarini o'qitishda ta'lim metodlari va vositalari

Tayanch uboralar: *texnologik xarita, kompyuter texnologiyalari, elektron darsluk, mustaqul ta'lim, audio, video, animasiya.*

Бугунги кунда ёш авлодни замон руhi ва талаби ҳамда ishlab chiqarish ehtiёжларига to'liq javob beradigan даражада o'qitish va tarbiyalash "Та'лим to'g'risida"ги qonun va "Kadrlar tayёрlash milliy dasturi"ning asosiy талаби hisoblanadi. Belgilangan ushbu ulug'vor vazifalar ta'lim va tarbiya tizimidaги barcha bo'g'inlarning o'zaro hamkorligi asosida izchil amalga oshirilmoqda.

Та'лим tizimidaги boshqa bo'g'inlarda bo'lgani kabi maktablarda, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida, shuningdek oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya berish jараёнининг asosiy shakli nazariy va amaliy mashg'ulotlardir.

O'quv mashg'ulotlaridan tashqari o'tkaziladigan barcha ta'limiy-tarbiyaviy tadbirlar o'quvchilarning o'quv mashg'ulotlari jараёнида olgan bilimlarini to'ldirishga xizmat qiladi. Shu bois, hamma o'quv darгоhlarida nazariy va amaliy mashg'ulotlarning sifat-samaradorligini oshirish, o'quv jараёнида ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llay bilish nihoyatda muhimdir.

Nazariy va amaliy o'quv mashg'ulotlarini yuksak dаражада tashkil etish va o'tkazish uchun o'qituvchi va muhandis-pedagogning o'z mutaxassisligini chuqur bilishi kifoysiz emas. Buning uchun o'qituvchi-muhandisdan yuqori dаражадаги pedagogik mahorat ham talab etiladi. O'qituvchi-pedagog nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'tish, o'zaro darslarga kirish, kasbdoshlarining dars mashg'ulotlarini kuzatish hamda ularni tahlil qilish jараёнида pedagogik mahoratga ega bo'lib boradi. Shuning uchun o'quv mashg'ulotlari tahlili masalalari fakultet dekanlari va kafedra mudirlarining diqqat markazida bo'lishi lozim.

Professor o'qituvchi ochiq o'quv mashg'uloti tahliliga kirishdan oldin nazariy va amaliy mashg'ulotlarning tuzilishi, turlari, uning tahliliga qo'yiladigan talablar va uning maqsad-vazifalarini bilishi kerak. Sonatali allegro qo'llaniladigan katta ashula janri hisoblanadi.

Ochiq o'quv mashg'uloti – ta'lim jараёнининг eng muhim bo'g'ini bo'lib, ta'lim-tarbiya masalalarini hal qilishning amaliy va qulay shakli hisoblanadi. Ta'lim jараёнида uning maqsadi, mazmuni, usullari, tamoyillari va tashkiliy shakllari birligida namoyon bo'ladi.

Har bir fanni (u umumta'lim ёки mutaxassislik fan bo'lishidan qat'iyyat nazar) o'qitish o'ziga xos xususiyatlariga ega, ammo, o'quv mashg'ulotining hamma fanlar uchun umumiy bo'lgan tomonlari ham mavjud. Bu nazariy va amaliy mashg'ulotlarning tuzilishida alohida ko'rinadi. O'quv mashg'ulotining tuzilishi turlicha bo'lishi mumkin va uni doimo faqat bir an'anaviy andoza bilan o'tkazish mutlaqo shart emas. Uning tuzilishi o'quv materialining mazmuniga, o'quvchilarning bilim dараjasiga va o'qituvchi-

mutaxassisning pedagogik mahoratiga bog'liq. Shunga qaramasdan didaktika (ta'lim nazariyasi) nazariya va amaliy mashg'ulotlarning tuzilishida quyidagi asosiy bosqichlar mavjudligini ko'rsatadi.

1. O'quv mashg'ulot mavzusini ta'riflash.
2. O'quv mashg'ulotning maqsadini tushuntirish.
3. O'tgan o'quv mashg'ulotda aytilgan ma'lumotlarni qanchalik esda qolganligini tekshirish.
4. Yangi mavzu materialini baen etish va o'quvchilarning mustaqil ishlashini ta'minlash.
5. O'tilgan o'quv materialini takrorlash va uni mashq eki Amaliy ishlar bilan mustahkamlash.
6. O'rganilgan mavzuni davra suhбати tarzida takrorlash.
7. Talabalar bilimini tekshirish va baholash (o'quv mashg'uloti davomida takrorlash eki uу vazifalarini tekshirish paytida ham amalga oshirish mumkin).
8. O'quv mashg'ulotini yakunlash.

Ochiq o'quv mashg'ulotining bu bosqichlari har bir nazariya eki amaliy mashg'ulotda doimo shu tartibda takrorlanmaudi. Chunki ijodiy izlanuvchan pedagog bularni o'z tajribasi bilan to'ldirishi, bo'yitishi va o'quv mashg'ulotining maqsadi hamda vazifalariga ko'ra o'zgartirishi mumkin.

O'quv mashg'ulot turlari

1. Aralash (kombinatsiyalash) o'quv mashg'uloti
2. Yangi bilimlarni o'zlashtirish.
3. O'zlashtirgan bilimlarni mustahkamlash.
4. Umumlashtirish va tizimlashtirish.
5. Texnik vositalar asosida o'rgatish.
6. Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish.
7. Yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va amaliyotda qo'llash.

Tavsiya etilagan ochiq o'quv mashg'ulotlari orasida aralash o'quv mashg'ulotlari eng ko'p qo'llaniladi. Aralash mashg'ulotda bir necha didaktik maqsad qo'yiladi. Bunday o'quv mashg'ulotlarning tuzilishi tashkiliy qism, uу vazifalarini tekshirish va o'zlashtirilgan bilimlarni aniqlash, Yangi mavzuni baen etish, uni mustahkamlash va uуga vazifani o'z ichiga oladi.

Ochiq o'quv mashg'ulotlari tahlili samarali bo'lishi uchun o'qituvchilar didaktikaning asosiy tamoyullaridan, yuqorida ko'rsatilgan o'quv mashg'ulot turlari va uning tuzilishidan xabarдор bo'lishlari talab etiladi.

Ochiq o'quv mashg'uloti jараёnini tahlil qilishda ko'pincha quyidagi kamchiliklar kuzatiladi: tizimsizlik, o'quv mashg'ulotlariga tasodifan ishtirok etish, aniq bir maqsadning yo'qligi, tahlil etuvchining mashg'ulotni

chuqur tahlil qilishga uslubiy tayёр emasligi, aniq kuzatish dasturining yo'qligi, o'quv mashg'ulotda asosiy tomonlarini ажратиб ko'rsata olmasligi, xulosalar chiqara olmasligi, kasbdoshiga malakali tavsiyalar va metodik ёрдам бера олмаслик.

Ауниқса, har биг ochiq o'quv mashg'ulotiga qatnashishдан олдин aniq maqsadni белгилash зарур. Qo'uilgan maqsad o'quv mashg'ulotida qatnashish va уни tahlil qilishni уапада samaraliroq, xulosalarni уапада aniqroq қилади.

1. Har доим биг хил тuzilish билан mashg'ulot олиб боғиш, ko'p баҳо to'plashga интилиш, oқибатда so'rovни бо'rtтигиб уубоғиш.

2. O'quv materiali mazmunining ortiqcha to'ldirilishi, ortiqcha икиг-чикирлар билан mazmunning yo'qolishi, mavzidan chekinishga asosiz интилиш.

3. Bilimlarni qo'llashga etarli e'tibor бермаслик. Nazariy bilimlarni amaliётда foдалanishning изоқлиги va hokazo.

Ochiq o'quv mashg'uloti tahlilining turlari

Ochiq o'quv mashg'uloti tahlilini shartli ravishda quyidagi asosiy 5 turга bo'lish mumkin:

Ilmiy tahlilda – har биг bilim ilmiy asoslangan, тажрибадан o'tgan va o'qувchilarga уахshi ma'lum bilimlardan келиб чиқиб tushuntirilishiga аһатийат берилади.

Metodik tahlilda – o'quv materialini баён etish va tushuntirish жараёнида qo'llanilgan usullarning shu material mazmuniga mosligi ёки mos emasligi aniqlанади.

Didaktik tahlilda – педагогнинг o'z ochiq o'quv mashg'ulotini ta'lim tamoyillariga amal qilgan holda олиб боғилиши o'rganilади.

Umumpedagogik tahlilda – ochiq o'quv mashg'ulotining hamma jihatlariining qisqa va o'zaro bog'liqligi tahlil qilinади.

Umumpsixologik tahlilda – ochiq o'quv mashg'ulotning tuzilishiga, mazmuniga psixologik jihatdan баҳо берилади va o'qувchilarning quyidagi faoliyatlarini tahlil qila olishi o'rganilади:

1. diqqatni tashkil etish;
2. idrokni tashkil etish;
3. хотирани faollashtirish va гивожлантирish;
4. fikrlash faoliyatini kuchaytirish;
5. mulohazalarning mantiqiyuligiga erishish;
6. талабага qo'uilgan talablarga erishtirish va boshqalar...

Kuzatilgan o'quv mashg'ulotini rasmiylashtirish

Ta'lim tizimida ko'p yil faoliyat ko'rsatgan тажрибали rahbarlarimiz o'quv mashg'ulotlarini kuzatish va tahlil qilish uchun maxsus daftar ёки журнал tutishni тавсия etishади.

Alohida daftar ёки журнал tutish tahlillar muddati, miqdori va ketma-ketligini ta'minlaydi. Avvalgi tahlillar bilan qiёslash va yo'l qo'yilgan xatolarning tuzatilganligini ko'rish imkonini beradi.

Tahlil daftarlaridagi kuzatishlar o'quv yili yakunida to'la o'rganilib, erishilgan yutuq va yo'l qo'yilgan kamchiliklar kafedra uig'iliшида ёки ta'lim muassasasi pedagogik kengashlarida muhokama qilinadi. Bu esa Yangi o'quv yilida o'quv mashg'ulotlarini samarali tashkil etish uchun nimalarga ko'proq e'tibor berish kerakligini ko'rsatadi.

Tahlil daftarida kuzatilgan o'quv mashg'ulotini quyidagi pedagogik talablar asosida ёzib bog'ish tavsiya qilinadi.

- O'quv mashg'uloti, pedagog va guruh haqida umumiy ma'lumotlar: sana; pedagogning familiyasi, ismi-sharifi; ma'lumoti; pedagogik faoliyati; fan nomi; o'quv mashg'uloti mavzusi; maqsadi; o'quv xonasining sanitariya holati(tayёrgarligi).

- O'qituvchining o'quv mashg'ulotiga tayёrgarligi: ishchi dastur; tarqim mavzu reja; o'quv mashg'ulot rejasini; ma'ruza matni; ilmiy, o'quv va metodik adabietlar; ko'rgazmali o'quv qurollar; tarqatma materiallar; texnik vositalar(kompyuter, kodoskop, elektron darslik, elektron materiallar)ning mavjudligi.

2.2. *Darsluk va elektron darsluk hamda o'quv va elektron o'quv qo'llanmalaridan foydalanish metodikasi.*

Tayanch tushunchalar: *pedagogik faoliyat, loyihalash, ma'ruza, seminar, Power Point, Arual, Berdana, metodologik talab, mantiqiy yaxlitlik, amaluetga bog'lash, ta'baqalash, o'quvchularning ёshiga xos xususiyatlaru.*

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining ixtisoslikka oid o'quv materialini o'zlashtirganligini, ularda shakllangan ko'nikma va malakalarni nazorat qilish hamda baholash ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiю qismi hisoblanadi. Chunki, talabalarда kasbiю ko'nikma va malakalarni shakllantirishda o'qituvchidan mutaxassislik o'quv predmetlaridan nafaqat asoslaridan chuqur bilim berishi, balki ularni o'zlashtirish darajasini haqqoniy nazorat qilib, baholash ham talab etiladi. Chunki, nazorat qilish bu faqat ta'lim-tarbiya natijalarini tahlil qilish emas, balki butun jarayonning turli bosqichlarida talabalar bilish faoliyatiga rahbarlik qilish hamdir. Bundan tashqari oliy musiqa ta'limida nazorat qilib baholash o'ziga xos ta'limiy, tarbiyaviю ahamiyatga eгаdir.

Ta'lim-tarbiya jараёнида билим, ко'никма ва malakalarni nazorat qilish hamda baholashning ta'limiy ahamiyati, bunda o'quv materialining o'zlashtirilganligi haqida o'qituvchi ham, talaba ham ijобiу ёки salbiу tavsifga eга bo'лади. YA'ни, o'qituvchi uchun talaba нимани билishi ва нимани tushunmasligi, qaysi o'quv materiali уaxshi o'zlashtirilganu, qaysi биги hali уaxshi o'zlashtirilмаганligi ёки umuman o'zlashtirilмаганligi ma'lum bo'лади. Bu esa talabalarнинг билish faoliyatini tashkil etish ва уни boshqarish uchun asos bo'lib hisobланади. Bundan tashqari o'qituvchi o'zining faoliyatiga tanqidiу baho беради. Олинган natijalarga ko'ra faoliyatiga qo'shimchalar киритади, talabalarга nisbatan qандау ёndashish metodlari ва vositalarini tezroq torib олади. Бу o'qituvchiнинг ижодиу tarzda darsga tayёrgarlik ko'rishи ва o'quv mashg'ulotlarini o'tkazishi uchun negiz hisobланади.

Худди shuningdek, talabaga ham o'quv materialida u нимани уaxshi, нимани qoniqarli ва нимани ёmon o'zlashtirgani tushunarli bo'лади. Bilimlarni nazorat qilmasdan talaba o'z bilimlarini chuqur, har tomonlama ва to'g'ri baholashga qodir emas, ba'zan unga guё o'quv materialini уaxshi eгallaб olгандау tuyuladi, lekin nazorat chog'ida esa o'zlashtirishdagi kamchiliklar, уaxshi tushunмаганligи ma'lum bo'lib qoladi. Nazorat qilib baholash jараёнида talabaning o'rganilaётган o'quv materialini tushunish, esda saqlab qolish, mohiyatini anглаб olish darajasini aniqlауди. Talabaning faolligi orqali bilimlari, ko'никма ва malakalaridaги ижобиу tomonlarni rivojlantirish, kamchiliklarni tugatish imkoniyatiga eга bo'лади.

Nazorat qilish hamda baholashning tarbiyaviу ahamiyati talabalarда o'qishga, o'z yutuqlari ва kamchiliklariga nisbatan munosabat shakllanadi, muammolarni echish istаги tug'илади. Talabaga nisbatan берилган baho unda hamisha talaba sifatida, shaxs sifatida o'ziga nisbatan muayyan bir munosabatni hosil qiladi. Talabada o'ziga nisbatan игodalilik, jamoaviулик, o'zaro bir-biriga ёrdam берish каби sifatlar shakllanadi. Бу, ауниқsa, o'smirlar orasida katta ahamiyatga eгаdir. Оддиу uch qismli shaklning реrриза qismini ekspozitsiya, yakunlov turlaridan иborat. Har bir ta'lim берувchi bilimlarni nazorat qilish ва baholashning tarbiyaviу ahamiyatini to'g'ri qo'llay olsa, har bir talaba одида, o'qitish sohasida qulay istiqbollarni ochib беради.

Ilm fan, texnikaning rivojlаниб borishi, ishlab chiqarishning o'sishi barcha sohalarda bo'lgani каби ta'lim-tarbiya sohasida ham aniq, qat'иу mezonlar asosida tarbiyalanuvchiнинг bilim ва faoliyat darajasini baholash lozimligini kun tartibiga олиб chiqди.

XX asrning ikkinchi yarמידан ижтимоиу taraqqiётning mislsiz tezligи talabalarнинг bilimи, ko'никма ва malakalari darajalarini qisqa vaqt oralig'ida хolis baholash imkonini берувchi, nazoratning уанги usulini

yaratishni taqoza etdi. Ana shu zaruratning samarasi sifatida talabanning bilim darajasini aniqlovchi reyting tizimi ishlab chiqildi.

“Musiqqa ta’lim” fanidan elektron o‘quv qo‘llanma yaratishga qo‘yiladigan pedagogik talablar (*Power Point ma’ruza taqdimotida*)

Power Point ma’ruzani tetiklashtiruvchi juda samarali vosita bo‘lishi mumkin. Grafikalar, fotosur’atlar, jadvallar, grafalar, audio va video kliplarni taqdim etish va web saytlarni ko‘rsatish osondir. To‘g‘ri foydalanihsa, bu qiziqishni raudo qilishi va bo‘y va keng ma’lumot olishni ta’minlashi mumkin.

Bahtra qarshi, Power Point taqdimotlari ko‘p hollarda bu xususiyatni jalb etmaudi va ma’ruzachi eski yo‘llarda o‘rganib qolgan ko‘p sonli zeriqlik slyudlarni varaqlash bilan tugaudi. Bu slyudlar hech qanday muammo bo‘lmasligi kerak; bu fikrlar foydali boshlash nuqtasi bo‘lishi mumkin, agar qo‘shimcha ma’lumot va illyustrasiyadan foydalanihsa. Asosiy fikrlar boshqa materiallar bilan bo‘yitilgan slyudlar hayratlanardi darajada yaxshi ishlashi mumkin. Biroq faqat asosiy fikr ko‘rsatilgan slyudlardan vaqtga mos kelmaudigan darajada ko‘p miqdorda foydalanish, talaba qiziqishini sekinlashtiradi. Bu yanada kuchayadi, agar ma’ruzachi bu gaplarni o‘qish uchun qo‘shimcha vaqt sarflasa. Nima ma’ruzachiga talabalar o‘zi o‘qib olmasdan o‘rganishiga erdam beraadi? Bundan tashqari Sweller (2007) miya faoliyatida olib bog‘an izlanishlaridan shuni xulosa qildiki, taqdimotda ko‘rsatilgan so‘zlarni o‘qib bergish bilimni qabul qilish darajasini pasaytiradi. Shu sababli, u shunday deb aytran (the Times? 18-aprel 2007 yil), PowerPoint bu halokatdir va ishdan chiqishi kerak. Biroq bu tanqid asosli bo‘lardi, agar juda kam hollarda to‘g‘ri bo‘lgan slyudagi matn shunchaki o‘qib bergilsa.

Power Pointdan ma’ruzada samarali foydalanish:

- Slyudlar sonini minimumga tushuring. Slyudlardan taqdimotni kuchaytirish va bo‘yitish uchun foydalaning; agar slyudlar qo‘shimcha hech narsa bermasa, uni qo‘shmaning;
- Diqqatni bizuvchi qiuyinlashtirilgan orqa fondan foydalanmaning. Matn va fon o‘rtasidagi ranglar muvozanatini saqlang
- Juda murakkaab grafalardan foydalanmaning
- Arial va Verdana kabi senserif shriftlaridan foydalaning
- Asosiy fikrni namoён etish uchun faqat slyudli ma’ruzalardan qoching;
- Agar erdam bersa, murakkaab g‘oyalarning grafik holda tushuntirishni qurish uchun PowerPointda animasiyadan foydalanishni inobatga oling.
- Raqamlashgan sur’atlaridan, ovoz ёки видео materiallardan taqdimot ishidan mos bo‘lsa foydalaning va hisobga oling;

□ **Материал бо‘уича о‘рганishга имкон берувчи актив турмалар ёки гиперссилкалардан фoудаланинг. Savol-жавоб слайдлари да биггина тургани бoсish билан бoшqа слайдга етиш ва уана қайтиб shu слайдга олиб келиш uchun ауниқса samarалидир.**

Power Point ва matnlar

Нозигда талабалар ма‘рузачилардан дars вақтидаги тақдимот нусхасини mussasa веб sayти ёки ВО‘М (Bertual о‘рганish муhити орқали берishларини so‘rashади. Бу holat ма‘рузачилар томонидан талабалар qoralama matnlar ёки электрон тарзда келмаган дарсларининг о‘гини то‘лдирish uchun ishlatishади деб тushунилади. Haқиқat esa шундаки, agar ма‘рузага қatnashish уларга PowerPoint усидан hech қандау qо‘shimcha берmasa, haқиқatдан ham шундау деб о‘ylashади. Umumlashtirish ва қизiqishни ko‘tarish ва талаба қatnashuvi каби tomonlar ма‘руза сифатини oshиради. Ма‘рузачи талабаларга shunchаки matnни олиш улар билим савиуасини oshirmasлигини tushuntirishi ва ulарнинг ма‘руза о‘qishга имкон берish жуда муhимдир.

Уанги ма‘рузачи uchun har хил гуруh талабаларига ма‘руза о‘qish uchun жуда муhим тажриба бо‘либ hisобланади. Materialни shunchаки билиш etarli emas. Ма‘рузачи ма‘рузани қизiqarli ва е‘тиборни tortадиган қилиб, уaxshi тауёргарлик ko‘rishи ва mos ва mavзули misollarдан фoудаланиб mavзуни tushuntira олиши зарур. Ма‘рузани to‘g‘ри о‘tish mahorat ва ваqt талаб қилади. Tалаба ва hamkasblардан ма‘руза to‘g‘risида fikrlарини so‘rash ма‘руза о‘qish сифатини ko‘rsatish uchun муhим omil hisобланади ва Siz о‘z амалиётингизни kuchaytirishни хоhlashингиз mumкин⁷.

Ма‘lumки, uzluksiz ta‘lim тизимининг бarchа турларида fundamental билиmlардан иборат бо‘лган umumta‘lim fanlar бо‘уича о‘qув адабиётлари, asosan, an‘анавиу bosma shakлда тауёрланади. Нозигги замонавиу о‘qув дарслиklари ulарнинг электрон вариантлари hamда зарур бо‘лган dasturlарнинг diskлари билан илова қилинмоқда. Бу esa, о‘z навбатида mashg‘ulotlarnи замонавиу электрон техник vositalардан unumли фoудаланиб tashkil қилишга qulay бо‘lмоқда.

Бугунги кунда электрон о‘qув адабиётларининг to‘rtta ko‘rinishi mavжид:

1. О‘qув ва илмиу materiallar faqat вербал (matn) shakлида.
2. О‘qув materialлари икки о‘lchamли grafik shakлида.
3. Multimedia (ko‘p ахборotли) qo‘llanmalar, уa‘ни uch о‘lchamли grafik, ko‘rinishда, ovozли, видео, анимасиуа ва қисман вербал shakлида.

4. Тактил (his қилинувчи, сезиладиган) хусусиётли, о‘қувчини «ekran olami»да stereo nusxasi tasvirlangan haqiqiy olamga kiritishi va undagi ob’ektlarga nisbatan harakatlaniish tasavvurini yaratadigan shaklda ifodalanaди²

Бундай электрон о‘қув адабиётларини yaratishдан asosiy maqsad quuidaгилардан iborat:

1. Yangi axborot-ta’lim metodini shakllantirish, zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalarni qo’llash orqali ta’lim jarayonining samaradorligini, ya’ni sifati va umumdorligini oshirish;

2. Uzluksiz ta’lim tizimida zamonaviy o‘quv manbalari – elektron o‘quv darsliklarini keng qo’llash va elektron kutubxonalarni tashkil etish, ta’limning masofadan o‘qitish usullarini amalda joriy etish va umumjahon elektron o‘quv tizimiga kiritish.

Yuqoridagi fikrlar asosida o’ldingi paragraflarda qayd etilgan texnik shizmachilikfanidan qiyin o‘zlashtiriladigan mavzularni kompyuter texnologiyalaridan foydalaniib o‘qitish bo‘yicha elektron qo‘llanma yaratish orqali tadqiqotimiz maqsadi amalga oshirildi. Elektron qo‘llanmaning mazmuni mutaxassis olimlarning tadqiqotlari (A.Абдуқодиров, U.Yuldashев, N.Tayloqov va boshqalar) natijalariga tayanган holda, shizmachilik ta’limi muammolari va uni bartaraf etish yo‘llariga asoslanib ishlab chiqildi.

Elektron qo‘llanma quuidaгi talablarga rioya qilingan holda yaratildi:

Metodologik talab – qo‘llanma matnidан uning illyustrasiyasigacha bo‘lgan barcha o‘quv materiallari fan mazmuniga muvofiq tuzildi.

Mantuquy yaxlutluk – qo‘llanmada mavzular mazmuni muayyan tizim shaklida ugallaniib, har bir mavzu bitta mashg‘ulot uchun mo‘ljallandi.

Amalu’etza bog‘lash – har bir tushuncha, qo’ida va shizmalar ilmiy va amaliy asoslanib, ularni amali’etda qaysi sohalarда ko‘proq qo‘llanilishi haqida ma’lumotlar bilan bo’uyildi.

Tabaqalash – o‘quvchilar salohiyatini va qiziqishdagi muqarrar tafovutlarni nazarda tutib, matnни bir necha darajada ta’baqalab berildi. (Buning uchun ma’uda harf, quyuq va rangli ’ziv singari usullar qo‘llanilgan)

O‘quvchularning ’shuga xos xususiyatlarunu nazarda tutush – matn ham, ko‘rsatmalar ham o‘quv faniga xos mazmunda bo‘lib, ular o‘quvchi tafakkurini zo‘riqtirmasdan, pedagogik, psixologik va fiziologik me’erlarга rioya qilingan holda tuzildi.

3-ko‘rinishdagi elektron qo‘llanmalar multimedia mahsuloti bo‘lib, ularда grafik amallar videolavhalar va animasiyalar ’rdatida namoyish etilishi

² A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education, published 2009 by Routledge 270 Madison Ave, New York, NY 10016, chapter V: Lecturing to large groups, Ann Morton, 59-71p.

билан kasb-hunar ta'limida o'qувchilarning samarali bilim olishlarini ta'minlab, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi (2.1-rasm).

2.3. Musuqa fanlarunu o'qutushda "Ustoz-shogird" an'analari

Tayanch uboralar: ustoz-shogird, an'ana va qadriyatlar, Kadrlar tayërlash milliy dasturi, mustaqul ta'lim, audio, munosabat, muraбbiy.

Musiqа san'ati sohasidagi munosabatlar, ta'lim shakllari, turlari, uslub va vositalari, musiqа va uning tarbiyaviy ahamiyatga oid ta'limotlari, g'oyalari va qarashlaridan zamonaviy talqinda foydalanish ustoz-shogird an'analari ifoda etish masalalari Abu Nasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi SHarq mutaffakirlari, shuningdek pedagog olimlar D.Kabalevskiy, N.Betlugina, rus musiqashunos olimlari B.Uspenskiy, E.Romanovskaya, E.Glier, T.Solomonovalar tomonidan o'rganilgan.

Bugungi kunda Kadrlar tayërlash milliy dasturi talablaridan kelib chiqib, ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish, o'qitish va tarbiyalash mazmuniga milliy qadriyat va an'analarni singdirish, ularni ilg'or g'oyalar bilan bo'yitishga yo'naltirilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Ajdodlarimiz tomonidan asrlar davomida yaratilgan bebaho ma'naviy meros, unutilgan qadriyatlarni qayta tiklash, milliy o'zlikni anglash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Milliy an'ana va qadriyatlar qaytadan mustahkam qaror topishi natijasida o'qituvchi-ustoz faoliyati bo'lajak yuqori malakali mutahassis kadrlarni tayërlashda nafaqat fan asoslari uzasidan bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda, balki auditoriyadan tashqari bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishda, ularning iqtidori, qiziqishi va intilishlarini inobatga olgan holda ilmiy tadqiqot ishlariga jalb etishda, ularda yuksak ma'naviyatlilikni shakllantirishda "ustoz-shogird" an'analardan foydalanish ehtiёjga aylanib bormoqda.

Darhaqiqat yuqori malakali muttassis kadrlar tayërlashda "ustoz-shogird" tizimining ahamiyati beqiyosdir. Mazkur tizim asosida zamonaviy milliy kadrlarni etishtirishda ustozning shogird bilan, yaqin, samimiy, oqilona munosabatlarni jonlantirishga qaratiladigan jiddiy e'tibor diqqatga sazovor.

Shuningdek, mazkur tizim bu ikki ta'lim sub'ektlari orasida nafaqat ilm-fan ta'limotlarini o'zaro almashish, balki yuqoridagi xulosa: qaysi fazilat va sifatlar asosida ilmiy tadqiqotlar olib borishga kirishish, olingan bilimlarni amaliyotga qanday tadbiq etish, qaysi maqsad va g'oyalar amaliyotiga yo'naltirish va boshqa shu kabi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya masalalari bilan uyg'unlikda olib borishni ko'zda tutmoqda.

Demak, bugungi “ustoz-shogird” munosabatlarida ustoz – murabbiylarning o‘z izdoshlariga faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmasligiga ahamiyat qaratilayotgani o‘ziga xos va muhim xususiyat sifatida namoён bo‘ladi. Xatto, tizimning tashkil etilishi va uni yanada takomillashtirishga berilayotgan e’tibor markazida – shogirdlarning ma’naviy kamolotiga g‘amhurlik qiltipalayotgani alohida fenomenidir. Global munosabatlar rivojlanib, turli ahborotlar bilan bir qatorда, rang-barang g‘oya va qarashlar shiddat bilan ommaniylashib borayotgan hozirgi davrда, ёshlar ma’naviy kamolotiga e’tibor berish har qachongidan dolzarblashib, “ustoz-shogird” tizimi oldiga ham bir qator vazifalarni qo‘yishi tabiiydir.

Har qanday yuqori malakali kadrlarni tayёрlash, ularning chuqur bilimга eга bo‘lishi – ma’naviy kamolot bilan uyg‘unlikда olib borishni taqozo etadi. Ёshlarда kasbiy mahoratni tarbiyalash, ularning ma’naviy-ma’rifiy salohiyatini oshirish, izlanish, ijod qilish, bir so‘z bilan aytganda har tomonlama etuk shaxsni shakllantirishда o‘ziga xos tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish mavjudligi bilan “ustoz-shogird” an’analariga katta ahamiyat kasb etadi.

“Ustoz-shogird” an’analarining yana bir xarakterli jihati shundaki, unda shogirdning o‘z imkoniyatlariga ishonch, vaziyatni to‘g‘ri baholash hamda irodaу sifatlari shakllanadi, eng asosiysi uning ijtimoiy faolligi ustozlar nazoratida bo‘ladi. Ustozning eng buyuk burchi – yurt ravnaqiga o‘zining munosib hissasini qo‘sha oladigan, aql-idrokli, fahm-farosatli va qobiliyatli shogirdlar tayёрlashdan iborat. Ustoz yaxshi shogird tayёрlash uchun avvalo uning o‘zi kasbiy salohiyatli, ma’naviy barkamol, keng dunёqarash va sog‘lom fikrga eга bo‘lmog‘i lozim.

Qadimdan “ustoz-shogird” an’analarida ustoz nafaqat shogirdiga yo‘luo‘g‘iq, ko‘rsatma beribgina qolmay, o‘z navbatida ularni mustaqil faoliyatга tayёрlagan hamda o‘zidan keyin ish tajribasi, bilim va mahoratini avloddanavlodга o‘tishiga imkoniyat yaratgan.

“Ustoz-shogird” munosabatlari muayyan dastur, reja asosida olib borilishi maqsadга muvofiq. Bu borada shogird bilan olib boriladigan ish shakllarida ustoz quyidagilarga rioya qilishi lozim:

- shogirdга tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatishда ularni zamon talablariga, jamiyat qonun-qoidalariga mos bilimlar bilan qurollantirish;
- yagona maqsad sari intilishга, ishning natijasini ko‘ra bilishга o‘rgatish;
- shogirdning ruhiyati, ma’naviyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsata olish va o‘z o‘rnida talabchan bo‘lish;
- o‘zini va o‘zгалarni hurmat qilishга odatlantirish;
- muvaffaqiyatni ko‘zlagan holda olg‘a odimlash;

- ижобию қайтвчан алоқани о‘рнатish; - тарбиюада турли хил усуллардан фойдаланишга е‘тибор қаратish; - тарбиюа жараёнида ustozнинг har tomonlama: ma‘naviy, axloqiy, kasbiy жиhatдан namuna бо‘lishи;

- burch, mas‘uliyat, javobgarlik hissини shakllantirib borish va hokazo.

Yuqori malakali har tomonlama etuk mutahassis кадрлар tayërlashga қаратилган “ustoz-shogird” an‘analariда quyидаги педагогик tamoyillar muhim ahamiyat kasb етади:

- ongliк va faollik, ya‘ni egallaëtran u ëки бу faoliyatning о‘зига хос жиhatлари, mohiyatини ongli tarzда to‘liq anglab etish, uning istiqboli va ravnaqида faollik билан harakat qilish;

- ta‘lim-tarbiyaning turmush, haët билан chambarchas bog‘liqligини inobatga olish; - о‘qitish, tarbiyalash mazmуни va shogirdlik bosqichлари изchиллик билан белгилаб qo‘uilgan aniq mantiqiy tartibga ega бо‘lishи;

- ilm-fanning sig-asrorларини egallashда рухталик; - shogirdning ëshi va о‘зига хос xususiyatларини hisobga olish;

- mutaqillikka, ijodiy изlanishga yo‘naltirib borishда назарiy bilimларning amaliët билан bog‘liqligини hisobga olish;

Yuqorida ta‘kidlanganidek ta‘lim-tarbiya tizimида “ustoz-shogird” munosabatларини shakllantirish va rivojlantirish ta‘lim-tarbiyaning yanada samaradorligини oshishига ëрдам беради, yuqori malakali shogird tayërlashдан ko‘zlangan samarani беради. Педагогик ta‘limot g‘oyalarига ko‘ra amaliy ko‘nikma va malakalar бевосита mashqlantirish, ya‘ni muayyan faoliyatни amalga бевосита бажарish orqali shakllанади.

“Ustoz-shogird” an‘anasi esa талаба-ëshларда бевосита ishlash, ularning individual xususiyatларини inobatga olgan holда ëndashish, mavjud iqtidorларини yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitни yaratishi билан ahamiyatlidir. Бу каби holatlar ëshларни nafaqat mehnat va ishlab chiqarish faoliyatига mas‘uliyat билан ëndashish, balkи о‘zгalar mehnatини qadrlash, halol mehnat qilish, mehnat samaradorligидан g‘ururlanish каби ma‘naviy-axloqiy sifatlarnи ham tarbiyalayди. Farzand tarbiyasида sharqona, qadimiy ajdodlar urf-odatлари, an‘analari, axloq-odob qoidalarига amal qilishда xalqimizning milliy tarbiya tizimidан unumli foydalanishga alohида e‘tibor берish va бу борада ustozlar о‘z kuchi, aql-zakovotини ayamaslikлари lozim. Yuqoridaги fikrlardan ko‘rinadiki, hozirgi keng qamrovli demokratik islohotlar muhитида kelajak avlodning vatan ravnaqига о‘z hissalarини qo‘sha оладиган yuqori malakali кадрлар qilib tarbiyalash давр талабига айланди. Бу борада ta‘lim-tarbiya tizimида “Ustoz-shogird” an‘analari imkoniyatларидан unumli foydalanish muhim ahamiyat kasb етади.

Oliy ta'lim tizimida ustozlarni bo'lg'usi mutaxassislarга бигиктириш амалиётида изланишлар орқали тасдиқланишича, бarcha professor-o'qituvchilar жамоасининг uchдан бир қисми ёшлар билан shug'ullanish вазифасини o'z зиммасига олган ва o'zларининг mutaxassislik, илмиу-тадқиқот ko'никма, malakalarини ёшларга тадбиқ қилиб, ularни касбиу mahoratларини shakllantirishда o'zларига хос ёрдам бермоқдалар.

Lekin, shunday fikrni ham айтиб o'tish лозимки, уa'ни бу harakat buyruqlar орқали тасдиқланishiга қадар ham ёшлар faoliyatлари ustидан назорат қилиш, ularга otalik қилиш masalalari жуда қадим zamonлардан бoshлаб турли shakllарда; sinf rahбари, qoloq talabalарга otalik қилиш, тажриба almashish каби ko'ринишларда гивожланиб kelган.

Ustoz-shogirdlik harakati otadik стаж ma'nosida maxsus ma'gifiu хужжатларга ko'ra 1964 уйдан ishлаб chiqish muassasalарида бoshланган.1 Ustoz-shogirdlik harakati доигасидан chetдан қолган professor-o'qituvchilar (asosan ёsh uqituvchilar) o'zларига taklif қилинган ижтимоиу topshiriqlar орқали талаба-ёshлар faoliyatларига otалиқ қилганлар.

Demak, shu mazmunga хос topshiriqlарни hech қандау qarshilik қилмасдан mamnuniyat билан бажарганлар. Bizни тадқиқот ishimizга бир qator professoro'qituvchilарнинг ustozlik faoliyatлари haқида ma'lum бир тажриба almashish manbalari haқида so'z борар ekan, ular қандау ustozlik даражасига erishganlikлари haқидаги savolга (misol sifatida so'rov-anketalарига жавоб қилганларининг to'rtдан бир қисми) "Бу мени бurchим ва вазифамга киради"- деб жавоб қилганлар. Shu билан бигаликда 10% га уақини, ularни shunday тасдиқлаганликларини ifodalаудилар. So'rov-anketa (ilovalарга қаранг) materiалларининг tahliли ko'rsatishicha, аунан, ana shu борада "Shunday тасдиқланганликларини" ifodalovchi guruhдан ба'зи бирлари бундау вазифадан воз kechishни билдигадилар. Lekin, ularдан бир қисми esa qo'shimcha maosh olaётганlikлари боис давом қилдигиш zarurligини ko'rsatadilar. Demak, бундау ustozlарнинг faoliyatлари ham faqat moddiу tomonni ko'zлагan ekan, ularда hech қандау ochiq ko'ngillik asosida shogirdlar билан ishlash ishtiёqi kam ekanligи тасдиқланади. Lekin, shunisi қивонарлики, 90% professor-o'qituvchilar ustozshogird an'alарига педагогик-психологик mazmunda to'g'ri ёndashmoқдалар. O'zларининг mutaxassislik тажрибаларини ёshлар onгига ham назариу ham амалиу жihatдан сингдирмоқдалар. Shu o'гинда shuni ham ta'кидлаб o'tish зарурки, professoro'qituvchilардан ustoz-shogirdlik faoliyatларига киришишлари uchun оладиган бундау ижтимоиу mukammal yuklamани ихтиёгиу ravishда o'z зиммасига olishга rozilik берishда тажбигиуликка yo'l qo'yamaslik педагогика-психологиуа fanларининг mazmunига киради. Lekin, har бир professor-o'qituvchilарнинг бу yo'nalishдаги faoliyatи, asosiy

mutaxassislik faoliyatining, ajralmas bir qismi hisoblanadi. Chunki bu jaraён ham pedagogik faoliyat sifatida bo'lg'usi har tomonlama etuk mutaxassisni tayёрlashga ixtiyёru ёndashish, o'z o'rniga muvofiq kadrlarni tayёрlash jaraёni demakdir.

Bo'lg'usi mutaxassislar bilan ishlashga tayёрlik, ularga o'zini shaxsiy xissiyёti orqali talabani ёqtirish ёki ёqtirmasligiga qaramasdan har tomonlama ёrдам berish-bu har bir professor-o'qituvchining jamiyat oлидидаги burchi hisoblanadi. Bunday faoliyat natijasida esa faol professor-o'qituvchining o'ziga xos tasnifnomasidir. Shu bilan birgalikda ustoz-shogirdlik faoliyati bilan shug'illanuvchi professor-o'qituvchi psixologiyasini turli psixologik hususiyatlarga ega bo'lgan ёshlar bilan ishlab bilishga moslashish zarurligini shakllantiradi. Ustoz-shogirdlik an'analarga sodiqlik har ikkala tomonda mavjud bo'lgan ba'zi bir salbiy xususiyatlarini faoliyatlarida yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolarni o'z vaqtida ko'rish va bartaraf qila bilish imkoniyatlarini yaratadi. Chunki ba'zan ustozlarga o'z harakatlari bilan oliyog' tartibintizomidan chekka chiquvchi, darsga loqaudlik bilan qarovchi, tizimli ravishda darsga kech qolib keluvchi, ijtimoiy –foudali mehnatga salbiy munosabatda bo'luvchi talabalar birктилиб qoladi. Bunday talabalarga albatta birinchi navbatda o'zlariga xos tarbiyaviy ta'sir vositalari, uslublarini topish juda qiyin. Bu jaraёnda ustoz-shogirdlarning bir-birlarga nisbatan psixologik mos bo'lmasligi ishda halaqit berishi mumkin.

Ustoz ularga e'tibor qilmasdan yaxshi so'z, muloqot, munosabat jaraёnini ochiq ko'ngillik bilan o'rnatilishi orqali shogird ko'ngliga mos vazifasini bajarishdan uni asta-sekinlik bilan ta'lim-tarbiya jaraёniga etaklab bora bilishi kerak. Bunday holat esa o'z navbatida o'zaro ijtimoiy – psixologik munosabatlarni yaxshilanishiga olib keladi. Bu jaraёnga ёrqing misol sifatida ustozlik faoliyatini boshlanish bosqichi mazmunini keltirish mumkin. Ustoz o'z ishini shogirdlar guruxi bilan tanishishdan boshladi. O'ziga berkitilgan har bir talaba bilan yakka tartibda tanishib ularni nimaга qobiliyatli ekanligini bilib oldi. O'zi mutaxassis sifatida ma'ruza o'qiydigan talabalar jamoasidan M. Ismli talaba ham unga shogird sifatida tanlanganini bilib oldi. U shogirdi M.ning salbiy hatti-harakatlarini oldindan bilard edi. Shuning uchun ham unga shogirdlarning birinchi yig'ilishida shu guruhga sarдорlik qilish vazifasini topshirdi va M. bilan birgalikda shogirdlar bilan ishlash reja, tadbiqlarni tuzib chiqadilar. M. faol shogird sifatida jamoada kundan-kunga o'z faoliyatini faqat ijobiy tomonга faollashtirdi. Uni rahbarligida ustoz-shogirdlik guruxi venetkasi (umumiy tasviriy ifodalangan surat) ishlab chiqildi, o'zi esa barcha fanlardan “yaxshi” va “a'lo” baholarga o'qiy boshladi. Bunday misollarni boshqa ustoz-shogird guruhlariдан ham keltirish mumkin.

Shuni ham izohlab o'tish zarurki, ya'ni ustoz-shogirdlik muddati davomiyligi qancha muddatni o'z ichiga olishi kerakligini aniqlab olish zarurmi ёки ustoz-shogirdlik butun bir umrga davom etadimi degan masalalar bir qator kengashlar, majlislar, o'zaro suhbatlar mavzusiga aylangan. Bunday o'zbekona urf-odatlariga tayanган holda bu masala ustoz-shogirdlarni o'zaro bir umrga barcha ishlarда hamdard, hamnafas bo'lishlari kerakligini tasdiqlaydi. Endi ustoz-shogirdlik munosabatlari faqat o'qiv faoliyatlarida amalga oshiriladigan jараён sifatida qaraladigan bo'lsa, shogirdlarni oliyog'inni muvaffaqiyatli tugallashlari, ish o'rinlariga ega bo'lishlari, o'zlarini ham ustozlik faoliyatlarini boshlashlari bilan bu jараён yakunlanadi. Shunday bo'lsa ham ustozshogirdlik bu butun umrlik jараён deb qaraladi. Chunki har bir ustoz o'z faoliyatini turlicha qabul qiladi, turlicha uslub. vositalar orqali amalga oshiradi va o'z qobiliyati doirasida ta'lim-tarbiyaviy ta'sir doirasini belgilaydi.

Shogirdlarга ta'lim-tarbiyaviy ta'sir kuchini o'tkazishda ustozlar turlicha insonlar taqdirлари bilan duch keladilar (shogirdlarning har biri o'zining harakteri, qobiliyati, intilishi kabilar bilan bir-biridan ajralib turadilar). Aynan ana shunday xususiyatlar ustoz-shogirdlar tomonidan tushunarli bo'lmasa ustozlik faoliyatlarini shu sabablarga ko'ra buzilishga kелиb taqaladi. Bularдан tashqari ustoz-shogirdlik faoliyatlarini buzilishiga mavjud bo'lgan sabablar: boshqa fakultet ёки bo'limга o'tish, armiya safiga chaqirg'ilishi, akademik ta'til olish kabilar ham sabab bo'lishi mumkin.

Shunday fikrlar qatorida, ustozlik muddatini qachon tugallangan deb hisoblash zarur deb topish, ko'rgina anketa savollariga shogirdlar bergan javoblardan izlash kerak.

Albatta, ustozlik ishini ko'rsatkichlari va sifatiga ko'ra muddati tugallanishi ustozlarning o'z shogirdlari faoliyatlarini keyingi muddatlarда назorat qilish jараёнини cheklab qo'ymaydi. Lekin, bu faoliyat muloqot va munosabat mazmunini yanada yuqori darajada amalga oshiriladi. Chunki ko'rgina shogirdlarni o'zlarini ustozlik vazifasini bajara boshlaydalar va kattalarning maslahatlariga muhtojlik sezadilar.

Natiжада ustoz-shogirdlik an'analari orqali avlodlar hamkorlik faoliyatlarini amalga oshadi.

Ustozlarning ijtimoiy faolligi

Barkamol avlodni tarbiyalash sharoitida barcha jamoalarining ijtimoiy faolligi asosiy o'ringni egallaydi. Ishlab chiqarish kuchlarining tez sur'at ijtimoiy o'sib borishi, nafaqat ishchi kuchlarining ijtimoiy faoliyat shakllari, balki ularni tarbiyalab shakllantiruvchi ustozlarning ham ijtimoiy faolligi bilan bog'liq.

Ижтимоиу faollik turlari asosan har bir kishining mustaqil faoliyat turlari bilan chambarchas bog‘liq. Ustozlarning ijtimoiy faolligi o‘z-o‘zini boshqarish, turli yo‘nalishlarda do‘stona raqobatbardoshlikni o‘rnatish harakatdagi ilmiy-uslubiy kengashlarda ishtirok etish, ilmiy tahlil hay‘atlarida shogirdlar faolligini tasdiqlash, shogirdlar bilan hamkorlikdagi faoliyatlarni rejalashtirish kabi shakllarda ifodalanaadi.

Ustoz-shogirdlar faolligi hamma vaqtlarda ham ko‘p qirrali jaraen hisoblangan va mutaxassislik bilim, ko‘nikma, malakalarida ifodalangan. Ustoz-shogirdlarning ijtimoiy faolligi jamiyat qiziqishlari asosida faoliyat olib borishlarida ifodalanaadi. Natijada har ikkala shaxsning ongli faoliyat qilishi, ijtimoiy topshiriqlarni bajarishlari kabilar asosida ichki ehtiёлarni qondirish, har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida shakllantirish amalga oshiriladi. Ijtimoiy faoliyat qilish ma‘nosi keng doirada insonni ijtimoiy manba sifatidagi faoliyatida ifodalanaadi. Tor ma‘noda ijtimoiy faoliyat bu moddiy va ma‘naviy bo‘ylik eritishga yo‘naltirilgan ijodiy faoliyatdan tashkil topgan faoliyat hisoblanadi. Aynan shu yo‘nalishda ustozlar ijtimoiy faoliyatlar yo‘nalishlari tasdiqlanaadi. Ular o‘zlarining asosiy kasbiy, mutaxassislik vazifalaridan tashqari bo‘lg‘usi kasb egalari eshlarni tezlik bilan kasbiy- mutaxassislik faoliyatlariga kirishish imkoniyatlarini yarataadi.

Jamiyat barkamol avlodni shakllantirish harakati har bir shaxsni, aynan, bo‘lg‘usi o‘qituvchilarni tayirlashda ularni ijtimoiy faolligini amalga oshirish, o‘zlarini ijtimoiy mohiyatlarini tushunishlarini ta‘minlash kabi ko‘p qirrali vazifalarni bajarishga o‘rnatish bilan bog‘liq.

Natijada, ustoz-shogirdlik an‘anasi ongli va ko‘rgina maqsadlarni amalga oshirishga qaratilgan jaraenga aylaniб boradi.

Ularning faoliyatlari orqali, saflari kengayib boradi, har bir talaba o‘zligini turli yo‘nalishlarda namoen qiladi. Shunday qilib, bir vaqtning o‘zida talaba ommasini faolligi asosida, har bir talabaning ijtimoiy, ilmiy-uslubiy qiefasi shakllanaadi.

Talaba shaxsini ijtimoiy faolligi ustozlar nazorati asosida tizimli talab qilinaadigan ehtiёлga aylanadi. Ustozlar faoliyatini tasniflash uchun risoladanavbatdagi ko‘rsatkichlardan foudalanilgan:

- ustoz tomonidan qabul qilingan majburiyat va vazifalarni ixtiyeriylik tamoyiliga asoslanganligi (lekin, maxsus buyruq asosida tanlanganligi);
- uning ijtimoiy topshiriqlar hajmi;
- tarbiyaviy ta‘sirini shogirdlarga o‘tkaza bilish tasnifi (ish staji, eshi, jinsi, lavozimi, ilmiy darajasi);
- turli musoboqalarda, shogirdlar bilan anjumanlarda ishtiroki kabilar.

Har bir yoʻnalish boʻyicha erishilgan koʻrsatkichlarga auzim-uzim toʻxtalib oʻtamiz.

Oliy taʼlim tizimida ustozlarni boʻlgʻusi mutaxassislariga biyiktirish amaliyeta izlanishlar orqali tasdiqlanishicha, barcha professor-oʻqituvchilar jamoasining uchdan bir qismi eashlar bilan shugʻullanish vazifasini oʻz zimmasiga olgan va oʻzlarining mutaxassislik, ilmiy-tadqiqot koʻnikma, malakalarini eashlarga tadbiq qilib, ularni kasbiy mahoratlarini shakllantirishda oʻzlariga xos egram bermoqdalar.

Lekin, shunday fikrni ham aytib oʻtish lozimki, yaʼni bu harakat buyruqlar orqali tasdiqlanishiga qadar ham eashlar faoliyatlarini ustidan nazorat qilish, ularga otalik qilish masalalari juda qadim zamonlardan boshlab turli shakllarda; sinf rahbari, qoloq talabalarga otalik qilish, tajriba almashish kabi koʻrinishlarda givojlanib kelgan.

Ustoz-shogirdlik harakati otalik стаж maʼnosida maxsus maʼgʻiyy hujjatlariga koʻra 1964 yildan ishlab chiqish muassasalarida boshlangan. Ustoz-shogirdlik harakati doirasidan chetdan qolgan professor-oʻqituvchilar (asosan eash oqituvchilar) oʻzlariga taklif qilingan ijtimoiy topshiriqlar orqali talaba-eashlar faoliyatlariga otaliq qilganlar. Demak, shu mazmunga xos topshiriqlarni hech qanday qarshilik qilmasdan mamnuniyat bilan bajarganlar. Bizni tadqiqot ishimizga bir qator professoroʻqituvchilarning ustozlik faoliyatlarini haqida maʼlum bir tajriba almashish manbalari haqida soʻz borar ekan, ular qanday ustozlik darajasiga erishganliklari haqida savolga (misol sifatida soʻrov-anketalariga javob qilganlarining toʻrtidan bir qismi)

“Bu meni burchim va vazifamga kigadi”- deb javob qilganlar. Shu bilan bittalikda 10% ga yaqini, ularni shunday tasdiqlaganliklarini ifodaladilar. Soʻrov-anketa (ilovalarga qarang) materiallarining tahlihi koʻrsatishicha, aynan, ana shu boʻrada “Shunday tasdiqlanganliklarini” ifodalovchi guruhdan baʼzi birlari bunday vazifadan voz kechishni biddidilar. Lekin, ularidan bir qismi esa qoʻshimcha maosh olaetranliklari bois davom qildirish zarurligini koʻrsatadilar. Demak, bunday ustozlarning faoliyatlarini ham faqat moddiy tomonni koʻzlagan ekan, ularda hech qanday ochiq koʻngillik asosida shogirdlar bilan ishlash ishtiyei kam ekanligi tasdiqlanadi. Lekin, shuni qubonarliki, 90% professor-oʻqituvchilar ustozshogird anʼanalariiga pedagogik-psixologik mazmunda toʻgʻri eendashmoqdalar. Oʻzlarining mutaxassislik tajribalarini eashlar ongiga ham nazariy ham amaliy jihatdan singdirmoqdalar. Shu oʻginda shuni ham taʼkidlab oʻtish zarurki, professoroʻqituvchilardan ustoz-shogirdlik faoliyatlariga kirishishlari uchun oladigan bunday ijtimoiy mukammal yuklamani ixtiyei ravishda oʻz zimmasiga olishga rozilik bergishda

мажбуриликка yo'l qo'ymaslik pedagogika-psixologiya fanlarining mazmuniga kimga.

2.4. Musiqa san'ati fanlarini o'qitishda ta'lim metodlari va vositalari

Tayanch iboralar: izluksuz ta'lim, ta'lim tuzulmasi, ta'lim xususiyatlari, musiqa san'ati, pedagogik texnologiyalar, uslubiyet, uslub, vosita.

Musiqa san'ati sohasidagi munosabatlar, ta'lim shakllari, turlari, uslub va vositalari, musiqa va uning tarbiyaviy ahamiyatiga oid ta'limotlari, g'oyalari va qarashlaridan zamonaviy talqinda fudalanish ustoz-shogird an'alarini ifoda etish masalalari Abu Nasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi SHarq mutaffakirlari, shuningdek pedagog olimlar D.Kabalevskiy, N.Betlugina, rus musiqashunos olimlari V.Uspenskiy, E.Romanovskaya, E.Glier, T.Solomonovalar tomondan o'rganilgan. Bugungi kunda Kadrlar tayirlash milliy dasturi talablaridan kelib chiqib, ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish, o'qitish va tarbiyalash mazmuniga milliy qadriyat va an'analarni singdirish, ularni ilg'or g'oyalar bilan bo'yitishga yo'naltirilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Ajdodlarimiz tomondan asrlar davomida yaratilgan bebaho ma'naviy meros, unutilgan qadriyatlarni qayta tiklash, milliy o'zlikni anglash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Milliy an'ana va qadriyatlar qaytadan mustahkam qaror topishi natijasida o'qituvchi-ustoz faoliyati bo'lajak yuqori malakali mutahassis kadrlarni tayirlashda nafaqat fan asoslari uzasidan bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda, balki auditoriyadan tashqari bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishda, ularning iqtidori, qiziqishi va intilishlarini inobatga olgan holda ilmiy tadqiqot ishlariга жалб etishda, ularда yuksak ma'naviyatlilikni shakllantirishda "ustoz-shogird" an'alaridan fudalanish ehtiёjga aylanib bormoqda. 30 Darhaqiqat yuqori malakali muttassis kadrlar tayirlashda "ustozshogird" tizimining ahamiyati beqiёsdir.

Mazkur tizim asosida zamonaviy milliy kadrlarni etishtirishda ustozning shogird bilan, yaqin, samimiy, oqilona munosabatlarni jonlantirishga qaratiladigan jiddiy e'tibor diqqatga sazovor. Shuningdek, mazkur tizim bu ikki ta'lim sub'ektlari orasida nafaqat ilm-fan ma'lumotlarini o'zaro almashish, balki yuqoridagi xulosa: qaysi fazilat va sifatlar asosida ilmiy tadqiqotlar olib borishga kirishish, olingan bilimlarni amaliy qanday tadbiq etish, qaysi maqsad va g'oyalar amaliyotiga yo'naltirish va boshqa shu kabi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya masalalari bilan uyg'unlikda olib borishni

ko'zda tutmoqda. Demak, bugungi "ustoz-shogird" munosabatlarida ustoz – murabbiylarning o'z izdoshlariga faqatgina bilim berish bilan cheklaniб qolmasligiga ahamiyat qaratilaётгани o'ziga xos va muhim xususiyat sifatida namoён bo'лади. Xatto, tizimning tashkil etilishi va uni yanada takomillashtirishga berilaётган e'tibor markazida – shogirdlarning ma'naviy kamolotiga g'amhurlik qiltinaётгани alohida fenomenidir. Global munosabatlar rivojlanib, turli ahborotlar bilan bir qatorда, rang-barang g'oya va qarashlar shiddat bilan ommaniylashib boraётган hozirgi davrда, ёshlar ma'naviy kamolotiga e'tibor berish har qachongidan dolzarblashib, "ustoz-shogird" tizimi oldiga ham bir qator vazifalarni qo'yishi tabiiudir. Har qanday yuqori malakali kadrlarni tayёрlash, ularning chuqur bilimга ега bo'lishi – ma'naviy kamolot bilan uyg'unlikда olib borishni taqozo etadi. Ёshlarда kasbiy mahoratni tarbiyalash, ularning ma'naviy-ma'rifiy salohiyatini oshirish, izlanish, ijod qilish, bir so'z bilan aytганда har tomonlama etuk shaxsni shakllantirishда o'ziga xos tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish mavjudligi bilan "ustoz-shogird" an'analari katta ahamiyat kasb etadi.

"Ustoz-shogird" an'alarining yana bir xarakterli jihati shundaki, unda shogirdning o'z imkoniyatlariga ishonch, vaziyatni to'g'ri baholash hamda irodauiy sifatлари shakllanadi, еng asosiysi uning ijtimoiy faolligi ustozlar nazoratida bo'лади. Ustozning еng buyuk burchi – yurt ravnaqiga o'zining munosib hissasini qo'sha oladigan, aql-idrokli, fahm-farosatli va qobiliyatli shogirdlar tayёрlashdan iborat. Ustoz yaxshi shogird tayёрlash uchun avvalo uning o'zi kasbiy salohiyatli, ma'naviy barkamol, keng dunёqarash va sog'lom fikrga ега bo'lmog'и lozim. Qadimdan "ustoz-shogird" an'alarida ustoz nafaqat shogirdiga yo'lyo'riq, ko'rsatma beribgina qolmay, o'z navbatida ularni mustaqil faoliyatга tayёрlagan hamda o'zidan keyin ish tajribasi, bilim va mahoratini avlodnavlodга o'tishiga imkoniyat yaratgan.

"Ustoz-shogird" munosabatlari muayyan dastur, reja asosida olib borilishi maqsadга muvofiq. Bu borada shogird bilan olib boriladigan ish shakllarida ustoz quyidagilarga rioya qilishi lozim: - shogirdга tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishда ularni zamon talablariga, jamiyat qonun-qoidalariga mos bilimlar bilan qurollantirish; - yagona maqsad sari intilishга, ishning natijasini ko'ra bilishга o'rgatish; 31 - shogirdning ruhiyati, ma'naviyatiga ijobiy ta'sir ko'rsata olish va o'z o'rnida talabchan bo'lish; - o'zini va o'zгалarni hurmat qilishга odatlantirish; - muvaffaqiyatni ko'zlagan holda olg'a odimlash; - ijobiy qaytuvchan aloqani o'rgatish; - tarbiyada turli xil usullardan foudalanishга e'tibor qaratish; - tarbiya jараёнида ustozning har tomonlama: ma'naviy, axloqiy, kasbiy jihatdan namuna bo'lishi; - burch, mas'uliyat, javobgarlik hissini shakllantiриб borish va hokazo. Yuqori malakali har

tomonlama etuk mutahassis kadrlar tayërlashga qaratilgan “ustoz-shogird” an’analari qaydagi pedagogik tamoyillar muhim ahamiyat kasb etadi: - ongli va faollik, ya’ni egallaëtran u ëki bu faoliyatning o’ziga xos jihatlari, mohiyatini ongli tarzda to’liq anglab etish, uning istiqboli va ravnaqida faollik bilan harakat qilish; - ta’lim-tarbiyaning turmush, haët bilan chambarchas bog’liqligini inobatga olish; - o’qitish, tarbiyalash mazmuni va shogirdlik bosqichlari izchillik bilan belgilab qo’uilgan aniq mantiqiy tartibga ega bo’lishi; - ilm-fanning sig-asrorlarini egallashda ruhtalik; - shogirdning ëshi va o’ziga xos xususiyatlarini hisobga olish; - mutaqqilikka, ijodiy izlanishga yo’naltirib borishda nazariy bilimlarning amaliët bilan bog’liqligini hisobga olish; Yuqorida ta’kidlanganidek ta’lim-tarbiya tizimida “ustoz-shogird” munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirish ta’lim-tarbiyaning yanada samaradorligini oshishiga ërdam beradi, yuqori malakali shogird tayërlashdan ko’zlangan samarani beradi.

Pedagogik ta’limot g’oyalari ko’ra amaliy ko’nikma va malakalar bevosita mashqlantirish, ya’ni muayyan faoliyatni amalga bevosita bajarish orqali shakllanadi. “Ustoz-shogird” an’anasi esa talaba-ëshlarda bevosita ishlash, ularning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ëndashish, mavjud iqtidorlarini yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitni yaratishi bilan ahamiyatlidir. Bu kabi holatlar ëshlarni nafaqat mehnat va ishlab chiqarish faoliyatiga mas’uliyat bilan ëndashish, balki o’zgalar mehnatini qadrlash, halol mehnat qilish, mehnat samaradorligidan g’ururlanish kabi ma’naviy-axloqiy sifatlarni ham tarbiyalaydi. Farzand tarbiyasida sharqona, qadimiy ajdodlar urf-odatlarini, an’analarini, axloq-odob qoidalariga amal qilishda xalqimizning milliy tarbiya tizimidan unumli foydalanishga alohida e’tibor berish va bu borada ustozlar o’z kuchi, aql-zakovatini ayamasliklari lozim. Yuqorida fikrlardan ko’ginadiki, hozirgi keng qamrovli demokratik islohotlar muhiti kelaçak avlodning vatan ravnaqiga o’z hissalarini qo’sha oladigan yuqori malakali kadrlar qilib tarbiyalash davr talabiga aylandi. Bu borada ta’lim-tarbiya tizimida “Ustoz-shogird” an’analari imkoniyatlaridan unumli foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

3- mavzu. Nazariy dars texnologik xaritasini ishlab chiqish va tashkil etish. Xoçiyu adabietlar tahlili, ta’lim jaraëniçga tadbiq etish masalalari (2 soat)

3.1. Nazariy dars texnologik xaritasini ishlab chiqish va tashkil etish

3.2. Xoçiyu adabietlar tahlili, ta’lim jaraëniçga tadbiq etish masalalari.

3.3. Musiqa o'qitishda innovasion texnologiyalarning vujudga kelishi va rivojlanishi.

3.4. Innovasion ta'lim tamoyillari. Musiqa ta'limida zamonaviy strategiyalar

Tayanch uboralar: *texnologik xaruta, ta'lim tuzilmasi, ta'lim beruvchi, xorijiy adabiyotlar, pedagogik texnologiyalar, innovasiya, uslub, vosita.*

3.1. Nazariy dars texnologik xaritasini ishlab chiqish va tashkil etish

Texnologik xaritada ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat (o'qiv jarayoni) bosqichlarining ketma-ketligi va mazmuni hamda ularda qo'llaniladigan vositalar tavsiflanadi. Texnologik xarita talabalarning mustaqil ushlarini nazorat qilishga erdam beradi

Mavzuni rejadan farqli o'laroq texnologik xaritada (1) o'qiv mashg'ulotining bosqichlari va vaqti; (2) ta'lim beruvchi faoliyati bilan bitta, ta'lim oluvchining ham faoliyati; (3) ta'lim berishning usul, shakl va vositalari; (4) ta'lim maqsadlarining o'qiv yutuqlari monitoringi va baholashlari ko'rsatiladi.

Texnologik xaritaning tuzilishi va mazmunli ko'rsatkichlari.

1 - bosqich (5-10 daqiqagacha). O'qiv mashg'ulotiga kurush.

Ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar harakati:

- Ta'lim beruvchi mavzuning nomi, (ma'ruza) rejasini bilan, o'qiv mashg'ulotining xususiyati bilan (muammo ma'ruza, o'rgatuvchisi o'qiv va boshq.), mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni; mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxatini, o'qiv mashg'ulotida o'qiv ishlarini baholash mezonlari bilan tanishtiradi.

- Ta'lim oluvchilar tinglaydilar, aniqlashtiradilar, savollar beradilar, e'zib oladilar.

2 - bosqich (55-65 daqiqagacha). Asosiy / ta'limot beruvchilik. Ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar harakati:

- Ta'lim beruvchi o'qiv mashg'ulotining rejasig' tuzilishiga muvofiq tuzib chiqqan ta'lim modelini amalga oshiradi, ko'zlanadigan o'qiv natijalariga erishish bo'yicha ta'lim oluvchilar o'qiv faoliyatini boshqaradi.

- Ta'lim oluvchilar ko'zlanadigan o'qiv natijalariga erishish bo'yicha rejalashtirilgan o'qiv harakatini bajaradilar.

3 - bosqich (10-15 daqiqagacha). Yakuniy - natijaviy.

Ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar harakati:

- Ta'lim beruvchi mavzu bo'yicha yakun yasaydi, ta'lim oluvchilar e'tiborini asosiy narsaga qaratadi, bajarilgan ishlarini kelgusi kasbiy ish

faoliyatidagi ahamiyatini ma'lum qiladi, guruhlar, alohida talabalar ishini baholaydi ёки о'zaro baholashning yakunini chiqaradi; о'qув mashg'uloti maqsadiga erishish darajasini baholaydi; mustaqil ish uchun topshiriq beradi.

- Ta'lim oluvchilar о'zaro baholashni o'tkazadilar, savol beradilar, topshiriqni ёzadilar.

O'qub mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat	
	ta'lim berguvchi	ta'lim oluvchilar
1-bosqich. O'qub mashg'ulotiga kirish (daq.)	1.1. Mavzuning nomi, maqsad va kutilaётган natijalarni etkazadi. Mashg'ulot rejasi bilan tanishtiradi. 1.2. Mavzu bo'uyicha asosiy tushunchalarni; mustaqil ishlash uchun adabietlar ro'yxatini aytaadi. 1.3. O'qub mashg'ulotida o'qub ishlarini baholash mezonlari bilan tanishtiradi	Tinglaydilar, ёзиб оладилар. Аниqlashtiradilar, savollar берадилар.
2-bosqich. Asosiy (daq.)	2.1. Тезкор-so'rov/ savol-жавоб/ aqliy hujum orqali bilimlarni faollashtiradi. 2.2. Ma'ruza/ seminar/ amaliy mashg'ulotning rejasi va tuzilishiga muvofiq ta'lim jaraёnini tashkil etish bo'uyicha harakatlar tartibini баён етади	Жавоб берадилар Ёзadilar. Guruhlarда ishlaydilar, taqdimot qiladilar va bosh
3-bosqich. Yakuniy (daq.)	3.1. Mavzu bo'uyicha yakunlaydi, qilingan ishlarni kelgusida kasbiy faoliyatlarida ahamiyatga ega ekanligi muhimligiga talabalar e'tiborini qarataadi. 3.2. Guruhlar ishini baholaydilar, o'qub mashg'ulotining maqsadga erishish darajasini tahlil qiladi. 3.3. Mustaqil ish uchun topshiriq беради va uning baholash mezonlarini etkazadi .	O'z-o'zini, o'zaro baholashni o'tkazadilar. Savol берадилар. Topshiriqni ёzadilar

O'qub jaraёnidagi o'rniga ko'ra yo'riqнома берish uch turda bo'ladi:

- 1) **kirish ёки yo'l-yo'riq берish;**
- 2) **жoғиу;**
- 3) **yakuniy.**

Kirish yo'riqnomasini берish quuidagi harakatlarni o'z ishiga олади:

talabalarга бажарилadigan ish mazmuni, педагогик o'zaro harakatning usul, vosita va shakllarini, texnik hujjatlar va yakuniy natijaga, mehnat mahsuliga bo'lgan talablarni etkazish;

ish бажарish qoidasi va izchilligi, alohida harakatlar, usullarni tushuntirish;

qiynanchiliklar, xatoliklar, mehnat xavfsizligi to'g'risida ogohlantirish.

Жoғиу yo'riqнома берish quuidagi harakatlarni o'z ishiga олади:

- ishni бажарishга qiynalaётган talabalar ishini to'g'rilash;
- har bir талаба ishini kuzatish;

ish turlarini bajarish va ish natijalari vaqtidaги mustaqillikni o'rganish.

Yakuniy yo'riqnomaga berish quyidagi harakatlarni o'z ichiga oladi:

- jamoaviy va guruhli mehnat natijalarini baholash;
- o'quv – bilish faoliyatining mustaqillik darajasi;
- mehnat harakatlarini bajarishdagi alohida kamchiliklarni aniqlash;
- kasbiy muhim sifatlar, ko'nikma, o'zini tutishning olib–ahloqiy me'orlarini shakllanganligi;
- baholar bilan tanishtirish.

Yo'riqnomaga berish shakliga ko'ra og'zaki, ёзма, ko'rgazmali va aralash bo'lishi mumkin. Ёзма yo'riqnomaga berishda eng katta samaraga erishish mumkin bo'lib, bunda turli yo'riqnomali, ishlab chiqarishli, o'quv–ishlab chiqarishli va o'quv–uslubiy hujjatlardan (yo'riqnomali, texnologik, yo'riqnomaviy–texnologik va harakatlar xaritasi, ishlar tartibi, qoidasi) foydalaniladi.

Texnologik va yo'riqnomaviy–texnologik xaritalar o'quv–ishlab chiqarishli ishlarni bajarishda qo'llaniladi. Ular texnologik izchilikdan tashqari, texnologik talab, tartib, umumiy ishlarni bajarish vositalari, ishlarni bajarish qoidasining yo'riqnomali ba'zidan iborat bo'ladi.

Harakatlar xaritasi va ishlar tartibidan ёзма yo'riqnomaga berish: xizmat ko'rsatish, nosozliklarni tashxislash, murakab jihozlarni sozlashni o'rganishda foydalaniladi. Ular ishlab chiqarish faoliyatida bajariladigan turli ishlab chiqarishli ko'rsatma va qoidalarni o'z ichiga oladi. Ish o'rnida har bir talabani ёзма yo'riqnomadan foydalanishi eng samarali hisoblanadi.

Семинар - мунозаранинг технологик харитаси

Иш босқич-лари ва мазмуни	Ф а о л и я т	
	таълим берувчи	таълим олувчи
1-босқич. Тайёргарлик.	Семинар мавзуси, унинг мақсади, вазифа ва натижаларини аниқлайди; таълим олувчилар мунозарада эришиши мумкин бўлган, натижларни шакллантиради; мунозарада муҳокама қилиш муҳим бўлган муаммони ажратадилар, маърузачи ва иштирокчи учун асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхатини шакллантиради.1) семинар олиб борувчиси, 2) эътирозчи ва тақризчиларни, 3)мантиқчи, 4)руҳшунос, 5) экспертларни белгилайди ва уларга тайёргарликда ёрдам беради. Мунозара ўтказиш тартиби ва ташкиллаштиришни дастурлаштиради	Семинар бошловчиси таълим олувчилардан бирига семинар мавзуси бўйича маъруза қилишни топширади
2-босқич. Кириш	Семинар мавзусини эълон қилади, семинар олиб борувчини таништиради	Олиб борувчи маърузачи, эътирозчи, тақризчи, мантиқчи, руҳшунос ва экспертларни таништиради
3-босқич. Асосий қисм	Саволлар беради, алоҳида билдиришлар қилади, маърузанинг асосий ҳолатини аниқлайди, фикрлашдаги қарама-қаршиликларни чеклайди. Гапирилаётган фикрларда эркинлик ва қизиқувчанликни намоён қилади, муаммонинг ишончли баёнини ишлатади	Маърузадан сўнг олиб борувчи эътирозчи ва тақризчиларга сўз беради. Иштирокчиларни “Мунозара иштирокчилари эслатмаси” билан таништиради ва мунозара бошланишини эълон қилади
4-босқич. Яқуний-таҳлилий	Мунозара юзасидан қисқа ва баҳосиз боғлиқли саволларни ажратади ва тузилмага келтиради. Яқуний хулосаларни шакллантиради. Иштирокчиларга баҳо беради	Олиб борувчи эътирозчи, тақризчи, мантиқчи, руҳшуносга сўз беради

3.2. Хорижий адабиётлар таҳлили, та’лим жараёнига тадбиқ etish masalalari

Tayanch uboralar: xорижий адабиётлар, та’лим жараёни, masofaviy o’qutush usullari, webinar, innovasiya, modulli o’qutush, an’anaviy ta’lim.

Musiqa san'ati fanlarining o'ziga xos jihatlari. Xogijiu tajribalar asosida darslarni tashkil etish uslublari.

Жаҳоннинг ко'рғина мамлакатларида ёш авлодга musiқиу тарбиуа берish ishlari umumdavlat ahamiyatiga ega bo'lib, shaxs shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Xor ijrochiligi elementlarini 25 o'z ichiga olgan musiқиу тарбиуанинг замонавиу хогижии uslublari orasida kuuida baён etilgan yo'nalishlar butun dunёda ommalashib ketgan. Shuningdek, Tolbuxin shahri va Bolgariyadaги "Бодра Smyana", xor жамоалари, Берлиндаги usmirлар хор жамоаси, Polshadaги "Poznan bulbullari", СНехиуанинг Борно shahri usmirлар sarouи хор жамоалари ва boshakalar mashhur хор жамоалари qatorига киради. Leypsigда XIII asrда tashkil topgan "Tomanexor" жамоасида гуруhли kuylashning ko'hna an'analari гивожланмақда. Жумладан, З.Кодау (Венгиуа, solfedжио, musiqa o'qivini гивожлантигish), L.Даниел ва F.Lissek (СНехиуа "tayanch"qo'shiqlari, solfedжио), Б.Тричков (Болгариуа, solfedжио), R.Муунних (Германиуа, "yalen" тизими, solfedжио, qo'shiqchilik), K.Orf (Германиуа - Австриуа, musiқали иждо, metroгитмик o'qivini гивожлантигish), E.Жак-Далкроз (SHvesariуа, musiқали иждо), T.Судзуки (Уарониуа skгирка иждоchилигига o'rgatish orqali musiқиу malakalarni гивожлантигish), Дж.Кервен (Ангиуа, "Тоник-sol-fa" тизими, solfedжио), P.Ван Хауве (Gollandиуа, musiқали иждо), Д.Б.Кабалевскиу (Rossиуа, musiqa asarlarini иждо etish таждобасини гивожлантигish). Енди har бир мамлакатнинг musiqa ta'lim-tarбиуа тизимини alohida ko'rib чиқамиз.

Хогижии мамлакатларда masofaviу o'qitish dasturlari asosida faoliyat yurituvchi mashhur unивersitetlar виждога келди. Жумладан, University of South Africa 1946. Fern Universitat in Hagen (Германиуа, 1974). Миллиу технологиуа unивersitetи AQSH 1984 (инженер mutaxassisлиги bo'yicha dasturlar asosida masofaviу mashg'ulotlar olib boriladi)), Hagen ochiqunивersitetи (Германиуа), INTEC kolleжКеуртаун (YUAR), Испаниуа masofaviу o'qitish миллиу unивersitetи, Британиуа ochiq unивersitetининг ochiq бизнес мактаби, Австралиуа hудиуи ахборот tarmog'i ва hokozolar. Masofadan o'qitish ta'limининг ommaviylashuvida Internet ("on-line")ning roli, telekommunikasiyalarning o'rni, barcha insonlarning Internetга баробар ochiq tashrifi uchun yo'lak WWW (Web) технологиуасини yaratgan olim Tim Berners Lипинг хизмати беқиёсдиг. Нозигги kunda masofaviу ta'lim AQSHда mukammal shakllangan bo'lib, unинг виждога kelishi 1970-yillar oxигига богиб taqaladi. Dunёda интерактив ta'lim olishning ko'plab bazalari виждога келуарти. Жумладан, Британиуа ochiq unивersitetига qarashli masofaviу ta'lim umumжаҳон markazининг ma'lumotlar базасини misol qilib keltirish mumkin. Distant uslubida Xalqaro Kenrash faoliyat ko'rsatyarti, "D – Learning" –

masofaviy ta'lim olaётган tinglovchilarning soni tobora ortib boryapti. O'tgan asrning 80-yillari oxirida shaxsiy kompyuter imkoniyatlarining oshishi o'qitish tizimini soddallashtirish va avtomatlashtirish bilan bog'liq yangi imkoniyatlarni vijidga keltirdi. Kompyuter o'rnatuvchi dasturlar har xil o'yinlar shaklida raudo bo'ldi.

XXI asr kompyuterlari va Internet masofaviy o'qitishning tezkorlik va soddallashtirilgan tartibda keng tarqalishiga imkon berdi. Internet radio va televideniyeга nisbatan жуда katta siljishlarга олиб келди. Har qanday talaba bilan u qaerda joylashganligидан qat'i nazar muloqotга kiritish va qaytaruv aloqaga kiritish imkoniyatlari raudo bo'ldi. Tezкор internetning tarqalishi o'qish uchun "onlayn" seminar tizimiga o'tish imkonini berdi va natijada masofaviy o'qitish tizimi vijidga keldi. Masofaviy o'qitish жараёнида tinglovchilarning hamma vaqt auditoriyada bo'lishi talab qilinmaydi. Masofaviy o'qitishni amalga oshiruvchi ko'pchilik o'quv muassasalarida umumiy mashg'ulotlar o'tkazib келинмоқда, аугим holatlarда ular кечки ваqt ёки дам оlish kunlari o'tkazилади. Бундай mashg'ulotlarда tinglovchilarning qatnashishi shart emas, бироқ tinglovchilarning амалию ко'никмаларини shakllantirish uchun ularning бундай mashg'ulotlarда ishtirok etishi жуда foудали hisobланади.

Masofaviy o'qish ta'lim berishda ikki asosiy ёндаshishни izohlab беради – bular кенгаytirish va transformasiya modellаридир. Кенгаytirish моделида o'qitish texnologiyasi hozirgi an'anaviy usuldan deyarli farq qilinmaydi. Transformasiya модели o'qituvchi va tinglovchi hamkorligi uchun axborot-kommunikasiya texnologiyalari vositalarini o'zida mujassam qiladi.

Bugun masofaviy ta'limning yana bir turi «webinar» (1998 yilda bu termin muloqatга kiritildi) texnologiya vijidga keldi. Webinar texnologiya o'qitishni web –texnologiya asosida interaktiv holda tashkil etishni nazarda tutadi. Bu texnologiya nafaqat tinglovchilarga axborotni etkazadi balki, ular bilan muloqatга kiritish (og'zaki, ёзма) imkonini yarataди, уа'ни seminar ko'rinishida fikrlarni almashish, o'z fikrini баён etish mumkin. Boshqacha qilib аytганда internet tarmog'i asosida tashkil etiluvchi ta'lim ham sub'ekt-sub'ekt paradigmatiga o'tmoqда.

Америка qo'shma shtatlarida musiqa ta'limi. AQSHда уагона davlat dasturi yo'q. Musiqa ta'limi "estetika" fani sifatida o'tiladi. O'qituvchilar o'zlari xohlaganlarigacha darslarni tashkillashtiradilar. Unda musiqa, tasviriy san'at va mehnat mazmunan bir-biri bilan bog'lagan. Davlat maktablari bilan birga diniy hamda shaxsiy dunёviy maktablar ham mavjud. Shuning uchun har bir shtatда, davlat maktablarida, shaxsiy va diniy maktablarда o'quv soatlarni

ham bir xil emas, o'rtta hisobga I-VII sinflarda haftasiga 1-2 soatdan dars o'tiladi. Maktablarning 1-4-sinflarida musiqa darsi har kuni 20-30 minut hajmida o'tkaziladi. Darslarni umumiy o'quv fanlari bo'yicha dars beradigan o'qituvchilar olib boradilar. Darsda o'quvchilar musiqa ostida ritmik harakatlar bajaradilar, har xil mavzulardagi, jumladan, ibodat qo'shiqlarini ham ijro etadilar. O'rtta ta'lim maktablarida musiqa darslari dars jadvalidan tashqari vaqtga belgilanadi. Fransiyada ta'lim tizimi Fransiya jahonidagi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar ichida etakchi o'rinlardan birini egallaydi. Uning ta'lim tizimlari ham qadimiy va bo'y tarixga ega. Bu mamlakatda «Ta'lim haqidagi» qonun dastlab 1955 yilda qabul qilinib 1975 yilda unga qator o'zgartirishlar kiritilgan. Fransiya davlatining hozirgi davrda amal qilinaётган «Ta'lim haqidagi qonun»i 1989 yil 10 iyulda qabul qilingan. 27 Fransiyada ta'limning asosiy maqsadi shaxsni har tomonlama kamol topirishni ta'minlash, uni mustaqil faoliyatga tayirlash, bazar munosabatlari sharoitida o'quvchilarni tadbiqkorlikka ishbiarmonlik va omikorlikka o'rgatish. Bu erga:

1. Davlat maktablari;
2. Xususiy maktablar;

3. Oralik maktablar mavjud. Ular uchun dars vaqtining 30% ajratiladi. O'rtacha haftalik soatlar 26 soatdan iborat darsning davomiyligiga esa 60 minut. O'quv yili 5 chorakka bo'linaadi. Fransuz maktablari boshlang'ich sinflarda o'qish ertalabki va tushdan keyin esa matematika va boshqa predmetlardan saboq oladilar. Matematika, ona tili va adabiyeti baza predmeti tarix, geografiya, mehnat, jismoniy tarbiya predmetlari esa rivojlantiruvchi predmetlar hisoblanadi. Fransiya ta'limida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayir holida olib kelish g'oyat muhim masala hisoblanadi. Bu bosqichda tarbiyalanuvchilar quyidagicha tabaqalashtirilgan: kichik guruh (2-4 esh), o'rtta guruh (4-5 esh), katta guruh (5-6 esh). Maktabga tayirlov guruhi (5-6 esh) bo'lib, ularga Fransiyada 100% shu eshdagi bolalar qamrab olingan. Bolalarni maktabga tayirlash uchun alohida dastur va darsliklar mavjud. Fransiya boshlang'ich ta'lim maktablariga 6 eshdan 11 eshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinadilar.

Angliyada musiqa ta'limi tizimi. Angliya maktablarida birjiva mamlakatlari jumladan, AQSH qatori, uagona dastur va uslubietning yo'qligi sababli mamlakatdagi musiqiy tarbiya ishlarining ahvoli turli saviyadadir. Ijobiy misol tariqasida 1969-1970 yillarda Britaniya radio korporasiyasining radio orqali 6-7 eshdagi bolalar uchun tashkil etilgan 10 minutlik musiqa eshittirishlarini keltirish mumkin. Bu eshittirishlardan ko'zda tutilgan maqsad - bolalarning musiqa cholg'ulari ijrochiligiga

xohishlarini o'yg'otish bo'lgan: bolalar radio eshittirish jaraёnida musiqani ijro etishlari lozim bo'lgan. Keyinchalik bu dasturlar magnet tasmalariga ёзилиб, maktablarga, ulardagi "musiqa burchak"lariga jo'natilgan. Hozirgi kunda Angliya maktablarida ko'prok Дж. Кервен (1816-1880) tomonidan ishlab chiqilgan relyativ tizimga asoslangan o'qitish usullari qo'llanilmoqda. Angliyada boshlang'ich maktab o'qituvchilarini o'rta maxsus o'quv yurtlari - ikki ёки uch yillik kollejlarda tayёрlaydi.

SHveysariyada musiqa ta'limi tizimi. Emil Жак-Далькроз (1865-1950) SHveysariyalik pedagog, kompozitor, musiqachi, ёзувчи va jamoat arbobi, musiqiy-ritmik tarbiya tizimi yaratuvchisidir. 1910-yilda "musiqa va ritm" maktabini Женевада "ЖакДалькроз" institutini tashkil qilgan. Keyinchalik Жак-Далькроз ishi davomchilari Stokgolmda, Londonda, Parijda, Venada, Barselonaда, Nyuyork shaharlarida "Жак-Далькроз" maktabi, "Жак-Далькроз" institutlarini tashkil qilganlar. Жак-Далькроз musiqiy dinamika va emotsional harakatlari hamda obrazli mazmun, musiqa ostida plastik harakatlar jo'rligida musiqiy faoliyatga jalb qilish tizimini yaratdi. O'quvchilarda improvizatsiya, absolyut eshinish qobiliyatini rivojlantirish tizimini ishlab chiqdi. U o'z o'quvchilarining plastik ritm tuyg'usiga ega bo'lishlarida ularning nerv tizimi va musqol apparatini mukammal rivojlantirishga intildi. Uning nazariyasiga ko'ra, ritmni o'quvchilarga tushuntirish muhim emas, ritmni o'zlashtirilmadan ham tana harakatlari his etgan holda mashqlarni takrorlash va ritmik harakatlar bajarish yaxshi natija beradi. E.Жак-Далькроз, Zoltan Koday, Karl Orf tomonidan ishlab chiqilgan musiqiy tarbiyaning yaxlit tizimlari turli mamlakatlardagi musiqa tarbiya nazariyasi va amaliёti ishlariga katta ta'sir ko'rsatdi.

Венгрияда musiqa ta'limi tizimi. Венгрияда musiqiy tarbiya sohasida erishilgan asosiy yutuqlar zamnaviy venger asoschilaridan biri, kompozitor, xalq og'zaki ijrochi 30 bilimdoni, musiqashunos, pedagog Zoltan Koday (1882-1967) nomi bilan bog'liqdir. Bolalarning musiqiy tarbiya sohasidagi o'zining faol va sermahsul faoliyatini Zoltan Koday 1920-yillardan boshladi. Z.Кодаунинг bolalar musiqiy tarbiya tizimi ommaaviylik tamoyiliga asoslangan. Buyuk alloma xor jamoasida qo'shiq aytish hammaга ham mumkinligini alohida ta'kidlagan, keng ommani xor ijrochiligiga jalb etib, bu ishga alohida diqqat va e'tiborni talab qildi. Uning butun musiqiy ta'lim jaraёni xalq kuylariga asoslangan. Koday ommaaviy venger maktabiga "Tonikasol-fa" usulini kiritdi. Uning g'oyalari ikkinchi jahon urushidan so'ng ommalashib ketdi. Koday metodi - bu yaxlit tizim bo'lib: relyativ (nisbiy) solmizatsiya, kuylaётган o'quvchilarga qol harakati ёрдамида beradigan ko'rsatmalar, venger xalq qo'shiqlari, musiqani chuqur o'rganishga

yo'naltirilgan umumta'lim maktablari, xor sinflari hamda guruhli kuylashdan iborat.

Germaniyada musiqa ta'limi tizimi. Germaniyaning uigrik nemis kompozitori va buyuk pedagogi Karl Orf (1895-1982) jahonda keng tarqalgan bolalar musiqiy tarbiya uslubitining asoschilaridan biri hisoblanadi. Jak-Dalkrozning o'quv tizimiga asoslab K.Orf "Oddiy musiqa" (elementar musiqa) g'oyasini ishlab chiqdi va bu g'oyani Myunxenda (Gyunter maktabi) gimnastika va raqs maktabidagi o'qitish uslubiga aylantiradi. 1953 - yilda Avstriyaning Zalsburg shahriining Motsarteum deb nomlangan musiqa darгоhida Karl Orf instituti tashkil topib, u AQSH, Angliya, Germaniya, Hindiston kabi 30 dan ortiq mamlakatlarni birlashtirgan baobri ilmiy muassasaga aylanib ketdi. K.Orf nomidagi institutda 400 dan ortiq o'quvchi, 50 dan ziyod pedagog ta'lim oladi. K.Orf kashf etgan bolalar va usmlar musiqiy tarbiya usuli o'quvchilarning musiqiy folkloridan keng miqyosda foydalanishi, ularning ijodiy ko'nikma va imkoniyatlarini rivojlantirishga asoslangan.

3.3. Musiqa o'qitishda innovasion texnologiyalarning vujudga kelishi va rivojlanishi.

Tayanch iboralar: *innovasion ta'lim texnologiyalari, ilg'or tajribalar, noan'anaviy endashlar, webinar, yangi g'oyalar, modulli o'qitish, web – texnologiya.*

Innovasion ta'lim texnologiyalarining mohiyati, turlari va vaziri asoslari. Lug'aviy jihatdan "innovasiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda ("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. "Innovasiya" tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi. Innovasiya – muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyat "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da ko'rsatilishicha, innovasiya quuidagicha mazmun va tushunchalarga ega: "Innovasiya (ingl. "innovationas" – kiritilgan yangilik, ixtiro)

1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta'minlash uchun iqtisodiyga sarflangan mablag'lar;

3) ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalaridagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalar va faoliyat doiralari qo'llanishi" A.I.Prigojinning fikriga ko'ra, innovasiya maqsadga muvofiq ravishda muayyan ijtimoiy birlik – tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga nisbatan munosabatni yangicha endashish, bu munosabatni bir qadar turg'un elementlar bilan bo'rtib bog'ish tushunilishi lozim. Bu o'rinida anglanadiki, muallifning

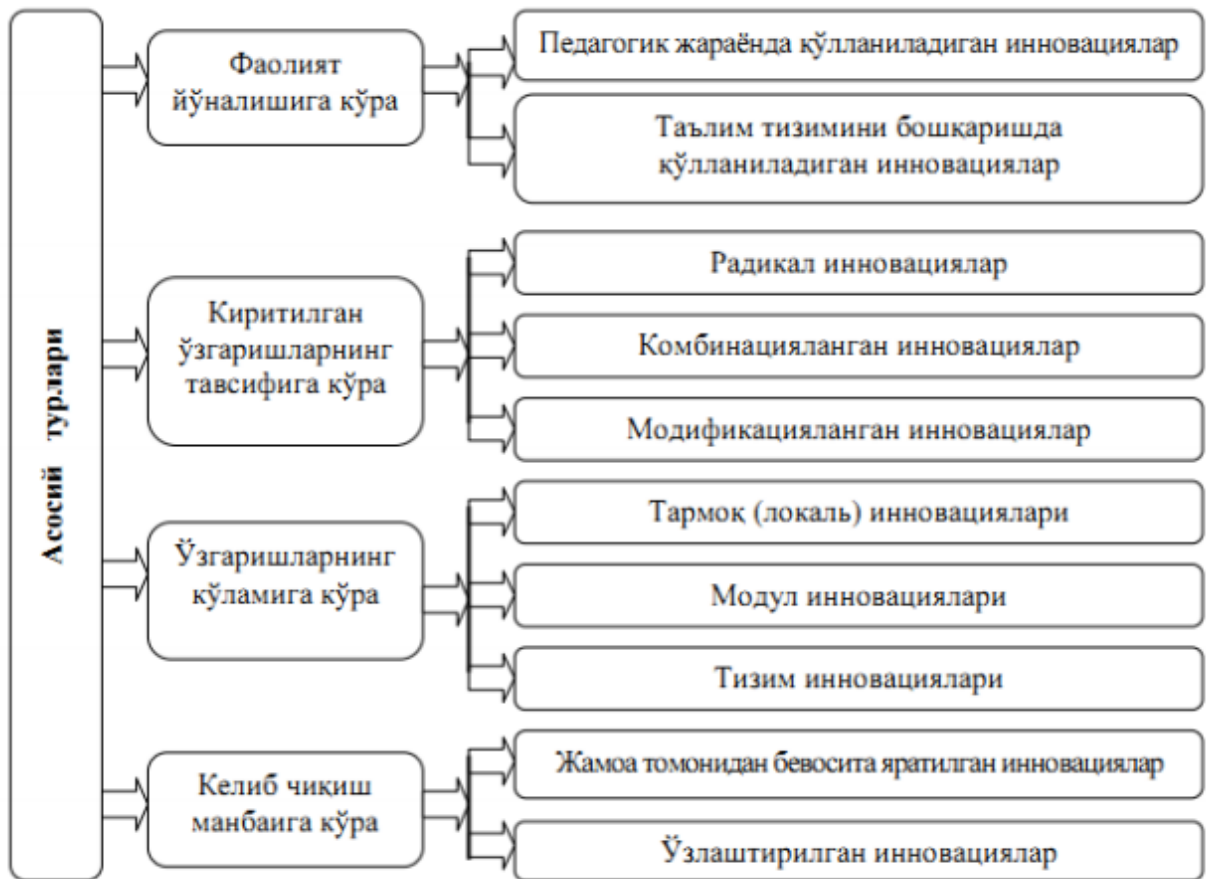
qarashlari bevosita ijtimoiy munosabatlar, ularga nisbatan innovasion ёndashish mohiyatini ifodalaydi. Shundan kelib chiqqan holda har bir shaxs fuqaro, mutaxassis, rahbar, xodim, qolaversa, turli ijtimoiy munosabatlar jaraёnining ishtirokchisi sifatida o'ziga xos innovator faoliyatni tashkil etadi. Amerikalik psixolog E.Роджers o'z tadqiqotlarida innovasion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jaraёnda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayёрlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovasion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rganган.

Иновасион та'лим (ingl. "innovation" – yangilik kiritish, ixtiro) – та'лим олувчида янги g'оуа, me'ёр, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'оуalar, me'ёр, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim.

Иновасион та'лим жараёнида qo'llaniladigan texnologiyalar иновасион та'лим texnologiyalari ёки та'лим иновасиуалари деб nomlanadi.

Та'лим иновасиуалари – та'лим sohasi ёки o'quv жараёнида тавжид муаммони янгиша ёндашув asosida echish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Та'лим иновасиуалари "инновасион та'лим" деб ham nomlanadi. "Иновасион та'лим" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klubi" da qo'llanilgan. Та'лим иновасиуалари bir necha turga ajratiladi.

Инновасиялар турли ko‘rinishga ega. Quyidagilar инновасияларнинг asosiy ko‘rinishlari sanaladi:

- yangi g‘oyalar;
- tizim ёки faoliyat yo‘nalishini o‘zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar;
- noan‘naviy ёndashuvlar;
- odatiy bo‘lmagan tashabbuslar;
- ilg‘or ish uslublari

Ta‘lim tizimida ёки o‘qув faoliyatida инновасияларни qo‘llashda sarflanган maбlag‘ va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko‘zlanadi. Инновасияларнинг har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o‘zgaruvchan mexanizmga ega bo‘lishi zarur. Barcha sohalarда bo‘lgani kabi ta‘limda ham “новасия”, “инновасия” hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo‘lib, faqatgina tizimдаги auzim elementlarni o‘zgartirishga xizmat qilsa u novasiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bardi-yu, faoliyat ma‘lum konseptual ёndashuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga

ёки уни тубдан о'зgartirishga хизmat qilsa, u инновасиуа (уангилик киритиш) деб аталади.

Илмиу адабиётларда “новасиуа” (уангиланиш, уангилик) ҳамда “инновасиуа” (уангилик киритиш) tushunchalarининг бигбигидан farqlanishига alohida е'тибор qaratiladi. Misol uchun, В.И. Загвуазинскиунинг е'tirof etishicha, “уанги”, “уангилик” tushunchasi nafaqat muayyan g'oyani, balki hali amaliётда foьdalaniлмаган ёндashув, метод hamда технологиуаларни ifodalayди. Ammo бунда жараён elementlari уахлит ёки alohida олинган elementlarан иборат бо'либ, о'згариб турувчи sharoit ва вазиуатда ta'лим ва тарбиуа вазифаларини samarali hal etish g'oyalарини о'зида aks ettiradi. Darhaqiqat, уангилик – vosita sanalib, u aksariyat holatlarда уанги метод, методика, технологиуа ва б. ко'гинишида namоён бо'лади.

Musiqа madaniyati ta'limининг уанги mazmuni ёsh avlodни milliу musiqiu merosi тизга vorislik qila оладиган, umumbashariу musiqа боулигини идрок eta оладиган, madaniyatli inson darajasida voуaga etkazishни назарда tutadi. Noziggi zamон ёshlari aqliу kamolotинин гивожланиб бораётганлиги, ularning ilm о'rganishga chanqoqliги, mustaqil fikrlashi ва ilmiу-ижодиу изланишлари, уангиликлар ва kashfiётlarга nisbatan cheksiz qiziqishi ва ta'lim mazmuniga talabchanлиги, о'qituvчинин о'з ustida ishlash, malakasini oshirib bogishi ва ongini yanada гивожlantirishi, ta'lim тизимидаги barcha уангиликлардан бохабар бо'либ bogishi kerakligiga asosiu omil бо'либ хизmat qiladi. So'nggi уillarда педагогика fani ta'lim тизимига shiddat bilan кириб kelaётган уанги педагогик технологиуалар, инновасиуалар, уанги-уанги педагогик-психологик tushunchalar, interfaol metodlarnи ta'lim берувчи tomonidan о'zlashtirilib ва qo'llanib bogilishi ta'lim mazmunини тубдан о'zgartirib уиборди, desak тибolag'a бо'lмауди.

Noziggi kunda ta'lim жараёнида interfaol metodlar, инновасион технологиуалар, педагогик ва ахборот технологиуаларини о'quv жараёнида qo'llashга бо'лган qiziqish, е'тибор kundan-kunga kuchayib bormoqда. Bunday бо'lishининг sabablariдан биги, shu vaqtracha an'anaviу ta'limда о'quvchilarnи faqat tayёр bilimlarnи egallashга о'rgatilgan бо'lsa, zamonaviу технологиуалар ularни egallaётган bilimlarини о'zлари qidigib topishlari, mustaqil о'rganib, tahlil qilishlari, hatto xulosalarnи ham о'zлари keltirib chiqarishlarига о'rgatadi.

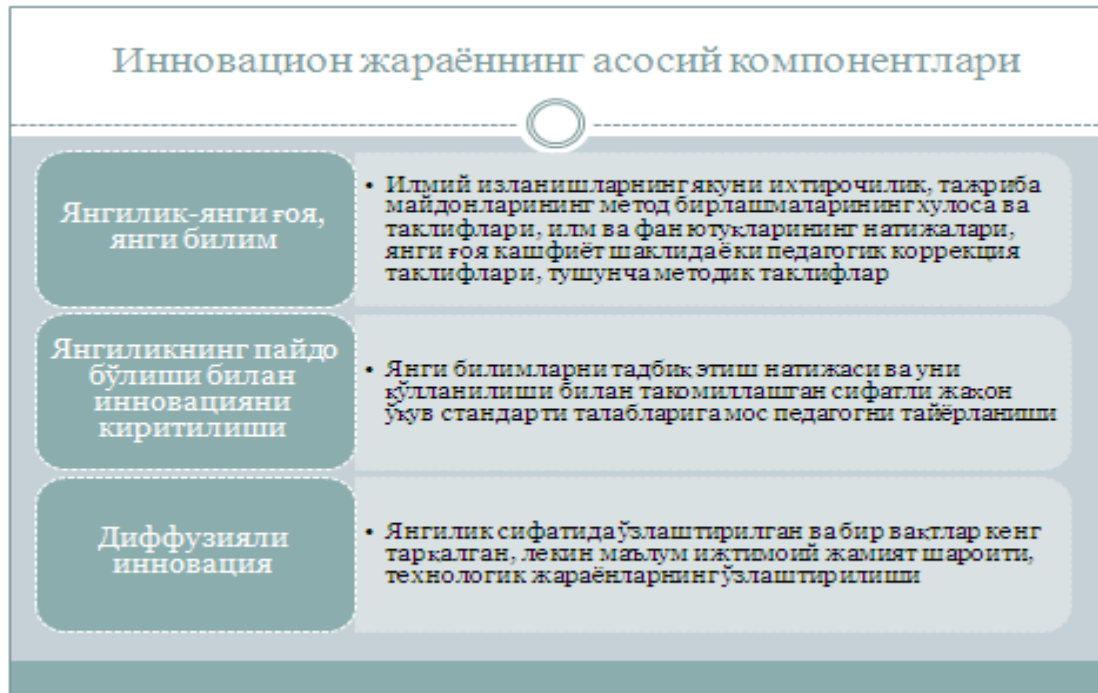
Уанги педагогик технологиуаларни qo'llagan holda о'tkazilishi mumkin бо'лган dars жараёни методикасини har биг о'qituvчи о'з fani (о'quv predmeti) sharoitидан hamда о'quvchilarning imkoniyati ва ehtiёжидан келиб chiqqan holda о'zgartirishi ёки shular asosida о'qitish жараёнида о'зининг mualliflik технологиуаларини yaratishi mumkin.

XXI asr kompyuterlari va Internet masofaviy o'qitishning tezkorlik va soddallashtirilgan tartibda keng tarqalishiga imkon berdi. Internet radio va televideniyeга nisbatan жуда katta siljishlarга олиб келди. Har qanday талаба билан u qaerда жоулашганлигидан қат'и назар мулоқотга киришиш ва қайтарув алоқара киришиш имкониётлари раудо бо'лди. Тезкор интернетнинг тарқалиши о'қиш учун "онлайн" семинар тизимига о'tиш имконини берди ва натижада масофавий о'қитиш тизими вижудга келди. Масофавий о'қитиш жараёнида тингловчиларнинг ҳамма вақт аудиториюада бо'лиши талаб қилинмауди. Масофавий о'қитишни амалга оширувчи ко'рчилик о'қув муассасаларида умумий машг'улотлар о'tказиб келинмоқда, аурим holatlarда ular кечки вақт ёки дам олиш kunlari о'tказилади. Бундай машг'улотларда тингловчиларнинг қатнашиши шарт эмас, бироқ тингловчиларнинг амалий ко'никмаларини шакллантириш учун ularнинг бундай машг'улотларда иштирок етиши жуда фоудали হিসобланади.

Масофавий о'қиш та'лим беришда икки асосий ёндашишни изохлаб беради – бular кенгайтириш ва transformasiya моделлари диг. Кенгайтириш моделида о'қитиш технологиюаси hozirги ан'анавий usulдан деярли farq қилмауди. Transformasiya модели о'қитувчи ва тингловчи hamkorлиги учун ахборот-коммуникация технологиялари vositalарини о'зида мужассам қилади.

Бугун масофавий та'лимнинг уана бир turi «webinar» (1998 уида бу термин мулоқатга кигитилди) технология вижудга келди. Вебинар технология о'қитишни web –технология асосида интерактив holda tashkil етишни назарда tutади. Бу технология nafaqat тингловчиларга ахборотни етказди balkи, ular билан мулоқатга киришиш (ог'заки, ёзма) имконини уаратади, уа'ни семинар ко'ринишида fikrlarni almashish, о'з fikrini баён етиш mumkin. Boshqacha қилиб аутганда internet tarmog'и асосида tashkil етилувчи та'лим ham суб'ект-суб'ект парадигмасига о'tмоқда.

Иновасиуа (инглизча innovation) - уангилик кигитиш, уангиликдиг. А.И.Ригожин иновасиуа деганда *muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholu, жатмуят, гуруҳга уанги, nusbatan turg'un unsurlarni kurutub boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarushlarni tushunadi. Бу innovator faoluyatidir.*

Тадқиқотчилар (А.И. Ригожин, Б.В. Сазонов, В.С. Tolstoy, А.Г.Кругликов, А.С.Ахиезер, N.P.Stepanov ва бoшqalar) инновацион жараёнлар таркибий қисmlарини о'rganishнинг икки ёндашувини ажратадилар: *yangulukning individual mikrosathu va alohida-alohida kurutulgan yanguluklarnu o'zaro ta'suru mikrosathu*.

Бигинчи ёндашувда haётга жoғиу етилган қандадир янги g'oya ёғитилади.

Иккинчи ёндашувда alohida-alohida кигитилган янгиликларнинг o'zaro ta'sиги, ularning биғлиги, гақобати ва оқибат натижада бигининг o'ғнини иккинчиси еғаллашдир.

Олимлар инновацион жараён микротузилмасини tahlil қилишда haётнинг дағиулиги konsepsiyasини farqlaудилар.

Бу konsepsiya янгилик кигитишга нисбатан o'lchanадиган жараён еканлиғидан келиб чиқади.

Педагогикага оид адабиётларда инновасиуа жараёни sxemasи беғилади. U қуидағи bosqichlarnи қamраб олади:

7. *Yangu g'oya tug'ulushu ёku yanguluk konsepsiyasини paydo қulush bosqichu, u kashfiёт bosqichu деб ham yurutuladu.*

8. *Ixturo қulush, ya'nu yanguluk yaratush bosqichu.*

9. *Yaratulgan yanguluknu amalda qo'llay bulush bosqichu.*

10. *Yanguluknu ёyush, unu kenг tadbiq etush bosqichu.*

11. *Muayyan sohada yangulukning hukmronluk қulush bosqichu. Bu bosqichda yanguluk o'zining yangulugunи yo'qotadi, uning samara beradigan muqobulu paydo bo'ladi.*

12. Yangi muqobulluk asosida, almashturush orqali yangzulukning qo'llanish dourasuni qusqarturush bosquchi.

V.A.Slastenin yangilik kiritishni maqsadga muvofiq yo'naltirilgan yangilik yaratish, keng e'yush va foydalanish jara'eni majmui, uning maqsadi insonlarning ehti'oji va intilishlarini yangi vositalar bilan qondirish deb biladi.

Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtra nisbatan qonuniy givojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

Yangilik kiritishning tizimli konsepsiyasi mualliflari (A.I.Priqojin, B.V.Sazonov, V.S. Tolstoy) innovasion jara'enlarning ikki muhim shaklini farqlaydilar.

Birinchii shaklga yangilik kiritishni oddiy ishlab chiqish kiritiladi. Bu ilk bor mahsulot o'zlashtirgan tashkilotlarga taalluqlidir.

Ikkinchi shaklga yangilikni keng ko'lamda ishlab chiqish taalluqlidir.

Pedagogik innovasiyada "yangi" tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Shuningdek, pedagogik fanda xususiy, shartli, mahalliy va sub'ektiv yangilikka qiziqish uyg'otadi.

Xususiy yangilik V.A. Slasteninning aniqlashicha, joiy zamonaviyashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birinchi yangilashni ko'zda tutadi.

Murakab va progressiv yangilashga olib keluvchi ma'lum unsurlarning uyg'indisi shartli yangilik hisoblanadi.

Mahalliy yangilik konkret ob'ektda yangilikning foydalanishi bilan belgilanadi.

Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ekt uchun ob'ektning o'zi yangi bo'lishi bilan belgilanadi.

V.I. Zagvuzinskiy yangi tushunchasiga ta'rif berib, pedagogikadagi yangi bu faqatgina g'oya emas, balki hali foydalanilmagan endashuvlar, metodlar, texnologiyalardir, lekin bu pedagogik jara'enning unsurlari majmuan e'ki alohida olingan unsurlari bo'lib, o'zgarib turuvchi sharoitda va vaziyatda ta'lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etishning ilg'or boshlanmalarini o'zida aks ettiradi.

R.N.Yusufbekova pedagogik yangilikka o'qitish va tarbiya berishda avval ma'lum bo'lmagan va avval qaud qilinmagan holat, natija, givojlanib boguvchi pazariya va amaliyotga eltuvchi pedagogik voqelikning o'zgarib turishi mumkin bo'lgan mazmuni sifatida qaraydi.

Pedagogik innovasiyada R.N.Yusufbekova *innovasion jara'en tuzilmasuning uch blokuni farqlaydi:*

Бигинчи блок - педагогикадаги унгиини ажратиш блоки. Бунга педагогикадаги унги, педагогик унгиликнинг таснифи, унгиини yaratish shart-sharoiti, унгиликнинг ме'ёрлари, унгиининг уни о'zlashtirish ва foудalanishga tayёрлиги, an'ana ва поваторлик, педагогикадаги унгиини yaratish bosqichlari кигади.

Иккинчи блок - унгиини идрок qilish, о'zlashtirish ва baholash блоки: педагогик hamjamiyatlar, унгиини baholash ва уни о'zlashtirish жараёнларининг rang-баранглиги, педагогикадаги konseruatorlik ва поваторлик, инновасиуа муҳити, педагогик жамиятларнинг унгиини идрок etish ва baholashga tayёрлиги.

Учинчи блок - унгидан foудalanish ва уни жогиу etish блоки, у'ни унгиини тадбиқ etish, foудalanish ва кенг жогиу etish qonuniyatları ва turlarидиг. М.М.Роташникнинг инновасиуа жараёнлари talqinлари киши е'тибогини о'зига tortади. У инновасиуа жараённинг quидаги tuzilmasини бегади:

- *faoluyat tuzulmasu - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl - metodlar - metoduka komponentlari yug'undusu;*
- *sub'ektiv tuzulma-innovasion faoluyat sub'ektlarunung xalqaro, muntaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;*
- *sathiy tuzulma-innovasion faoluyat sub'ektlarunung xalqaro, muntaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;*
- *mazmun tuzulmasu - o'qiv-tarbiyaviy ushlar, boshqaruv (va b.)da yanguluknug paydo bo'lushu, ushlab chuqulushu va o'zlashturulushu;*
- *bosqichlilikka asoslangan haet davriyluk tuzulmasu – yanguluknug paydo bo'lushu - uldam o'sush - etukluk – o'zlash turush - diffuziya (sunub ketush, tarqalush) – boyush (to'yunush) – qoloqluk - unquroz – urraduasuya(aldanush) – zamo navuylashturush;*
- *boshqaruv tuzulmasu - boshqaruv harakatlarunung 4 ta turunung o'zaro aloqasu: rejalashturush - tashkul etush - rahbarluk qulush - nazorat qulush;*
- *tashkuluy tuzulma - diaagnostik, oldundan ko'ra bulush, sof tashkuluy, amaluy, utimlashturuvchi, tatbiq etuvchi.*

Педагогикага оид адабиётларда инновасион жараёни кечишининг 4 ta asosiy qonuniyati farqlанади:

- *pedagogik innovasiya muhutunung aёvsuz betaromluk qonuni;*
- *nuhoiyat amalga oshush qonuni;*
- *qoluplashturush (stereotuplashturush) qonuni;*
- *pedagogik innovasiyanug davriy takrorlanushu va qaytushu qonuni;*

Аёвсиз бемаромлик қонунда педагогик жараён ва hodisalar to'g'risidaги уахлит tasavvurlar бизилади, педагогик онг бо'линади, педагогик уангилик baholanadi ва u уангиликнинг аһамиуати ва қимматини кенг ёуади.

Ниһоуат амалга oshish қонуну уангиликнинг һаётиулиги бо'либ, u erta ё kech, stixiuуали ёки онгли ravishда амалга oshadi.

Qoliplashtirish (stereotiplashtirish) қонуну shundan иборатки, унда педагогик инновасиуа fikrlashни биг қолирга tushirish ва амалиу harakatra o'tish tendensiuуасига ега бо'лади. Бундау holatда педагогик қолир (stereotip) qoloqlikка, бoshqa уангиликларнинг амалга oshish уо'лига to'sиқ бо'lishга мажбур бо'лади.

Педагогик инновасиуанинг давриу takrorlanishi ва qaytishi қонунининг моһиуати shундаки, унда уангилик уанги sharoitларда qayta tiklanadi.

Педагогик инновасиуа тадқиқотчилари инновасиуа жараёнининг икки тирини farqlauidilar:

Иновасиуанинг бигинчи тире stixiuуали о'тади, уа'ни инновасион жараёнда унга бо'лган еһтиёж һисобга олинмауди, уни амалга oshirishнинг бarcha shart sharoitлари тизими, usullari ва уо'llарига онгли munosabat бо'лмауди.

Иновасиуанинг иккинчи тире онгли, maqsadga muvofiq, илмиу asoslangan faoliуat mahsulidir.

Олиу мактабдаги инновасион жараёнлар В.А.Slastenin, М.М.Левина, М.У.Виленскиу ва бoshqalar томонидан тадқиқ қилинган.

Олиу мактаб инновасион жараёнлари негизида қуидаги ёndashublarnи белгилash mumkin:

- *madaniyatshunoslik жиһатидан (insonni bulushning ustivor rivojlanishi) ёndashuv;*
- *shaxsiу faoliуat жиһатидан (ta'lumдаги yangи texnologiuуalar) ёndashuv;*
- *ko'p sub'ektlu (dialoguk) ёndashuv, kasbiу tayёrgarlikни unsonparearlashturush;*
- *individual - ижодиу (o'qituvchi ва talabalarning o'zaro munosabatlari) ёndashuv.*

Олиу мактабда инновасион faoliуatнинг sub'ekti о'қитувчи, унини shaxsiу имкониуати һисобланади. Бунда о'қитувчи shaxsinинг ижтимоиу-маданиу, intellektual ва ахлоқиу имкониуатлари yuksak аһамиуатга молик бо'лади.

S.M.Годнинининг ишларига *talabaning shaxsiу xuslatlari pedagoguk жараённинг sub'ektu sifatida ёrutuladi*. Унга қуидагиларни кигитади: о'қитишнинг һозирги ва kelgusi bosqichлари uchun қабул қилинган о'қув - тарбиуа жараёнининг maqsadi, vazifasi ва ko'rsatmalarини anглау билish;

intellektual mehnatning yangi tadbiqlarini egallash; maqsadga muvofiq kasbiy o‘z-o‘zini tarbiyalash va mustaqil tahsil olish, qiyinchiliklarni a’lo darajada eng bilish, o‘sinish va mustahkam o‘rin egallashning kengayagan intellektual va kasbiy imkoniyatlari, istiqbollari bilan qoniqish, o‘zining sotsial roli funksiyasini bajarishida faol munosabatda bo‘lish va hokazo.

Иновацион педагогик жараённинг муҳим unsurlari *shaxsning o‘z-o‘zini boshqarushu va o‘zini- o‘zi safarbar qula olushu husoblanadi*. Унинг энг муҳим yo‘nalishlaridan бири talabalarнинг bilish faoliyatini rivojlantirish.

Бундау yo‘nalish talabalarнинг o‘quv ishlarini faollashtirish, ularning kasbiy ixtisoslashishini aniqlab olish faolligini o‘z ichiga oladi.

Shunday qilib, inovatsion faoliyat omillari nazariyasi tahlili uning энг муҳим yo‘nalishi *gumanistik aksuologiya* ekan degan xulosaga olib keladi.

Иновацион faoliyatga aksiologik ёндашув insonning o‘zini yangilik yaratish jaraёniga bahshida qilishi, uning tomonidan yaratilgan pedagogik qadriyatlar jamiini anglatadi.

Nazorat savollari:

1. Balloniya jaraёnini qo‘llashga qaratilgan harakat mazmuni nima?
2. Modul dastur nima?
3. O‘quv moduli qanday ishlab chiqiladi?
4. An’anaviy ta’lim tizimida chuqur o‘rnashib qolgan pedagogik paradigmatlar qanday?
5. Modul bir nechta bloklardan iborat?
6. Blended learning ta’limi deganda nimaning tushunasiz?
7. Ta’limning ommaviylashuvi Internet (“on-line”)ning roli?
8. Masofaviy ta’lim turining xususiyatlari nimalardan iborat?
9. Musiqqa ta’limida zamonaviy strategiyalar nimalarda aks etadi?

Foдаланилган адабиётлар

1. Азизходжаева N.N. Педагогик технологиулар ва педагогик mahorat. – Т.: Молиуа, 2003. – 192 б.
2. Martina Freytag. “Chorleitung- effizient und lebensnah”. Gustav Boss Verlag. Kassel, Germaniya, 2011.
3. Назайкински Е. Жанр и стил в музике. -М, 2003.
4. Рахимов SH. Musiqqa san’atiga o‘rgatish metodikasi. - Т.: O‘quv qo‘llanma, 2009. – 224 б.
5. Madaniyat sohasiga oid me’ёriy hujjatlar to‘plami. O‘z.R. Madaniyat va sport ishlarini vazirligi, 2010 y.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш услубиёти. (2 соат)

Ишдан мақсад: Илғор хорижий тажрибалар асосида ўқув-услубий мажмуаларни яратиш ва модул асосида дарсларни ташкил этиш.

Мақсаднинг қўйилиши: Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. компьютер технологияларига асосланган ўқитиш методларидан фойдаланишга мўлжалланган ўқитиш воситаси сифатида. Дарслик ва электрон дарсликдан мустақил таълим олишда ва ўқув материалларини ҳар томонлама самарали ўзлаштиришда фойдаланиш методлари. Электрон дарсликда фаннинг ўқув материаллари талабага интерактив усуллар билан, психологик ва педагогик жиҳатлар, замонавий ахборот технологиялари, аудио ва видео анимациялар имкониятларидан ўринли фойдаланиш.

1. Амалий тарбиявий ишларини режалаштириш, фаолиятнинг энг муҳим қоидаларини англай билиш.

2. Ҳар бир талабага нисбатан уни жамоа шароитида тарбиялашнинг индивидуал дастурини тузиш.

3. Талабаларнинг ёшлик ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, уларга нисбатан индивидуал муносабатни ошириш.

Б) Ташкилотчилик малакалари:

1. Талабалар орасидаги фаол болаларни аниқлай билиш, танлай билиш ва уларни идрок қилиш.

2. Талабаларнинг турли хилдаги жамоа, индивидуал фаолиятини уюштира билиш ва уларни ижтимоий фаоллигини билиш.

3. Талабаларга берилган ижтимоий топшириқлар берилиши юзасидан назорат ўрнатиш ва уларга зарур вақтда амалий ёрдам бериш.

4. Ота-оналар, кенг жамоатчилик ўртасидаги ишларни билиш. талабаларга талаблар қўйиш методлари қуйидагилар дан иборат: талабанинг ахлоқ қоидаларини, барча предмет бўйича билимларни баҳолаш, ўқитишдаги бурч ва маъсулиятни билиш, машқ қилиш, талабаларни меҳнат қилишга ўргатишдан иборатдир.

Устоз олдида қўйилган талаблар:

1. Фаолиятнинг аниқ мақсадларини шогирд хис қилсин.

2. Фаолиятни амалга ошириш шогирд ташаббуси ва ижодий фаолликка боғлиқ. Бунда ишни тақсимлаш, режалаш, ҳисобга олиш, натижа чиқариш кабиларни шогирдларнинг ўзларига ҳавола қилиш лозим.

3. Устоз фаолиятга педагогик раҳнамолик қилади, шогирдларнинг ижодий одатларини шакллантиради.

4. Фаолият жараёнида ҳар бир шогирд ижрочилик малакасига эга бўлади.

5. Иш натижасини муҳокама қилиш, шогирдларни рағбатлантириш.

Устоз шахсий хусусиятларидан ташқари чуқур илмий савияга, сўзлаш маданиятига, юксак одоб ахлоқли булиши керак. Шогирдлар билан ўтказиладиган суҳбатларни юқори савияда ташкил қилишда, устоз қуйидаги маданият қирраларига эга бўлиши керак.

Рухият маданияти - шогирднинг маънавий эҳтиёжларига тўғри таъсир кўрсатиш.

Маҳорат маданияти - ҳар бир тадбирни зўр қувонч ва қалбдан ташкил қилиш.

Сиёсий маданият - давр талабига мос иқтисодий, ижтимоий билимга эга бўлиш.

Маънавий маданият - шогирдларнинг ижодий, маънавий, бадий фаолиятини ташкил қилиш.

Касбий қобилиятнинг асосий турлари. Педагогик фаолиятнинг самарали бўлиши, педагогик маҳоратга эришиш учун устозда қуйидаги қобилият турлари мавжуд бўлмоғи лозим.

1. Билиш қобилияти - фанни тегишли соҳаларига оид қобилиятидир. Бундай қобилиятга эга бўлган устоз фанни ўқув курси ҳажмидагина эмас, балки анча кенг ва чуқурроқ билади, ўз фани соҳасидаги кашфиётларни ҳамиша кузатиб боради.

2. Тушунтира олиш қобилияти - ўқув материални талабаларга тушунарли қилиб баён этиш, талабаларда мустиқил равишда фаол фикрлашга қизиқтириш.

3. Кузатувчанлик қобилияти - тарбияланувчининг ички дунёсига қира олиш қобилияти. Талаба шахсни ва унинг вақтинчалик рухий ҳолатларини жуда яхши тушуна билиш билан боғлиқ бўлган психологик кузатувчанликдир.

4. Нутқ қобилияти - нутқ ёрдамида шунингдек имо-ишора воситасида ўз фикр ва туйғуларини аниқ ва равшан ифодалаш қобилиятидир.

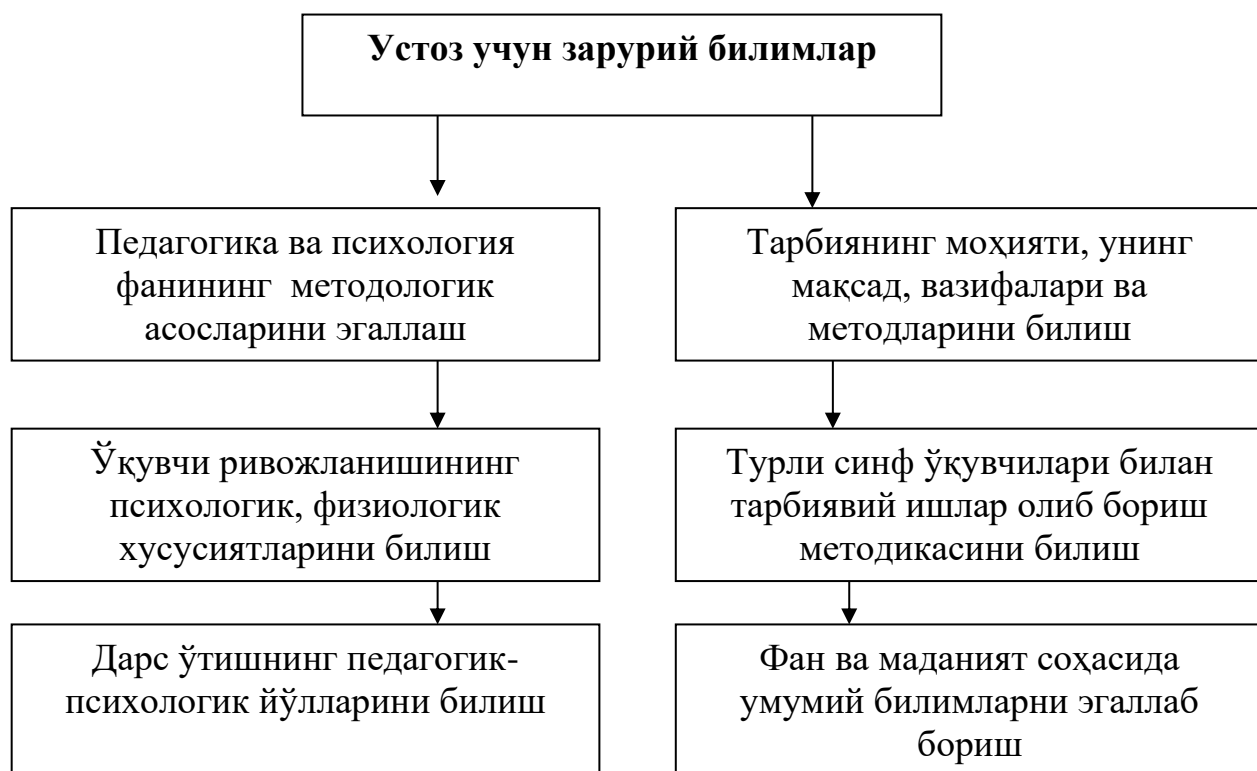
5. Ташкилотчилик қобилияти - талабалар жамоасини уюштириши, талабаларни муҳим вазифаларни ҳал этишга руҳлантириш назарда тутилади.

6. Обрў орттира олиш қобилияти - бевосита эмационал, иродавий таъсир кўрсатиш ва шу асосда тарбия бериш маъсулиятини хис этиш, ўзини ҳақ эканлигига ишонтириш.

7. Коммуникатив - тўғри муомала қила олиш, ўзаро муносабат ўрната билиш педагогик назокатнинг мавжудлигини билдиради.

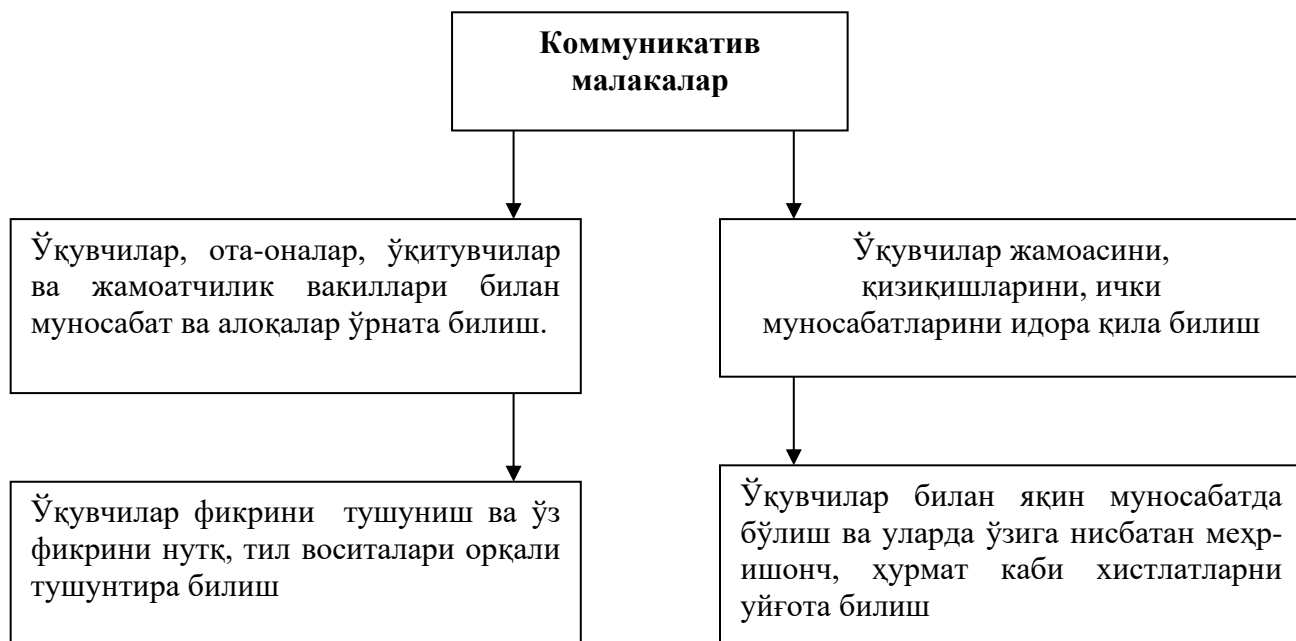
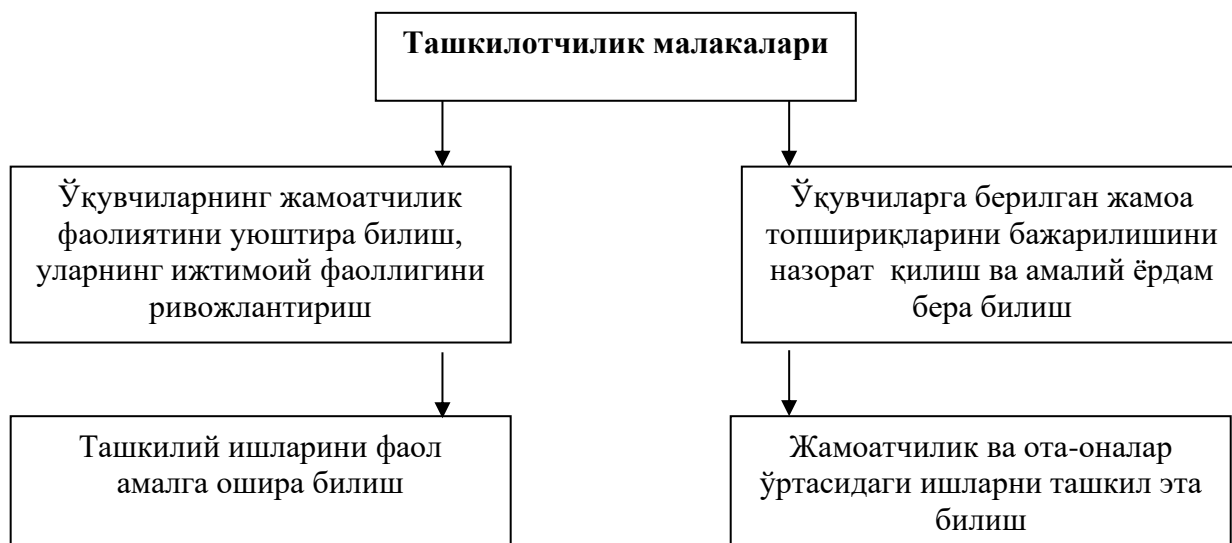
8. Келажакни кўра билиш қобилияти - ўз харакатларининг натижавийлигини таъминлаш.

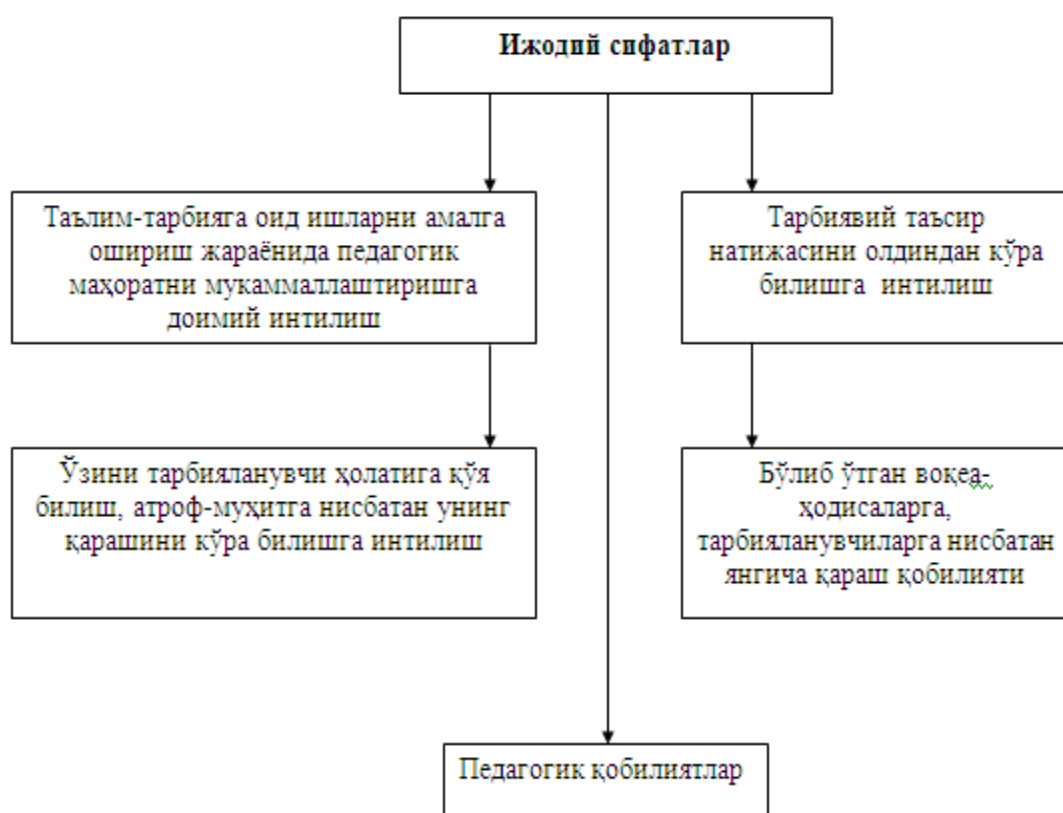
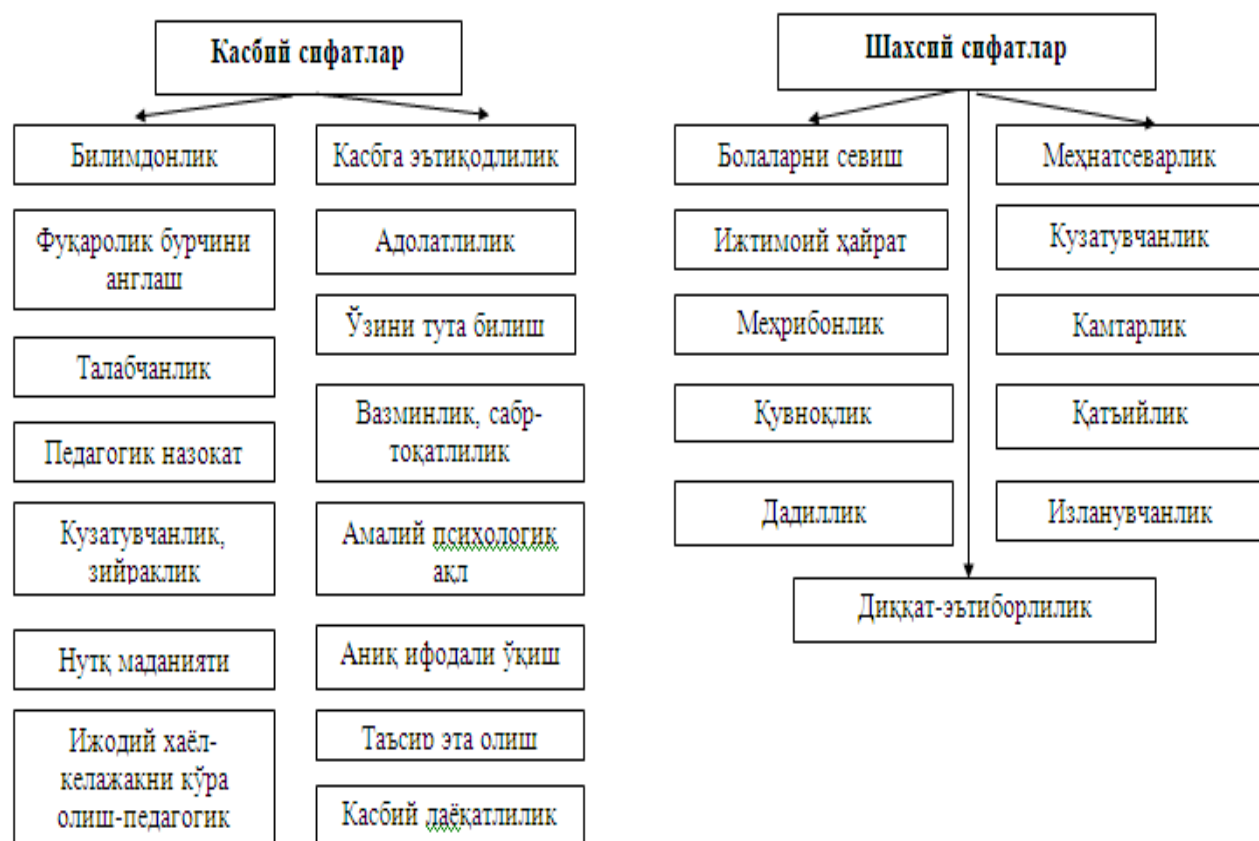
Устоз қиёфаси профессиограммаси

Устоз учун зарур бўлган малакалар.

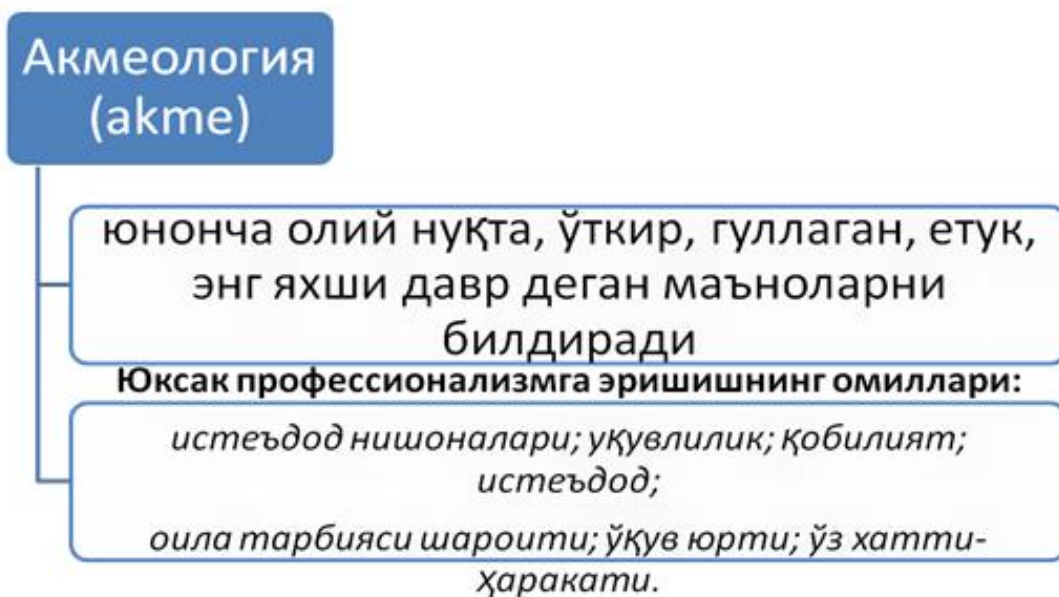

Ўқитувчининг фаолият тузилмаси

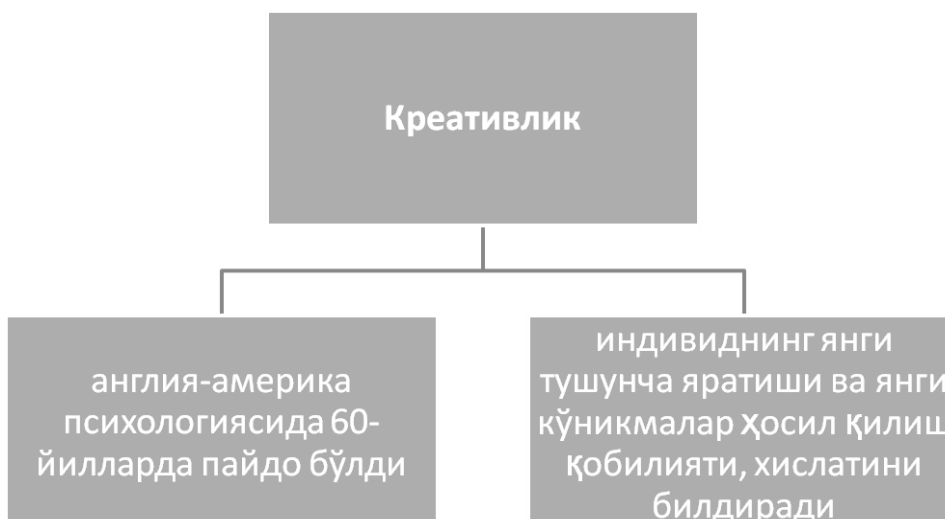
Профессионализм категориялари:

- *ижодий индивидуаллик;*
- *ўзининг ўсиш ва такомиллашиш жараёни;*
- *ўз имкониятларини амалга ошириш сифатидаги креатив тажрибаси.*

Ўқитувчининг ижодий индивидуаллиги қуйидагилардан иборат:

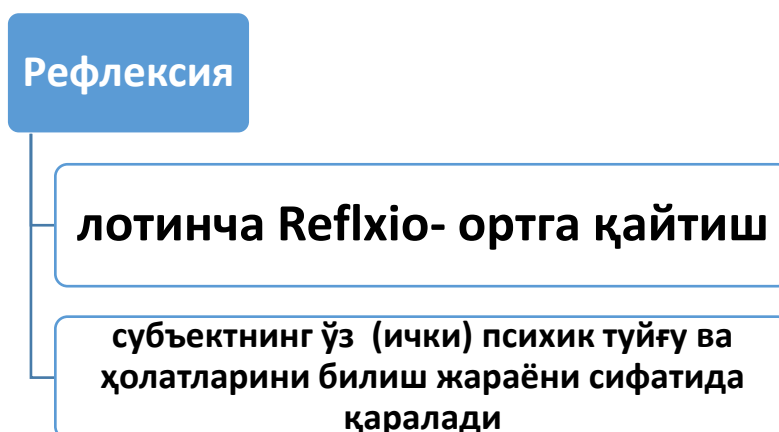
- *интеллектуал - ижодий ташаббус;*
- *билимлар кенглиги ва чуқурлиги интеллектуал қобилияти;*
- *зиддиятларга нисбатан хушёрлик, ижодга танқидий ёндашув, вужудан яратувчиликка қурашчанлик қобилияти;*
- *ахборотларга ташналик, муаммолардаги гайри одатийликка ва янгиликка бўлган ҳис-туйғу, профессионализм, билишга бўлган чанқоқлик*
- *(Н.В.Вишнекова).*

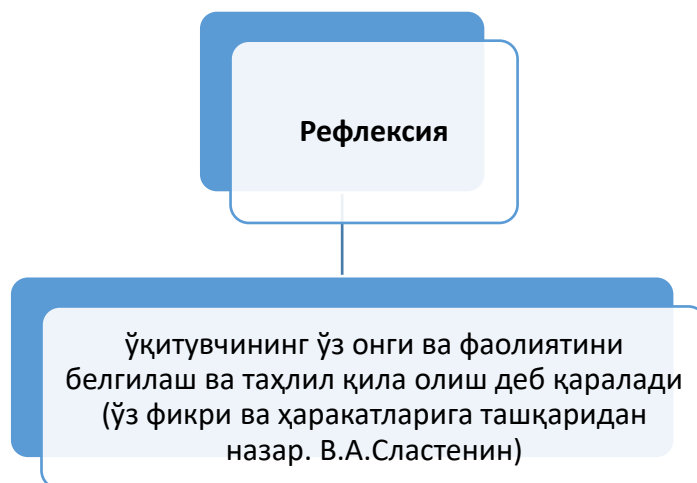

Ж. Гилфорд креативликни тавсифлайдиган қатор индивидуал қобилиятларни кўрсатади:

- *фикрининг равонлиги;*
- *фикрни мақсадга мувофиқ йўллай олиши;*
- *ўзига хослик (оригиналлик);*
- *қизиқувчанлик;*
- *фаразлар яратиш қобилияти;*
- *хаёл қила олиш, фантастлик (фантазия.)*

Ўқитувчи фаолиятидаги креативлиги босқичлари:

Педагогикага оид адабиётларда рефлексив жараёнларни изоҳлашнинг икки анъанаси мавжудлиги айтилади:

- *объектлар моҳиятини изоҳлашга ва уларни конструкциялашга олиб келадиган оннинг рефлексив таҳлили;*
- *шахслараро мулоқот маъносини тушуниш рефлексияси;*

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, шогирд малакали кадр бўлиб шаклланар экан, рақобат усулларининг ҳар хил турли шаклларини ўзлаштириши лозим. Бу ўз навбатида таълим жараёни самарадорлигини таъминлаб боради.

2- амалий машғулот: Мусиқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш методикаси. (2 соат)

Ишдан мақсад: Мусиқа фанларини ўқитишда “Устоз-шогирд” анъаналари асосида дарсларни ташкил этиш.

Мақсаднинг қўйилиши: Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. компьютер технологияларига асосланган ўқитиш методларидан фойдаланишга мўлжалланган ўқитиш воситаси сифатида. Дарслик ва электрон дарсликдан мустақил таълим олишда ва ўқув материалларини ҳар томонлама самарали ўзлаштиришда фойдаланиш

методлари. Электрон дарсликда фаннинг ўқув материаллари талабага интерактив усуллар билан, психологик ва педагогик жиҳатлар, замонавий ахборот технологиялари, аудио ва видео анимациялар имкониятларидан ўринли фойдаланиш.

Олий таълим муассасаларида талабаларнинг ихтисосликка оид ўқув материални ўзлаштирганлиги, уларда шаклланган кўникма ва малакаларни назорат қилиш ҳамда баҳолаш таълим-тарбия жараёнининг таркибий қисми ҳисобланади. Чунончи, талабаларда касбий кўникма ва малакаларни шакллантиришда ўқитувчидан мутахассислик ўқув предметларидан нафақат асосларидан чуқур билим бериши, балки уларни ўзлаштириш даражасини ҳаққоний назорат қилиб, баҳолаш ҳам талаб этилади. Чунки, назорат қилиш бу фақат таълим-тарбия натижаларини таҳлил қилиш эмас, балки бутун жараённинг турли босқичларида талабалар билиш фаолиятига раҳбарлик қилиш ҳамдир. Бундан ташқари олий мусиқа таълимида назорат қилиб баҳолаш ўзига хос таълимий, тарбиявий аҳамиятга эгадир.

Таълим-тарбия жараёнида билим, кўникма ва малакаларни назорат қилиш ҳамда баҳолашнинг таълимий аҳамияти, бунда ўқув материалнинг ўзлаштирилганлиги ҳақида ўқитувчи ҳам, талаба ҳам ижобий ёки салбий тавсифга эга бўлади. Яъни, ўқитувчи учун талаба нимани билиши ва нимани тушунмаслиги, қайси ўқув материали яхши ўзлаштирилгану, қайси бири ҳали яхши ўзлаштирилмаганлиги ёки умуман ўзлаштирилмаганлиги маълум бўлади. Бу эса талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва уни бошқариш учун асос бўлиб ҳисобланади. Бундан ташқари ўқитувчи ўзининг фаолиятига танқидий баҳо беради. Олинган натижаларга кўра фаолиятига кўшимчалар киритади, талабаларга нисбатан қандай ёндашиш методлари ва воситаларини тезроқ топиб олади. Бу ўқитувчининг ижодий тарзда дарсга тайёргарлик кўриши ва ўқув машғулотларини ўтказиши учун негиз ҳисобланади.

Худди шунингдек, талабага ҳам ўқув материалида у нимани яхши, нимани қониқарли ва нимани ёмон ўзлаштиргани тушунарли бўлади. Билимларни назорат қилмасдан талаба ўз билимларини чуқур, ҳар томонлама ва тўғри баҳолашга қодир эмас, баъзан унга гуё ўқув материални яхши эгаллаб олгандай туюлади, лекин назорат чоғида эса ўзлаштиришдаги камчиликлар, яхши тушунмаганлиги маълум бўлиб қолади. Назорат қилиб баҳолаш жараёнида талабанинг ўрганилаётган ўқув материални тушуниш, эса сақлаб қолиш, моҳиятини англаб олиш даражасини аниқлайди. Талабанинг фаоллиги орқали билимлари, кўникма ва малакаларидаги ижобий томонларни ривожлантириш, камчиликларни тугатиш имкониятига эга бўлади.

Назорат қилиш ҳамда баҳолашнинг тарбиявий аҳамияти талабаларда ўқишга, ўз ютуқлари ва камчиликларига нисбатан муносабат шаклланади, муаммоларни ечиш истаги туғилади. Талабага нисбатан берилган баҳо унда ҳамиша талаба сифатида, шахс сифатида ўзига нисбатан муайян бир муносабатни ҳосил қилади. Талабада ўзига нисбатан иродалилиқ, жамоавийлик, ўзаро бир-бирига ёрдам бериш каби сифатлар шаклланади. Бу, айниқса, ўсмирлар орасида катта аҳамиятга эгадир. Ҳар бир таълим берувчи билимларни назорат қилиш ва баҳолашнинг тарбиявий аҳамиятини тўғри қўллай олса, ҳар бир талаба олдида, ўқитиш соҳасида қулай истиқболларни очиб беради.

Илм фан, техниканинг ривожланиб бориши, ишлаб чиқаришнинг ўсиши барча соҳаларда бўлгани каби таълим-тарбия соҳасида ҳам аниқ, қатъий мезонлар асосида тарбияланувчининг билим ва фаолият даражасини баҳолаш лозимлигини кун тартибига олиб чиқди.

XX асрнинг иккинчи ярмидан ижтимоий тараққиётнинг мислсиз тезлиги талабаларнинг билими, кўникма ва малакалари даражаларини қисқа вақт оралиғида ҳолис баҳолаш имконини берувчи, назоратнинг янги усулини яратишни тақоза этди. Ана шу заруратнинг самараси сифатида талабанинг билим даражасини аниқловчи рейтинг тизими ишлаб чиқилди.

Амалий машғулотни бажаришда қуйидаги кейслардан фойдаланилади.

1-кейс

Муסיқа мактаби тарбияланувчиси Дилдора 12 ёшда. Қизнинг ота-онаси кизи учун фортепиано сотиб олиб берган. Уйда фортепиано ижрочилиги билан кўшимча тарзда Дилдоранинг бувиси шуғулланар эди. Дилдора ижрочилик соҳасида ютуқларга эриша бошлади. Мактаб концертларида якка ижрочи сифатида иштирок эта бошлади.

Дилдора тарбияланадиган гуруҳда Мунира деган қиз ҳам тарбияланади. Лекин улар сира ҳам келиша олмайдилар. Мунира – чин етим қиз. Дилдоранинг эришаётган ютуқлар Муниранинг ғашига тегар, унинг баҳиллигини оширар эди. Кундан кунга Мунира Дилдорани ёмон кўриб кетар, ҳар кўрганида бирор баҳона топиб, мазах қилар эди. Эҳтимол шу сабаб бўлса керак, катталарнинг ёки тарбиячиларнинг йўқлигида улар шу даражада уришиб кетишадикки, қизларни ажратиб олиш жуда ҳам қийин бўлади.

САВОЛ:

1. Мазкур можароли вазиятни қандай йўл ва усул билан хал қилиш мумкин?

2. Бу тарика рухий жароҳатли ҳолатларни вужудга келишининг олдини олиш мумкинми? Агар “ха” бўлса, қандай қилиб?

2-кейс

Бир неча йил аввал мусиқа мактабига бошқа муассасадан 10 яшар Юлдуз исмли қизни ўтказадилар. Жуда чиройли, ширингина, сочлари жингалак, дуторчи қизча. Аввалги ўқиган мусиқа мактаби ўқитувчиси меҳрибонлик билан гапирар, ҳар бир эришган ютуқларидан хурсанд бўлиб, рағбатлантирар эди. Янги мусиқа мактаби ўқитувчиси талабчан ва қаттиққўл бўлиб, берган топшириқлари юзасидан кўпроқ танбех берар эди. Юлдузнинг ота-онаси ўқитувчининг хатти-ҳаракатини тушунмай, ўқитувчини жаҳлдор деб ўйлаб, дарҳол уни мусиқа мактабидан чиқариб олдилар. Ярим йил давомида ижрочилик соҳасида анчагина ютуқларга эришди, ўқитувчисининг талабчанлиги натижасида ижро техникасини ўсганлиги сезилиб турар эди. Қизчанинг қаршилигига қарамай, ота-онаси мусиқа мактабига юбормай кўйди. Қизча ҳатто нима бўлганини ҳам тушуниб улгурмади. У жуда оғир аҳволда эди ва бошдан ўтказганларининг оқибати унинг хулқида узоқ вақт ўз таъсирини кўрсатди. У гўёки катталардан аламзада, бутун дунёга ишончсизлик нигоҳи билан боқарди. Ота-онасининг самимий меҳрли муносабати Юлдузда шубҳа уйғотар эди.

САВОЛ:

1. Ушбу вазиятда Юлдузнинг икки хил шароитдаги хулқи келтирилади. Юлдузнинг янги шароитга мослашиш давридаги хулқи хусусиятларининг келиб чиқиши ҳамда кейинчалик мусиқа мактабидан кетганидан хулқи сабабларини тушунтириб беринг.

2. Ушбу вазиятни олдини олиш, яъни Юлдузнинг янги шароитга, қаттиқ талабчанликка мослашиб кетиши ва умуман мусиқа мактабига қайтарилиши учун оилага қандай ёрдам ташкиллаштирилиш мумкин?

3-кейс

Рустамнинг отаси оталик ҳуқуқидан маҳрум этилган. Унинг онаси эса 3 йил олдин меҳнат миграцияси сабабли чет элга кетганича хали-хануз қайтиб келмаган. Рустам мусиқа мактабида рубоб чолғу ижрочилиги машғулотларига қатнайди. Охириги вақтларда мусиқа мактабидан қочиб кетадиган ва узоқ вақт дайдиб келадиган одат чиқарди. Хулқида ҳам салбий ўзгаришлар пайдо бўла бошлади. Унинг салбий хулқ-атвори гуруҳдаги болаларга ҳам таъсир кўрсата бошлади. Рустам аслида мусиқа мактабидан чиқиб, кўчада топган ўртоқлари

билан клей хидлаб келади. Бу одатини гуруҳдаги ўртоқларига ҳам ўргата бошлади.

Савол:

1. Сизнинг дастлабки ҳаракатларингиз...
2. Болани тарбиялашда қандай тарбия усулларидадан фойдаланасиз?

4-кейс

8 яшар Ирина ота-онасининг ихтиёрига кўра мусиқа мактабига фортепиано чолғу ижрочилигига қатнай бошлади. Иринанинг чолғу ижрочилигига қизиқиши йўқ, кўпроқ расм чизишга қизиқади. Лекин эшитиш қобилияти яхши, ритмни яхши хис қилади ва мусиқий хотираси ҳам яхши. Ота-онасига билдирмаган ҳолда, фортепиано машғулотларига кирмай қўйди.

Савол:

1. Иринанинг фортепиано ижрочилигига қизиқтириш мақсадидаги сизнинг ҳаракат режангиз...
2. Қизнинг оиласи билан биргаликда касбга йўналтиришнинг қандай усуллари биласиз?

5-кейс

Азизани мусиқа мактабига 13 ёшдалигида олиб келишган. У шу ёшигача мусиқа билан шуғулланмаган. Мусиқа санъати билан касбий шуғулланмаганлиги натижасида техник ривожланишда орқада қолган.

Унинг ота-онаси Азизанинг дутор чолғусини ўзлаштиришини жуда хошлашгани сабабли, тезроқ бирор асарни ижро этиб беришини талаб қилишар эди. Азиза эса, хали ижро штрихлари ва гаммалардан нарига ўтмас эди. Азиза бўш қолди дегунча, бирор халқ куйини чалишга ҳаракат қилар, лекин бунинг уддасидан чиқмас эди. Ота-онаси Азизани мусиқа мактабига боришини таққилаб қўйишди.

Лекин Азиза мусиқа мактабига яширинча борадиган бўлди. У мусиқа мактабидаги яширин ҳаёт билан яшай бошлайди. Ота-онаси билгандан кейин эса, катта жанжалга сабаб бўлди.

Савол:

1. Азизанинг хатти-ҳаракатини қандай баҳолайсиз?
2. Мана шундай вазиятларда, мусиқа ўқитувчисининг вазифалари нимадан иборат. Сизнинг ҳаракат режангиз.

6-кейс

Пўлат мусиқа мактабига келганидан аввал одоб-ахлоқлиэди, кейинчалик катталарга тақлид сифатида сигарет чакар ва кўчаларда тўполончилик қилиқларини қилар эди. Тўйларга бориб анча-мунча маблағ топарди. Дайдиб юрганлиги сабабли уни ички ишлар ходимлари ота-онасига ва мактабига хат юбордилар. Лекин уйда ва мактабида қанчалик яхши муносабатда бўлишмасин, Пўлат кўпинча у ердан қочиб кетишга ҳаракат қиларди ва мусиқа мактабига кетдим деган важ билан яна ўша эски ҳунарини давом эттирар эди. Ота-онаси мусиқа мактабига келиб, боланинг тўйларга боришида ўқитувчисини айблай бошлади.

САВОЛ:

1. Бу вазиятга нисбатан сизнинг муносабатингиз.
2. Ота-онасига қандай муносабат билдириш ва бу ҳолатни олдини олиш мақсадида қандай ишлар олиб борилиши керак?

7-кейс

Одатда кўпинча мусиқа мактабининг битирувчилари касб-хунар коллежи ва лицейлар мусиқий фаолиятга мослашишларида кўпгина қийинчиликларга дуч келадилар. Бу: касбий мусиқанинг мураккаб тузилмаси; ижро услубларидаги мураккаблик; ўқув жараёни билан боғлиқ вазифаларни бажариш; устоз-ўқитувчи боғлиқ масалалар; оилавий муаммоларни ҳал этиш кабилар.

Коллеж ва лицейларда ўқиш мобайнида мусиқа мактабининг собиқ битирувчилари ўз муаммоларини ечишда ёрдам сўраб яна мусиқа мактабига келиб мурожаат этадилар. Шундай вақтлар ҳам бўладики, берилган асарларни ўзлаштиришда қийинчиликка учраган талаба яна мусиқа мактабидаги ўқитувчиси ёнига келади. Мусиқа ўқитувчиси одамгарчилик нуқтаи назаридан ўқувчисига ёрдам беради. Бунинг натижасида ўқувчида коллеж ёки лицей ўқитувчисига нисбатан салбий муносабат юзага келади.

Савол:

1. Коллеж ёки лицей ўқитувчиси сифатида бу вазиятни қандай йўл билан ҳал қиласиз?
2. Сизда таҳсил олаётган болага нисбатан сизнинг муносабатингиз қандай бўлиши керак?
3. Битирувчи-ўқувчиларнинг коллеж ҳаётига мослашишларига ёрдам бериш тизимини такомиллаштириш мақсадидаги Сизнинг таклифларингиз?

8-кейс

Камер ансамбли ижрочилиги бўйича машғулотларда фортепиано ва скрипка чолғулари ўқувчилари учун репертуар танлашингиз керак. Ўқувчиларнинг шахсий муносабатлари яхши эмаслиги сабабли танлаган асарингиз ўқувчиларнинг бирига ёқса иккинчиси ушбу асарни рад этади (турли сабабларни кўрсатган ҳолда).

Савол:

1. Ўқувчилар томонидан муносабатларига кўра рад этиб бўлмайдиган асар танлаш мумкинми?

2. Сизнинг ўқувчилар муносабатларини ўзгартиришга йўналтирилган ҳаракат режангиз?

9-кейс

Тўйда 10 ёшли боланинг санъаткорлар учун пул териб хизмат қилаётганини кўрдингиз. Боланинг мусиқа ўқитувчиси сифатида сизнинг дастлабки ҳаракат режангиз.

10-кейс

10 яшар бола 6 ёшидан бери скрипка чолғу ижрочилиги бўйича “Мусиқа ва санъат мактаби” да ўқиб келмоқда. Боланинг ритмик координацияси бузилган. Сизнинг ҳаракат режангиз.

3- амалий машғулот: “Мусиқа санъати” фанини ўқитишда инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш. (2 соат)

Ишдан мақсад: Фанни ўқитишда инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш методикаси ишлаб чиқиш.

Мақсаднинг қўйилиши: Назарий дарс технологик харитасини ишлаб чиқиш ва ташкил этиш. компьютер технологияларига асосланган ўқитиш методларидан фойдаланишга мўлжалланган ўқитиш воситаси сифатида. Дарслик ва электрон дарсликдан мустақил таълим олишда ва ўқув материалларини ҳар томонлама самарали ўзлаштиришда фойдаланиш методлари. Электрон дарсликда фаннинг ўқув материаллари талабага интерактив усуллар билан, психологик ва педагогик жиҳатлар, замонавий ахборот технологиялари, аудио ва видео анимациялар имкониятларидан ўринли фойдаланиш.

Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолаш учун машқ.

Йўриқнома:

1. Реал ҳаётӣ вазият акс этган 1.1. - матнни диққат билан ўқинг (5 дақиқа давомида).

2. Ақлий хужум усулидан фойдаланган ҳолда қуйидаги саволларга жавоб беринг (5 дақиқа давомида):

- Мазкур вазиятда боланинг қандай эҳтиёжлари инобатга олинмаган?
- Бу воқеанинг бу тарзда кечишининг олди олиниши мумкинмиди?
- Мазкур вазиятнинг самарали тарзда олдини олиш учун кимларнинг (ёки қайси идора ва органларнинг) ёрдами жалб этилиши мумкин эди?
- Воқеанинг ривожланиши давомида мактаб-интернат ходимлари қандай маъқул чораларни кўришлари лозим эди?

1.1. Реал ҳаётӣ вазият.

Бугунги кундаги ...-муסיқа мактаб-интернатининг 8-синф ўқувчиси Хасанов Фаррух 14 ёшда. У 11 ёшида онаси томонидан муассасага олиб келтирилган эди.

Воқеа қуйидагича кечган: У ... тумани “...” фуқоролар уюшмаси ҳудудида туғилган Хасанов Фаррух онаси Хасанова Фотима билан биргаликда яшаб келмоқда эди. Дадаси билан онаси Фаррух 7 ёшида ажралиб кетишган. Онаси Хасанова Фотима Фаррух 10 ёшга етганида янги оила – янги турмуш куради. Оилавий ҳаёт бошларида ҳаёт яхши кетаётгандек эди бироқ, кунлар ўтиши билан оиладаги етишмовчиликлар, икир-чикирлар жанжалларга олиб кела бошлади. Уйда бўлаётган келишмовчиликлар, ўғай отанинг онага нисбатан муносабати, Фаррухга қилаётган муомаласи унинг хулқиға жиддий таъсир кўрсата борди. Фаррух дарсларға тайёрланмас, муסיқа мактабига бормаслик одатларини чиқара бошлади. Фаррух кўчадаги бекорчи болалар ҳаётиға қўшила бошлади. Қўли эгриликка одат қилиб, ёмон йўлларға кира бошлади.

Ушбу сабаблар оилада жиддий жанжалларға олиб келиб парокандалик бошланди. Охир оқибат янги оилани сақлаш ниятида 11 яшар Фаррухнинг онаси Хасанова Фотима ўз фарзандини ... туманидаги ...-сонли кам таъминланган оила фарзандаларига мўлжалланган мактаб-интернатға хужжатлар тайёрлаб олиб келади. Фаррух мактаб-интернат ҳаётиға аста-секин кўника борди. Она Фаррухни дастлабки кунларида ҳар ҳафта келиб хабар олиб кетган бўлса, кейинчалик умуман ўз фарзандидан хабар олмай қўяди. Ҳафта сўнгида барча ўқувчилар ўз уйлариға кетсада, Фаррух мактаб-интернатда қолар, уйға онаси олиб кетмас, хатто таътил пайтлари ҳам яқинлари эътиборисиз муассасада қолиб кетар эди. Ушбу воқеалардан таъсирланган мактаб-интернат директори Фаррухға оилавий шароит билан таништириш,

оилавий меҳр кўрсатиш учун ўз уйига олиб кетди. Бироқ Фаррух ушбу оилада эски қилиқларини эсга олиб, қўли эгрилик ҳунарини бошлади. Бир неча бор буюм, пул ўғирлашга тушди. Бир ойга ҳам бормаган мазкур оилавий муҳит билан танишиш жараёни уй эгаларида Фаррух ҳақида салбий фикр ва муносабатнинг пайдо бўлиши натижасида уни яна муассасага қайтариш ниятини вужудга келтирди. Демак, Фаррух яна мактаб-интернат ҳаётига қайтарилди.

Мактаб-интернат Фаррухга ҳар тамонлама ёрдам беришга ҳаракат қилар эди. Қишки, ёзги кийим-бош, ўқув қуроллари билан бепул таъминланди. Фаррухнинг ҳаётига мазмун киритиш мақсадида мактаб-интернат жойлашган “...” маҳалласи фуқороси Рахмонова Қ. болага васийлик қилиш мақсадида ўз оиласига фарзандлари даврасига қўшди. 3-4 ой ушбу оиладаги ҳаёт уйдаги буюмларни йўқолиши, соат ўғирланиши билан яқунланди. Фаррух яна, яъни иккинчи бор мактаб-интернат ҳаётига қайтарилди. Ҳар қандай муомала билан ҳам муассаса ходимлари Фаррухни қўли эгрилик одатидан қайтара олмадилар. Онасини бир неча бор мактаб-интернатга чақирилиши натижасида она ўз фарзандидан воз кечиши қарори билан яқунланди. У ўз фарзандидан воз кечиши ҳақидаги тилхатни ёзиб, осонгина гўёки у учун қийин бўлиб туюлган вазиятдан қутулди.

Фаррухнинг ҳаётига бефарқ бўлмаган яна бир Урушбоевлар оиласига васийлик тайинланиб, боланинг тарбияси билан шуғулланиш мақсадида ўз оиласига олиб кетади. Фаррух бу оилада 1 йил яшаб уй ишларига кўмаклаша бошлади, бироқ дарсларни яхши тайёрламас, дарсларни кўп қолдирад эди.

Ёши улғайиб қолган Фаррух энди кўча ҳаёти уни қизиқтирар, кўпроқ вақти кўчада ўтар эди.

Фаррухга меҳр кўрсатиш ниятидаги Уришбоевлар уни қаттиқ койимас, кўнглини оғритмас эди. Ушбу ҳаёт Фаррухни дангаса, кўпол, кўча боласига айлантира бошлади.

1.2. Фаррухнинг хулқи ўзгаришига таъсир этган эҳтимолий омиллар.

Педагог-тарбиячи Фаррухга у билан гаплашиб кўришни таклиф этди Фаррух ҳам бунга рози бўлди. Фаррух мактаб-интернатдаги ишларини, уйдаги ишлари кечишининг яхши эмаслигини тасдиқлайди. Педагог-тарбиячи уйдаги ахвол қандайлигини сўрайди. Фаррух қуйидагича жавоб беради: “Яхши шекилли”. Педагог-тарбиячи Фаррухнинг товушида аллақандай ғамгинликни сезади. Мутахассис нима учун у ўғирликка ружў қўйганлиги ҳақида ўйлай бошлайди. У Фаррухнинг мактабдаги хулқини ва ўғирлик билан боғлиқ воқеанинг сабабини ойдинлаштиради. Педагог-тарбиячи Фаррух ўз уйидаги вазиятдан, яъни отаси уларни ташлаб

кетганидан ташвишда эканлигини, ўқитувчи унга ўз меъёрида таълим бера олмаслигини аниқлайди. У дарс мобайнида диққатини меъёрида жамлай олмайди. Бунинг устига бошқаларга ҳам халақит беради. Шунингдек педагог-тарбиячи жабр кўрган кишиларнинг ўз нарсаларини ўғирлатишига йўл қўйиб бермаслигини ҳам билади. Фаррух катталарнинг илиқ муносабати, яхши меҳрли муомаласига мухтождир. Фаррухнинг бугунги кундаги хулқи, одатлари шаклланишига кўп нарса таъсир этган.

Биринчидан, ўз биологик отасининг ташлаб кетиши. Бу ҳолат ҳар қандай фарзандда “КЕРАК ЭМАСЛИК” туйғусини, бефарқлик, кадр-кимматсизлик каби хисларни уйғотади.

Иккинчидан, онанинг болага бераётган эътиборини тўсатдан бошқа бир ва бола учун бегона бўлган объект, яъни эркакка тақсимлаши. Албатта, мазкур оилавий вазиятда она янги турмуш ўртоғининг талабларига жавоб бериш ҳамда маиший-хўжалик ишлари билан шуғулланиш баробарида, эҳтимол болага етарли эътибор ва алоҳида вақт ажрата олмагандир. У билан тарбиявий таъсирли муомала ўрната олмагандир. Айнан муомала, муносабат, илиқ меҳрга тўймаганлик ва эътибор остидан қолиш каби камчиликлар болада қаҳри қаттиқлик, гапга тушунмаслик, “безбетлилик”, гап қайтариш, ўз вақтини керак бўлмаган ишлар билан ўтказиш каби одатларнинг шаклланишига олиб келган бўлиши мумкин.

Учинчидан, онанинг буткул болани эсдан чиқариши. Биринчи ва иккинчи санаб ўтган сабабларимиздан қаттиқ ранжиган ва ўзида ўз оиласига нисбатан хиссизликни шакллантириб бораётган Фаррух учун мазкур айрилик унинг ҳақиқатда ҳам ҳеч кимга КЕРАК ЭМАСлик фикрини мустақамланишига олиб келган бўлиши мумкин.

Тўртинчидан. Ҳар қандан инсон яқин кишига нисбатан эҳтиёжни хис қилади. Ўз яқинларисиз қолган Фаррух эндиликда бошқа тенгдош болаларидан ажралиб қолиш ҳолатига тушган бўлиши мумкин. Чунки гуруҳдош тенгдош ўртоқлари ҳар ҳафта ўз оиласига, ўз уйига ошиқадилар. Доимо ўз яқинлари ҳақида яхши сўзларни айтиб, бўлган воқеаларни хавас билан хотирлайдилар. Бу эса болада ички ўқиниш, бошқалардан камлик деган хиснинг пайдо бўлиши ҳамда бошқаларга ўхшамаслик деган фикрнинг шаклланишига туртки бўлган бўлса, ажаб эмас.

Бешинчидан, болада спортга нисбатан қизиқиши каби бошқа яширин қобилият ёки мойилликлари ўз вақтида аниқланиб, ривожлантириш учун махсус педагогик шароит яратилмаган бўлиши мумкин. Натижада болада ўзгалар нигоҳида ва ўзи ҳақидаги фикрларида фақат ЁМОН деган сўз ва муносабатлар айланиб юраверган. Боладаги кучсиз томонлар гўёки у эга бўлган ягона хусусиятдек талқин этилган. Аслида эса агарда боланинг кучли

томонлари муҳокама марказига олиб чиқилиб, кучли хусусиятлари эътиборга олинмиш, шу воситасида унинг кадр-қиммати кўтарилиб, унга нисбатан ишонч билдирилиб, юқори баҳо ва илиқ меҳрли муносабатлар билан унинг бошқача эканлиги, барчага кераклиги, жуда яхши болалиги, ҳаётда нималаргадир эриша олиши мумкинлиги, бошқаларга ҳам меҳр бера олиши мумкинлиги таъкидланганда эди, эҳтимол коррекцион-ривожлантирувчи таъсир кўрсатиш имкони бўлган бўлар эди.

Лекин Фаррухга нисбатан муносабат қурилаётганда юқоридагилар инобатга олинмаган эди.

Унда керакли эҳтиёжлар қондирилмаган. Масалан, агар эҳтиёжлар назариясига эътибор берадиган бўлсак, у ҳолда қуйидаги эҳтиёжларнинг қондирилмаганлигининг гувоҳи бўламиз.

1. Физиологик эҳтиёжлар – озиқ овқат, кийим-кечакка нисбатан эҳтиёж ва бошқа зарур моддий ашёлар.

2. Хавфсизликка эҳтиёж – ўз кадр қимматига эга бўлиш, кимгадир кераклилик, кимнингдир ҳимоясида бўлиш хисси.

3. Мансубликка эга бўлиш эҳтиёжи – маълум бир инсоннинг яқини сифатида ўзини хис қилиши, ота-онадан айрилиқ туфайли, ўз мансублигини хис қилмаслик ҳолати, меҳрли ва эътиборли муносабатнинг мақжуд эмаслиги, ўз реал “Мен”ининг шакллантирилмаганлиги.

4. Ижтимоий, маънавий-ахлоқий эҳтиёжлар – доимий яқин дўстларга эга бўлиш, ягона муқим яшаш жойига эга бўлиш, ота ва онанинг бола кўнгли ва ички дунёсига нисбатан ҳурмати, боланинг такрорланмас ва ўзига хос хусусиятга эгаллиги, унинг ички ақлий ва хиссий имкониятларни юзага чиқаришга нисбатан таълим-тарбиявий таъсир; болада маънавият ва ахлоқий ҳаёт тарзи, дўстона муносабат, яқинларни ва умуман инсонларни кадрлаш каби тушунчаларни шакллантириш, ҳунар эгаллаш, ахлоқий дунёқарашга эга бўлиш ва умуман бола эга бўлган барча кучли томонларнинг қўллаб-қувватланиши ва ҳ.з.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-кейс. Педагогика бўйича яратилган адабиётларни ўрганиш шуни кўрсатдики, уларда —Таълим жараёни тушунчасининг моҳияти турлича ёритилган.

Таълим жараёни – бу:

1. Ўқувчиларга билимларни бериб, уларда кўникма, малакаларни бериш орқали у ёки бу даражада уларнинг ўзлаштирилишини таъминлаш (ўқитиш)га қаратилган фаолият.

2. Ўқувчилар томонидан БКМнинг ўзлаштирилиши (ўқиши)ни таъминловчи жараёнини бошқаришга йўналтирилган ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолияти (чунки ўқитиш ва ўқитиш – таълимнинг ўзаро алоқадор ва ўзаро шартланган томонларидир).

3. Ўқитувчининг ўқувчилар томонидан БКМни онгли ва пухта ўзлаштирилишига йўналтирилиб, бу жараёнда билимларнинг мустаҳкамланиши, ақлий ва жисмоний меҳнат маданияти элементларини ўзлаштириш, дунёқарашни бойитиш ва ўқувчилар хулқ-атворининг шаклланишини таъминловчи раҳбарлиги ва ҳаракатларининг изчиллиги.

4. Ўқувчиларнинг ўқитувчи раҳбарлигида БКМни ўзлаштириш, қобилиятларини ривожлантириш ва дунёқарашларини шакллантиришга қаратилган фаол билиш фаолияти.

Саволлар:

1. Улардан қайси бири таълим жараёнининг моҳиятини тўла ёритади?
2. Фикрингизни қандай асослайсиз?

Тингловчиларга тавсия этиладиган манбалар:

—Педагогика фанига оид бир неча манбалар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Берилган манбаларга таянган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқланг.
3. Аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил) ни ажратинг.
4. Ана шу омиллар асосида ечимни асослашга уринг.
5. Ечимни баён этинг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Талабалар кейс моҳиятини у билан икки-уч марта танишиш орқали, шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда етарлича англаб олади.

2. Талаба шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқлайди.

3. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратиб олади.

4. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) ечимни ажратиб олинган омил (иккита омил) асосида баён этади.

5. Ечим индивидуал, кичик гуруҳлар ёки жамоа иштирокида муҳокама қилинади.

Ўқитувчининг ечими

1. Мазмунига кўра барча таърифлар ҳам таълим жараёнининг моҳиятини ёритишга хизмат қилади. Бироқ, муайян фан ҳар бир категория бўйича ўзининг аниқ терминологиясига эга бўлиши, тушунчалар воқеа, ҳодиса ёки жараённинг умумий тавсифини, объект ва предметларга хос муҳим белгиларни ёритишга хизмат қилиши зарур.

2. Келтирилган таърифлар асосида тегишли жараёнга хос умумий тавсифлар негизида тушунчани қуйидагича шарҳлаш мақсадга мувофиқ: таълим жараёни – ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида ташкил этилган ҳолда илмий билим, уларни амалиётда қўллаш кўникма, малакаларини ўзлаштиришга йўналтирилган педагогик жараён.

2-кейс.

Биринчи синфда ўқиётган Дилшод шеърни ифодали ўқиб бергани учун —беш баҳо олди. Ўқитувчи уни бунинг учун мақтади. Дилшод уйга қайтгач, шошганича, бу хабарни ойисига айтди. У, ҳатто, ўзи ёд олган шеърни ойисига ҳам ўқиб бермоқчи бўлди. Аммо, ойиси Дилшоднинг хабарини совуққонлик билан тинглади ва ўғлига қайрилаб ҳам қарамасдан деди:

- Беш олдингми? Жуда соз, баракалла, - энди овқат тайёрлашимга халақит бермагин-да, ўйнаб кел!

Дилшод тушлик ҳам қилмай кўчага чиқиб кетди.

Саволлар:

1. Вазиятни қандай баҳолайсиз?
2. Дилшоднинг онаси тарбиянинг қайси тамойилларига зид иш қилди?
3. Шу каби вазиятлар Дилшоднинг тарбиясига қандай таъсир ўтказди.

Тингловчиларга тавсия этиладиган манбалар:

- Педагогикага оид адабиётлар
- Психологияга оид адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Берилган манбаларга таянган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи тарбия тамойилларини аниқланг.
3. Аниқланган тарбия тамойиллари орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган, энг муҳим тамойил (ёки иккита тамойил)ни ажратинг.
4. Ана шу тамойил (тамойиллар) асосида ечимни асослашга уринг.
5. Ечимни баён этинг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Талабалар кейс моҳиятини у билан икки-уч марта танишиш орқали, шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда етарлича англаб олади.
2. Талаба шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи тарбия тамойилларини аниқлайди.
3. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) аниқланган тарбия тамойиллари орасидан муаммога барчасидан энг муҳим тамойил (ёки иккита тамойил)ни ажратиб олади.
4. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) ечимни ажратиб олинган тарбия тамойили (иккита тамойил) асосида баён этади.
5. Ечим индивидуал, кичик гуруҳлар ёки жамоа иштирокида муҳокама қилинади.

Ўқитувчининг ечими

1. Ниҳоятда ёқимсиз вазият. Онаси Дилшоднинг мактабга қандай бориб келганлиги билан ҳам қизиқмади.
2. Дилшоднинг онаси тарбияда боланинг ёш ва психологик хусусиятларини инобатга олиш, тарбия жараёнида рағбатлантириш тамойилларига зид иш қилди.
3. Шу каби вазиятлар Дилшоднинг тарбиясига салбий таъсир ўтказди, аста-секин унда кўрселик, бефарқлик, ўз-ўзини паст баҳолаш, ўзига ва атрофдагиларга ишонмаслик каби хислатлар шаклланади.

3-кейс.

1. Оиланинг тарбиявий имкониятлари асосида талабалар аънавиятини юксалтиришда самарали бўлган шаклларни аниқлаш.
2. Оиланинг тарбиявий имкониятлари асосида талабалар аънавиятини юксалтиришда самарали методларни танлаш.
3. Оиланинг тарбиявий имкониятлари асосида талабалар аънавиятини юксалтиришга хизмат қилувчи тарбия воситалари белгилаш.

Тингловчилар учун методик кўрсатмалар

1. Тегишли адабиётлардан шакл, метод ва восита тушунчалари қандай маъно англатишини ёдга олинг.
2. Оиланинг тарбиявий имкониятлари ва шахс маънавиятини акллантириш жараёнларининг моҳиятини чуқур ўрганинг.
3. Оиланинг тарбиявий имкониятлари асосида талабалар маънавиятини юксалтиришда самарали бўлган шакл, метод ва воситалар аниқланг.
4. Оиланинг тарбиявий имкониятлари асосида талабалар маънавиятини юксалтиришда самарали бўлган шакл, метод ва воситаларини тизимлаштиринг.
5. —Кўзгазма|| методи ёрдамида оила тарбиясининг талабалар маънавиятини юксалтиришдаги самарали шакл, метод ва воситалари асосида плакат ишланг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Талабалар кейс моҳиятини у билан икки-уч марта танишиш орқали, шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда етарлича англаб олади.
2. Талаба шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқлайди.
3. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратиб олади.
4. Талаба (жуфтлик, кичик гуруҳ, жамоа) ечимни ажратиб олинган омил (иккита омил) асосида баён этади.
5. Ечим индивидуал, кичик гуруҳлар ёки жамоа иштирокида муҳокама қилинади.

Ўқитувчининг ечими
1-топширик бўйича

VI. ГЛОССАРИЙ

VI. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Модулли технологиялар	Энг замонавий технология бўлиб, модуль блокларидан ташкил топган ахборотни тизимли равишда қайта ишлаш ва таҳлил қилишга, талабанинг мустақил фаолиятига асосланган яхлит жараён.	Module technologies – the most contemporary technology, module consists of blocks it's process of student's self education which is based on analysis systematically process of information.
Модуль	мазмуний ва мантиқий яқунга эга бўлган, дидактик жиҳатдан ишлаб чиқилган, натижага қаратилган, кириш ва чиқиш назоратларидан иборат бўлган бирликдир.	Module – has content and logical ending, produced by didactic way, interested in result, entry and exit test units.
Модуль дастур	бир фан доирасидаги модуль блокларининг йиғиндиси бўлиб, эришиш лозим бўлган дидактик мақсад, қўлланиладиган усуллар ва воситалар йиғиндиси.	Module curriculum-it in total collection of blocks of a particular area of a subject, and means and ways which are used to gain for didactic purpose.
Ўқув модули	нисбатан мустақил, мантиқий яқунга эга бўлган ўқув курсининг бўлагидир. У ўқув-услубий таъминотдан назарий ва амалий қисмлардан, топшириқ ва жорий ҳамда якуний назорат каби қисмлардан иборат	Curriculum module-comparatively independent, a part of a course which has logical ending. It comprises theoretical practical parts of curriculum, which have tasks, current and final tests.
Тьютер	(лот. <i>tutorem</i> – маслаҳатчи) фаолияти талабаларга ўқув жараёнига мослашиш, вужудга келувчи айрим саволларга жавоб топишга ёрдамлашишга қаратилган.	Tutor-(latin-tutorem-counsellor) activity is to facilitate solutions of some problems and adaptation of students to teaching process.

Эдвайзер	(advisor - қадимги француз сўзи “avisen”, “ўйламоқ” сўзидан олинган) якка ҳолда диплом иши, курс ишини ишлаб чиқиш, илмий тадқиқот олиб бориш, якка дастурларни ишлаб чиқиш жараёнида маслаҳатчидир.	Advisor (ancient French word “avisen ” which taken from the word,to think)-who of reseach or diploma and course activities
Фасилитатор	(ингл. facilitator, лот. facilis — “енгил, қулай” деган маънони билдиради) фасилитаторгуруҳларда фаолиятни ташкил этишда кўмаклашади.	Facilitator-(inglish. Facilitator, latin facilis gives the meaning “light, convenient”) facilitator assists to form group activities.
Модератор	<u>(лот. moderor</u> — меъёрлаш тираман, текшираман) қабул қилинган қоидаларга амал қилишни текширади, талабаларнинг қобилиятларни очилишига, билиш фаолиятини активлаштиришга ёрдам беради.	Moderator-(Lat.moderor-normalization, check)checks activation of learning activity and forming of students abilities and abide accepted rules.
Супервизор	қуйидаги тўрт вазифани бажаради: ўқитувчи сифатида ўргатади, фасилитаторлик, маслаҳатчи, эксперт вазифани бажаради.	Supervisor-does 4tasks, teaches as a teacher facilitator,advisor and expert.
Супервизия	ўзаро муносабатлар тизими бўлиб, супервизор томонидан касбий фаолиятга оид бошқа мутахассисга маслаҳатлар беришни кўзда тутди.	Supervision-gives advice to other specialists on their professional, activities and interrelation system.
Кредит (зачет бирлиги)	ўлчов бирлиги бўлиб, талабанинг аудиторияда ва мустақил ўқув фаолиятини, баҳолайди (ўқув юкламасини).	Kredit (standard units) it is a unit of dimension which is assissted independent curriculum activity of a student in the room.
Рейтинг баҳолаш тизими	жорий, модулли ва семестр назоратида талабанинг бажарган ўқув фаолиятини ва эгаллаган	Assessment system-it is point of system as the scorethe skills and knowledge of students

	билимлари ва шаклланган кўникма, малалкаларини баллар кўринишида баҳолаш тизими.	which formed during the academic activity in current, module and semester.
Рейтинг (рейтинг баҳоси)	талаба эришган даражасини сифатини баҳоловчи балл тизими.	GPA-score of system which learner's obtained quality level the quality of level of knowledge assessment system.
Креативлик	термини англия-америка психологиясида 60-йилларда пайдо бўлди. У индивиднинг янги тушунча яратиши ва янги кўникмалар ҳосил қилиш қобилияти, хислатини билдиради.	Creativess-appeared in the 60s America psychology and termin England to create new conception and form new abilities and qualities (characteristies)
Креатив таълим	бу таълим олувчининг ижодий қобилиятини ривожлантиришга, такомиллаштиришга йўналтирилган таълим бўлиб, у таълим олувчидаги яратувчанлик, бунёдкорлик қобилиятларини ўстиришга хизмат қилади.	Creative learning-this education is directed (trend) to perfection of development creative abilities of a learner and services to rise the abilities of creative ness and to produce something new or a work of art.
Муаммоли таълим	илмий билишни ривожлантиришга асосланган таълим шакли бўлиб, муаммоли вақтнинг яъни, жамият ривожланиши жараёнида билиш ва билмаслик ўртасида объектив равишда вужудга келадиган вазият.	Problematic learning- it is based on to develop scientific learning,problematic time,it is a sitivation which appear between knowledge and ignorant in the process of development society.
Transferancy	бу ECTS (European Credit Transfer System) тизимида хоҳлаган шахс ёки ташкилотнинг тўсиқсизкиришига шарт - шароит яратиш.	Transferancy-ECTS(European Credit, Transfer System)- creation entry facilities for any person or organization to this system without any challenges.
Синтез	элементлардан, бўлимлардан янгиликка эга бўлган	Syntheses-expresses totally creation skill which combined elements and units.

	яхлитликни яратиш кўникмасини англатади.	
Технология	юнонча “tehne”, яъни “маҳорат”, “санъат” ва “logos” – “фан”, деган сўзлардан олинган. Унинг ёрдамида манбаларда сифат ўзгаришлар рўй беради. Технология - бирор ишда, маҳоратда, жараёнда, санъатда қўлланиладиган йўллар, услублар тўпламидир (талқинли луғат).	Technology-greek word which derived from “tehne e i”, “competence”, “art” and “logos”-“science” with the help it quality changes of sources will happen. Technology-collection of using ways and methods in the competence, process and art.
Масофали таълим	масофада туриб ўқув ахборотларини алмашиш воситаларига асосланувчи махсус ахборот таълим муҳити ёрдамида таълим хизматлари тўпламидан иборат.	Distance learning it is collection of education services with the help of exchanging academic information based on special info ration environment from a distance
Blended learning	(аралаш ўқитиш)	Blended learning (interference teaching)
Вебинар	маъруза, семинар ёки конференция Интернет орқали бир вақтда ҳозир бўлган талабалар билан аудио видео билан жонли олиб борилади.	Vebinarreport seminar or conference.It is conducted with lively audio visual through the internet.
Эвристик методлар	эвристик методи ўқитувчилардан ижодий хусусият касб этувчи юқори даражадаги билиш фаолиятини ташкил эта олиш кўникма ва малакаларига эга бўлишни тақозо этади. Бунинг натижасида ўқувчилар мустақил равишда янги билимларни ўзлаштира оладилар.	Evrisik methods- it requires to organize high level oof knowledge skills from students.As a result of it learners will obtain new knowledge independently.

VII. АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3920-сон Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли [Фармони](#).
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли [Фармони](#).

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли [Фармони](#).

14. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с. <http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

2. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.

3. Гулобод Қудратуллоҳ кизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

4. Габитова А. Минимализм в музыке Т., 2007.

5. Ижрочилиги тарихи” Т., «Муסיқа» 2007 й.

6. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”, 2020. 112 бет.

7. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.

8. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века М., 2015.

9. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.

10. Назайкинский Е. Жанр и стиль в музыке – М, 2003.

11. Образование в цифровую эпоху: монография / Н. Ю. Игнатова ; М-во образования и науки РФ ; – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-00830_2017.pdf.

12. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uni-ruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf.

13. Ражабов И. “Мақомлар”. «SAN,AT» нашриёти Т., 2006 й.

14. Усмонов Б.Ш., Ҳабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет.
15. Узбекская музыка на стыке столетий (XX-XXI вв.), проблемы (коллективная монография). Ташкент, 2008.
16. Хакназаров З. – О дирижировании, Т., 2011, изд-во “Musiqа”.
17. Andrew Paquette. An Introduction to Computer Graphics for Artists.- Springer Publishing Company, Incorporated, USA 2013.
18. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
19. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
20. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013.
- 175.
21. Mitchell. H.Q. , Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publiciations. 2015. 191.
22. Mitchell. H.Q. “Traveller” B1, B2, MM Publiciations. 2015. 183.
23. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
24. The Techniques Orchestral Conducting by Ilya Musin. (Translated by Oleg Proskurnya), Edwin Mellen Press Ltd, 2014, USA.

IV. Интернет сайтлар

1. <http://edu.uz>
2. <http://prezedent.uz>
3. <http://madaniyat.uz>
4. <http://mygov.uz>
5. <http://lex.uz>
6. <http://bimm.uz>
7. <http://ziyonet.uz>
8. <http://www.dsmi.uz>
9. <http://www.artsait.ru>
10. <http://belcanto.ru/>
11. <http://music.edu.ru/catalog> .
12. <http://artyx.ru/>